

**ЗБІРКА РОБІТ ПЕРЕМОЖЦІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ ЕСЕ
ІМЕНІ СЕРГІЯ КЕМСЬКОГО
ДО ДНЯ ГІДНОСТІ ТА СВОБОДИ
ЗА 2021 РІК**

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2022

М.А.Н.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР «МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ»

**Збірка робіт переможців
Всеукраїнського конкурсу есе
імені Сергія Кемського
до Дня Гідності та Свободи
за 2021 рік**

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2022

Редакційна колегія:

Н. Легка, М. Назаренко, Л. Терехова, О. Хімченко,

Н. Чепурко, А. Чумак, Т. Пещеріна

- Збірка робіт переможців Всеукраїнського конкурсу есе імені Сергія Кемського до Дня Гідності та Свободи за 2021 рік ; [відп. за вип. О. Лісовий]. — Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2022. — 112 с.

Видання містить роботи переможців Всеукраїнського конкурсу есе імені Сергія Кемського до Дня Гідності та Свободи за 2021 рік. Конкурс проводиться щорічно для вшанування пам'яті журналіста, політолога, Героя Небесної Сотні Сергія Кемського, а також з метою формування й розвитку умінь і навичок літературної діяльності учнів, підтримки талановитої молоді та творчої праці педагогів.

Матеріали подано в авторській редакції.

УДК 82-4

Зміст

Передмова	5
Білий Ярослав	7
Волнянська Марта	12
Герасимчук Кіріл	14
Глущенко Віра	17
Головій Владислав	20
Горох Єлизавета	23
Забродська Анастасія	26
Кальченко Марія	28
Калюжна Надія	32
Корнєєва Валерія	35
Коханюк Анастасія	37
Кравченко Аліна	40
Кравченко Діана	43
Крисанова Поліна	45
Кукош Вероніка	47
Мартинюк Юлія	49
Матвієнко Валерія	51
Маярчук-Диса Аліса	53
Миколенко Єва	56
Новицька Олександра	59
Петрусенко Лада	61
Питчак Ірина	63
Прихожай Марія	65
Процько Катерина	68
Пуріш Дар'я	72
Пучкова Ольга	76
Селегень Валерія	79
Тютюнник Марія	81
Федорчук Олександра	83
Федун Марія	86
Хожайнов Микола	89
Чорна Ганна	92

<i>Шемет Аліна</i>	94
Номінація «За сміливість»	
<i>Музичка Марта</i>	96
Номінація «За зрілість думки»	
<i>Янчук Олександр</i>	98
Номінація «За стиль»	
<i>Навалова Тетяна</i>	100
Номінація «За дослідження»	
<i>Мищенко Павло</i>	103
Номінація «За ракурс»	
<i>Леонова Мирослава</i>	105

Передмова

Темою для аналітичних есе конкурсантів стала цитата американського дипломата й соціолога Деніела Патріка Мойнігана – «Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти», крізь призму якої автор висловлював свою позицію щодо «альтернативних фактів», що стали важливішими за очевидні істину та докази у світі постправди. Актуальність обраної цитати є беззаперечною на тлі інформаційних воєн в американському і пострадянському медійному просторі, свідками яких наразі є кожен з нас. Тут «важкою артилерією» в боротьбі з фейками є критичне мислення – вміння відрізнити об'єктивні факти від маніпуляцій думками. Проте не одними фейками рясніли есе конкурсантів...

Розглядаючи есе, які надійшли на конкурс цього року, а їх близько 400, ми зауважили: більшість робіт мають стандартний підхід до висвітлення питання, що полягає або в намаганні розкласти вислів на складові та по черговому поясненні всіх понять, або у свого роду адвокації вислову, тобто підтвердженні правоти автора. Тож хотілося б нагадати, що есе від аналітичної статті різниться кутом зору автора, який завжди веде читача у свій бік. Ви не знаєте, що було в голові сенатора, журналіста чи політика, коли він промовляв те чи те, але можете поміркувати над тим, яке значення ці слова мають нині. З огляду на це, насамперед потрібно аналізувати не вислів, а сьогодення, ситуації навколо, отримані знання й досвід, вибудовувати зв'язки між ними та висловом. Тоді основним завданням стає не аргументація та доведення запропонованої цитати (автор/ка вже є відомими та знаменитими і не потребують адвокатів), а особистий погляд щодо неї.

З кожним роком конкурс покращується: серед нововведень цього разу – настановні вебінари для учасників та їхніх керівників, під час яких усі охочі змогли отримати відповіді щодо основних аспектів написання есе, структури творчої роботи, змістової форми, тематичного наповнення. Окрім цього, всі роботи, подані на розгляд, пройшли перевірку через онлайн-сервіс пошуку плагіату Unicheck. На жаль, певна кількість есе була дискваліфікована. Тож радимо всім потенційним учасникам відповідально ставитися до написання творчих робіт, адже навіть одна цитата, запозичена без покликання на відповідне джерело, розцінюється як порушення академічної доброчесності, а отже, є академічним плагіатом.

Прикро, що й досі ми трапляємо довідник із життя Сергія Кемського, який можна знайти у Вікіпедії та на деяких сайтах, без жодної рефлексії щодо журналіста і його життя. Саме тому хотілося б наголосити: Сергій

Кемський віддав життя нащадкам для того, аби вони реалізовували цінності, які обстоював Майдан. Адже його «вічне повернення» полягає в цьому, а не в черговому переказі біографії.

Менше з тим, серед учнів – авторів есе ми віднайшли таких, що наважилися на власний, відмінний від інших погляд та обрали ракурс. Хтось додав до розмірковування невелике дослідження постаті автора цитати, хтось вів розповідь від імені kota, зберігаючи при цьому аналітичний підхід і не вдаючись до літературної фантастики, інших згадані слова підштовхнули до сміливих вчинків у житті, а дехто розповів історію своїх рідних так красиво і так щемко, не забувши при цьому продемонструвати зв'язок особистого та глобального. Звісно, такі підходи є цікавими – хоч і не відповідають повною мірою критеріям філософського есе – але заслуговують на відзнаку. І саме тому вперше цього року ми запровадили номінації для оригінальних робіт наших конкурсантів і сподіваємося продовжити цю практику в майбутньому. Збірка робіт, яку ви тримаєте у своїх руках, містить такі номінації: «За сміливість», «За зрілість думки», «За стиль», «За дослідження» та «За ракурс». Кількість номінацій визначається кожного року з урахуванням поданих творчих робіт конкурсантів.

В основній частині переможців опинилися ті, хто зумів відсторонитися від практики шкільних літературних творів і вийти на вищий рівень абстракції, а саме: розгледіти актуальність цитати в навколишніх подіях та продемонструвати її на прикладах. Запам'яталися ті учасники, які, окрім цілісного погляду на тему, використали небанальні ілюстрації своєї думки: тут були і таємні книги на уроках географії, і конспірологія, і навіть штучні утопії для бесід з батьками на кухні. Ми зрозуміли, що для таких хлопців і дівчат світ широкий, ширший за курс української, та й зарубіжної, літератури, бо тут є місце для почутого, прочитаного і загалом для фантазії.

Підсумовуючи, можна сказати, що рецепт приготування есе для цього конкурсу простий: сприймати слова як ті, що стосуються тебе або суспільства особисто, відчувати асоціації та паралелі з подіями, які хвилюють, наводити мости між минулим і майбутнім. Для цього потрібно не якесь вишколене ідеальне знання, а лише щире зацікавлення та зачарування світом навколо нас.

Марія Назаренко,
голова журі конкурсу,
кандидатка філософських наук;

Анна Чумак,
пані член журі конкурсу,
кандидатка філософських наук

Білий Ярослав,
учень 11 класу
Криворізької гімназії № 91
Дніпропетровської області

Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти.

Деніел Патрік Мойніган

На щастя, нині у світі переважно панує демократичний лад. І це, гадаю, означає передусім дотримання прав людини як особистості. Як відомо, кожний має невід'ємне право на життя, отримання якісної освіти тощо. Ми достатньо добре знаємо та усвідомлюємо їх, навіть інколи ними зловживаємо, хоча час від часу не розуміємо людську суть, тобто що собою являє людина.

Відверто кажучи, це потребує розгорнутої відповіді, що залежить від того ракурсу, з якого ми дивитимемося. Якщо брати людину розумну (а саме так ми звемося згідно з науковою класифікацією) як біологічний вид, ми належимо до тваринного царства природи. Та з-поміж інших його представників нас вирізняють усього-на-всього дві, проте вагомі й дивовижні функції – уміння мислити і говорити. Я недарма поставив поперед слова думку, в такий спосіб надавши їй певну перевагу над мовленням, адже, як нескладно здогадатися, спершу працює мозок, а вже потім – ротова порожнина. Думка – продукт мозкової діяльності, ніби вивільняється з голови окремими словами чи реченням, чітко побудованою їх сукупністю. Зазначу, вона – фундамент оцінки тієї чи тієї ситуації, її бачення, світогляду загалом.

Кожен має право на власну думку, позаяк, на моє переконання, заборона мислити тотожна забороні ходити. Це затверджено в основних законах цивілізованих держав. Цитуючи колишнього посла Сполучених Штатів Америки в Організації Об'єднаних Націй, чий вислів наведено як заголовок, це стверджую і я. Думка – це власне ваше сприйняття тих подій, що відбуваються з вами або розгортаються навколо вас у будь-який часовий проміжок. Наголошую: лише ваше, особисте, бо ми, люди, хоч і маємо схожі фізіологічні характеристики, однак є різними. Мудрі не голослівні, коли кажуть: «Скільки людей, стільки й поглядів на життя». Наприклад, побажавши сусідові доброго ранку, цілковито його є справою вважати, яким сьогоднішній світанок виявився стосовно нього, оскільки його день міг розпочатися не з горнятка кави, а з вимкнення

газу у зв'язку з профілактичними роботами. Як бачимо, для думок спрацьовує принцип відносності. Вони спричиняють людську зацікавленість у світі та його процесах, підживлюють нашу природну допитливість. Аналізуючи спостереження, проводячи досліді, формуючи їхній хід з приводу різноманітних проблем і, врешті-решт, поєднавши ці фактори пізнання Всесвіту в один, ми дізнавалися і дізнаємося досі про різноманітні закони його існування. Перевіривши і грамотно оформивши цю кропітку працю, ми отримуємо певні істинні твердження, що з розвитком системи освіти стають загальновідомими. Їх ми звемо фактами, в основі яких лежать правдивість і незаперечність.

Дехто зі свого боку чи то ненароком, чи то навмисне припускає, що закономірності, наприклад, одержані вченими, та його розуміння цього явища певною мірою подібні. Що ж, той, хто помиляється в цьому питанні несподівано для себе, лишень недосконало затамив тему, оволодів нею, тому це можливо виправити і пробачити. Якщо ж хтось, навпаки, умисне не виокремлює межу між цими поняттями з якоїсь користі, то заслуговує тільки на викриття й осуд. Саме такої плутанини я б хотів торкнутися, щоб розподілити все, так би мовити, за належними полицями, аби надалі виникало якомога менше зловживань, які згадувалися на початку.

Дійсно, в основі факту і думки – якась подія. Однак вони обидва – абсолютно різні погляди на ту саму ситуацію. Як я вже раніше звертав увагу, істина – нерозлучна супутниця будь-якого факту, як Місяць – Землі. Звичайних думок це стосується лише частково: одна є правдою, а інша – хибною. Тут-то знову й простежується ота відносність, яка у фактах аж ніяк не діє. Ще одна їхня особливість – прямолінійність: або ж це твердження є фактом, або ж не є таким. Третього варіанту, як у логіці, немає. На відміну від пересічних суджень, факти не мають декількох тлумачень одразу. Інакше перед вами постає незамаскована маніпуляція. «Двадцять восьмого червня 1914 року в місті Сараєво сербським терористом Гаврилом Принципом було вбито ерцгерцога Австро-Угорщини Франца Фердинанда...» – виголошують підручники з історії. Висновок із цього один – убито віденського спадкоємця. Ось він, факт. Хоча декотрі зауважать, нібито через це й розпочалася Перша світова війна. З одного боку, їхня правда, але, з іншого, її початок – наслідок цього інциденту. Як можна помітити, факт – це фіксація того, що сталося. Його не цікавлять «галужки», себто те, що витече з нього, його ж результати. Ба навіть не враховуються причини, оскільки вони не стосуються безпосередньо

здійсненого. Дозвольте скласти отримані уявлення в картину: факт – неначе озерце, приводи та наслідки – немовби струмки, які впадають до водойми і витікають відповідно. Проте цікавить насамперед саме озеро, а не те, що живить його води.

Ви можете погоджуватися з твердженням, що форма нашої планети – геоїд, більш наближений до сфероїда, і вона обертається, як визначив Миколай Коперник, навколо Сонця, або взагалі заперечувати цю «ересь», гадаючи, що Клавдій Птолемей виявився-таки правим, бо це зірка обертається навколо планети, і вірячи, як за старожитніх часів, у плоскість земної форми, але факт залишається, як-то кажуть, фактом: перші міркування є правильними. Підтвердження цьому – здобутки космічної ери, математичні вимірювання давнини й чи не вічні астрономічні спостереження. Авжеж, довіра залишається за вами. Це приклад опосередкованого ставлення до тієї самої події: ми лише можемо схвально сприймати або висловити її відмінність із власним баченням, або ж взагалі не акцентувати на цьому своєї дорогоцінної уваги. Ми не брали участі в ній, її відкритті, створенні. Істинністю в цьому випадку нехтують, але на правдивість факту ні це, ні щось інше аж ніяк не впливає. Перед нами постає просто думка, ординарний погляд когось на щось. Тобто він комусь належить. Думки – індивідуальні. Факти ж не є чиеюсь власністю. Хіба належать Ісаакові Ньютонові відкриті та досліджені ним закони класичної механіки? Звісно, вони відзначені його іменем, тому що так світова спільнота шанує видатного вченого за величезну працю. Та вони не його виробили, а дійсність, яка справджується принаймні в межах Землі, незважаючи на Ньютонову постань.

Здавалося б, невеличка проблема: плутають мовці свідомо чи навпаки свої враження з безсумнівними випадками. Однак корінь зла не в цьому. Саме на таких окремих, прихованих або ні, спекуляціях і ґрунтуються загальновідомі ніби факти, явища, як-от: пропаганда, постправа, фальсифікація. От у чому справжня прикрість. «Присвоєння» факту, недоговорення його, а разом із ним – правди, перекручення або усічення якоїсь небажаної для речника чи аудиторії їх частини, надання трактовок-відсебеньок – завдяки цим підступним речам можна неабияк вплинути на мізки більшості, натовпу, особливо додавши до цього грамотну побудову промови й ораторський таланти. Ті, що прагнуть необмеженої влади понад усе, залюбки послуговуються цими методами, адже вони і зручні, обережні як для сходження диктаторської зірки, і вкрай ефективні. Завуальована брехня дає змогу плідно боротися з непокірними,

опозицією, ворогами режиму. Це засвідчує бурхливе двадцятье століття, і, на жаль, де-не-де така тенденція зберігається дотепер. 1897 року в Базелі відбувся перший сіоністський конгрес, очолюваний Теодором Герцлем, основоположником ідеології повернення євреїв до Палестини. Він проводився з метою об'єднання свідомого єврейства довкола нагальної проблеми – відродження національної держави на історичній батьківщині. Того ж року злякані таким-от зібранням ненависного їм народу-«боговбивці» французькі й російські антисеміти пишуть і видають згодом так звані «Протоколи сіонських мудреців», нібито прийняті під час швейцарської конференції, де євреї висвітлили у двадцяти чотирьох пунктах план захоплення світу. Втім, трохи запізніла публікація сфабрикованих документів настільки феєрично позначилася на тогочасному суспільстві, що у правдивість перелічених там інструкцій вірив Микола Другий. Цей та натхнені ним твори неабияк поцінували за часів Адольфа Гітлера, правління якого характеризують як найнелюдяніший режим в історії людської цивілізації, особливістю якого якраз і була неприкрита ненависть до представників єврейської нації, доведена до крайньої жорстокості. Попри профілактичні роз'яснення, розпочаті ще від появи фальсифікації, ці пункти, на жаль, не втратили популярності у колах прихильників теорій змов.

Важко не помітити схильності сучасних демагогів, а за сумісництвом ще й політиків-високопосадовців, спиратися під час неслабких виступів найперше на викликання в задурюваних слухачів емоцій, які не мають під собою реального ґрунту. Спостерігається домінування особистих переконань над об'єктивними підставами, з яких вони мали б виникати. Ясна річ, незброєні органи сенсорної системи не здатні відразу цього збагнути, особливо чуючи вперше, під час самого виступу. Лише детальний аналіз, до якого мало хто вдається, спроможний допомогти прозріти. Така поведінка спостерігається (що найдивніше) в країнах, де хоча б у конституції встановлено народовладдя. Наприклад, працівники ЗМІ в отакому гріху звинувачують попередника теперішнього президента США Джо Байдена (так званий феномен Трампа). Та я б хотів зазирнути набагато ближче, а саме до нашої північно-східної сусідки. Керманіч РФ Володимир Путін відомий опікою патріотичного духу своїх громадян. Жодна його промова не обходиться без, так би мовити, майже не безвитратного піднесення власного рейтингу, зокрема після загострення українсько-російських відносин. Усі пам'ятають банальні «духовні скріпи», що вже обросли пластом насмішок і глузувань. Прикладів чимало,

та варто навести більш сучасний: вже після початку пандемії коронавірусу кремлівський засідателю заявив, якщо росіянам вдалося подолати печенігів та половців, то, значить, перемога над новою загрозою, таємничим імунним ворогом, не позначиться на них вкрай тяжкими випробуваннями. Тут-то вдало й виявляється навмисна зневага до справжніх фактів з метою отримання деякої вигоди. По-перше, коли Північне Причорномор'я населяли печенізькі й половецькі орди, ще не існувало такого народу як росіяни. Не тільки вони, а й українці з білорусами входили до тодішньої єдиної давньоруської спільноти. По-друге, печенізькі навали ніколи не зачіпали питому російські землі, а спрямовували свою руйнівну силу на сучасні українські терени, хоча ця теза не стосується половців, від наскоків яких страждали Муром і Рязань. Доречніше було б сказати, що росіяни здолали монголів (не без нюансів), та Володимир Путін ще відомий своїми зовнішньополітичними апетитами, а також наслідуванням московським царям та російським імператорам у спробі «об'єднати всі землі руські» під зверхністю російської столиці. Непогана мета – піднесення патріотизму й настрою боротися з будь-яким ворогом, та вона досягається, м'яко кажучи, неправдивим засобом: уведенням населення в історичну оману. А якщо використовуються невідверті прийоми, то й наслідки будуть неякісними. І це факт.

Справді, назріла глобальна проблема. Якщо танення льодовиків і вирубування лісів загрожують довкіллю й екології, то тасування дійсності та її оцінки, як карт з різних колод, протистоїть здоровому глузду. Додає складності ще й те, що вона турбує людство не вперше. Немовби будяк на городі, який знешкоджують не дуже порядні господарі, вона виростає знову із залишеного сім'я, адаптуючись до кожного нового засобу боротьби. У тому полягає наше завдання: знати й не забувати її, намагатися вчасно побачити і не допустити її вжиток, поширення. Потрібно керуватися розумом і свідомістю, а не внутрішніми почуттями, яскравістю і пишністю мовних форм, бо суть – річ серед речей, на яку маємо звертати увагу завжди. Навряд чи ми викоринимо доценту зловживання істиною, оскільки це пов'язане з людською природою, зате навчимося розрізняти, де нами маніпулюють, а де кажуть правду.

Отже, кожен має право на свою особливу думку, однак жодному не належить будь-який факт.

Волнянська Марта,

учениця 9 класу

Добропільського навчально-виховного

комплексу «Спеціалізована школа

I–III ступенів № 4 з поглибленим вивченням

окремих предметів – дошкільний навчальний

заклад» Добропільської міської ради

Донецької області

Як часто ми перекручуємо факти, щоб похизуватися перед кимось, показати свою обізнаність у якійсь темі, привернути чийось увагу чи просто для того, аби побачити реакцію на свої слова? Думаю, не часто, але кожен може собі дозволити якось прикрасити розповідь, додати їй драматичності чи сарказму. І як це сприймати? Образитися? Посміятися? Придумати щось у відповідь? Кожен зможе сам обрати, як реагувати, яку відповідь надати чи просто промовчати, нічого не робити і вкотре дозволити брехні стати частиною нашого життя.

Брехня в людині, брехня в суспільстві, брехня у Всесвіті... До чого вона призведе, яким буде фінал? У народних казках неправда завжди виходить на поверхню, а в сучасних фільмах, навпаки, показано, що жити не за моральними законами можна. Моральні закони відходять на другий план, а вихваляється вміння заробляти гроші, «красиво» відпочивати, користуючись усіма благами цивілізації... Так, саме користуючись... І де ховається чесність, скромність, інтелектуальність, креативність, співчуття та людяність? Невже у спотворених фактах?

Ми кожного дня, кожної миті стоїмо перед вибором, маємо право самостійно визначати, що робитимемо сьогодні, а що залишимо на завтра. Але чи можемо ми зробити сьогодні щось ганебне, а спланувати на завтра стати чесною співчутливою людиною? Чи не складається людина зі своїх вчинків, моральних «STOP'ів» та внутрішніх законів? Чи не є вона так званим «продуктом» виховання?

Як красиво говорять з трибуни політики, як влучно використовують художні засоби сучасні оратори... А чи вірять вони самі в те, що говорять... Слова Сократа «Заговори, щоб я тебе побачив» набувають для мене нового сенсу... Чи можна побачити людину за її словами? А якщо ця людина може красиво говорити, але не вміє робити красивих вчинків? А якщо красиві слова спрямовані на сприйняття особистості «тут і зараз», а під час тривалого знайомства можна розгледіти дріб'язковість та ни-

цість? Тоді як поводитися? Говорити неправду, бути розповсюджувачем фейків та джинси? Робити все заради хайпу, накрученої популярності?

Ми живемо в такому світі, де інформацію можна отримати будь-де. Усе навколо ми сприймаємо через власний досвід, переконання, світогляд. Але чим ми керуємося, коли обираємо у що вірити, а що вважати фейком?

Часто чуємо, що людина вірить у те, у що сама хоче вірити, або що в кожній людині своя правда... «Своя правда»... Як же вона може бути «своею»? Правда є одна, а на протигагу їй є брехня... Тож чи можна вважати такі судження справедливими?

«Ми маємо право на власну думку, а не на власні факти»... А якщо ці факти суперечать нашим переконанням? А якщо вони не відповідають законам моралі, справедливості? Як бути в такому випадку?

І тут наперед виходить власна думка, власне сприйняття фактів... Не перекручених чи спотворених, а відвертих і правдивих. І не важливо, наскільки нам вони подобаються чи не подобаються. Факти необхідно сприймати як аксіому, не спростовувати чи підтверджувати їх, а аналізувати, робити висновки, сприймати за початок міркувань та умовиводів, бо факт не заперечиш, а лише усвідомиш, зможеш взяти з нього певний урок, сприйняти та зрозуміти...

Думки можуть бути різними. Вони залежать від особистості, від менталітету, від умов виховання та соціалізації. Звідки я беру ці слова? Вони нас оточують. Їх використовують у школі, їх вживають батьки, коли намагаються пояснити якесь явище, відповісти на запитання щодо певної ситуації, у яку ми, підлітки, часто-густо потрапляємо. Наші думки тісно пов'язані з нашим світосприйняттям, з бажанням виправдати себе, створити про себе гарне враження. Ми плануємо, як та чи та інформація може стати корисною саме для нас, коли ми спотворюємо факти задля здобуття «дешевого» авторитету серед однолітків. Але чи чесно це? Чи можна виправдати таке?

Людина – істота соціальна, тому змушена жити за тими законами, які диктує їй оточення. Та чи варто завжди дослухатися думок інших? Чи необхідно виконувати забаганки натовпу? Розумію: це гучні слова, але честь і совість мають завжди бути головними під час прийняття важливих рішень. Заповіді Божі витримали випробування часом і є актуальними завжди. Отже, дотримуючись їх, ми зможемо залишатися в гармонії із Всесвітом та із самим собою. Ще Григорій Сковорода казав: «О, коли б ми в ганебних справах були такі ж соромливі і боязкі, як часто ми буваємо боязкі і хибно соромливі у порядних вчинках!». Порядність не виникає на пустому місці. А ті, хто поширюють брехню, не можуть вважатися порядними. Найгірше,

що за високими фразами важко помітити невеликий розум. «Не судить, і не судимі будете». Перекручування інформації робить світ навколо нас більш заплутаним, а події – не зрозумілими правильно... Та що ж означає «правильно»? Як можна орієнтуватися в тому, що відбувається навколо, якщо не маєш досвіду розпізнавати правдиві й хибні речі?

Не можна зупинятися на досягнутому, не можна порушувати законів, бо вони прописані поколіннями мудреців, не можна робити вигляд, що нічого не відбувається, бо бажаєш залишитися осторонь. Промовчиш – станеш спільником неправди, яка відбувається навколо тебе. «Краще гірка правда, ніж солодка брехня», а факти завжди залишатимуться фактами.

Тож висловлюймо власну думку, робімо власні висновки, думаймо над тим, що, коли й кому говоримо. Може, відразу нас не зрозуміють чи засудять, може, образяться чи відвернуться... Проте за ніччю завжди розквітає день, за зимою приходить весна, а за літом – осінь. Це закони природи, за якими живе все на планеті, і не нам їх порушувати. За будь-яким словом ідуть наслідки, а повернути сказане неможливо. Висловлювати думку щодо фактів можна, але створювати факти самостійно – це злочин проти себе й проти Всесвіту.

Герасимчук Кіріл,

учень 9 класу

Бердянської спеціалізованої школи

I–III ступенів № 16 з поглибленим

вивченням іноземних мов

Бердянської міської ради

Запорізької області

– От, знову підвищення цін! – бідкається прабабуся. – І ще кажете, що радянські часи погані. Тоді такого точно не було.

– Та й тоді було досить усього поганого, – зазначає бабуся. Вона працює у школі, тож знає більше за прабабусю й може їй аргументовано заперечити.

– Та ви зараз «мудрі», – махає рукою старенька і припиняє розмову. (У неї своя правда.)

А чи справді ми мудрі? Прагматичніші – так. А от чи мудріші – сумнівно. Сучасне покоління живе у світі комп'ютерних технологій і за будь-якої суперечливої ситуації може перевірити інформацію завдяки

інтернет-ресурсам, пошукати на перевірених сайтах матеріал про конкретні події та явища. І бажано з різних джерел. Нині просто моветон не скористатися достовірною інформацією, дозволити ошукати себе. Однак далеко не кожен поспішає реалізувати можливість знайти правду. А цим уміло користаються ті, кому вигідна брехня. І подають її майстерно й вишукано, як довершену страву: пригощайтесь на здоров'я. І споживач знаходиться. Зрозуміло, пересічним громадянам вигідніше не ускладнювати собі життя. А отже, вони відкривають короткий шлях до власних мізків і душ тим, для кого створення завідомо неправдивого контенту – спосіб досягнення карколомної мети або банальне збагачення. І плететься павутина з інформаційних пасток, і підтасовуються факти, і замилюються очі людей. А факти на те й факти, щоб обстоювати правду. Звернімося до словників, знайдімо визначення цієї лексеми. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови читаємо: «Факт – 1. Дійсна, не вигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді. 2. Реальність, дійсність, те, що об'єктивно існує». Словник іншомовних слів дає аналогічне визначення. Просто і ясно. І цілком зрозуміло. Проте, як виявляється, не всім. А тому й виникають маніпуляції, настільки схожі на правду, що часом не відрізниш від брехні. А ще ж свого часу відомий американський державний діяч та соціолог Деніел Патрік Мойніган блискучо зазначив: «Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти». Чим не правило для використання? Минають роки, але не втрачається попит на брехню. Її майстерно вбивають у голови людей. Згадаймо, як віртуозно перекручував факти літописний Боян зі «Слова про похід Ігорів», адже коли «...кому хотів пісню творити, то розтікався він мислю по древу...». А кому не хотів? Тому й місця в історії не знайшлося? А щодо радянської влади, так там і взагалі факти досконало перекручувалися, «потрібна» інформація в мізки людей вбивалася настільки майстерно, що більшість свято вірила в неї, як у рятівну правду. «У 33-му році був Голодомор? Не може бути! Ми ж поезію Тичини “Партія веде” вчили, вона саме в 33-му написана, як зараз пам'ятаю: “О прекрасний час, неповторний час”», «Та про які репресії 37-го ви говорите, про яку знищену інтелігенцію? Нікого з нашої рідні не заарештовували!», «Молотов і Ріббентроп підписали пакт про ненапад і розділили Польщу? Та бути не може. Ми ж братів у 39-му рятували!». І таких «невже?» та «хіба?» – сила-силенна. І, озброєні такими «фактами», люди завзято обстоюють свої переконання. То, може, не треба сперечатися з ними, а краще толерантно промовчати й не заважати прихильникам

минулого «комуністичного раю» жити? Мовляв, то ж раніше було, зараз уже не так: свобода слова! Але ж дехто розуміє це буквально: що хочеш – те й говори. А говорити треба правду. І наводити конкретні факти. І не перекручувати їх.

Нещодавно мені до рук потрапив виданий 2008 року підручник Української академії русистики «Країнознавство. Росія», укладач якого В. Я. Звиняцьковський. У підзаголовку йдеться, що ця книжка призначена для читання в п'ятому класі загальноосвітніх навчальних закладів України з російською мовою навчання. Гортаю сторінки й дивуюся деяким статтям, що, як на мене, явно спотворюють дійсність: «Какой ещё народ, кроме русского, так высоко ценит цвета “голубое небо над полем спелой ржи”, что сделал их цветами своего государственного флага?». Пробую розібратися в прочитаному. А, виявляється, не так і просто зрозуміти глибинний зміст і завуальований підтекст. Це російський народ має жовто-блакитний прапор? Нібито ні. То що ж виходить: написано «російський», а читати треба «український»? Абсурд якийсь. А за цим же підручником училися, він же в Києві виданий! Чи не тому так легко продерся в мізки багатьох людей «русский мир», що такі книжки реально існували і явно не любов до України виховували? Хтось заперечить мені, що після 2014 року такі посібники навряд чи використовують в українських школах. Зрозуміло. Однак дитяча ж пам'ять міцна, а свідомість нестійка й піддатлива, як глина. Скільки шкоди завдали такі «факти», скількох п'ятикласників завели в оману?

На жаль, у сучасному світі спотворення фактів буває на кожному кроці. Цим зловживають недоброчесні політики, цього не цураються несумлінні журналісти, до цього вдаються рекламодавці. Чи знають вони, що говорять неправду? Безумовно. Чи розуміють наслідки того, що роблять? Здебільшого так, але безсоромно викривляють факти заради власної вигоди. І складно навіть однозначно сказати, чиє ошуканство страшніше – політиків, журналістів чи рекламодавців. Перші купують прихильність електорату, останні наживаються на довірі людей, перекачуючи їхні гроші у власні кишені. А неспокушені люди завжди залишаються заручниками, бо не звикли ставити під сумнів і перевіряти інформацію, забувають, що краще раз побачити, ніж сто разів почути.

Маємо навчитися бути уважними, вимогливими, не сприймати на віру інформацію, аби не бути ошуканими тими, хто вважає, що вони мають право на власні факти.

Глущенко Віра,
учениця 10 класу
Ірпінського навчально-
виховного об'єднання «Освіта»
Київської області

Маленький хлопчик, насолоджуючись смачною цукеркою, випадково зронив кольоровий фантик на кам'яному містку. Старенька бабуся, що йшла слідом, подумала: «Яке невиховане покоління!». Містком ішли насуплені молодята, і жінка, побачивши рожеву обгортку, виказала чоловікові: «Ось, ти мені навіть цукерочки маленької за все життя не подарував!». Наступним зупинився художник і поміркував: «Цей яскравий фантик – це я, єдина пляма на сірому тлі суспільства!». Перехожий маркетолог кондитерської фабрики сказав: «Га! Ці цукерки гарно продаються. Треба зробити рекламу та розширити виробництво!». Нарешті, проходив двірник і, подивившись на обгортку від цукерки, розлючено прошипів: «Накидають сміття, а мені потім прибирати!» – і викинув фантик у смітник.

Чим цей фантик є сам по собі та чим він став у думках навколишніх? Чи маємо ми відрізнати предмети і події від наших думок та почуттів щодо них?

У сучасному світі людина у своєму повсякденному житті часто схильна до розмивання меж між поняттями «факт» та «власна думка». У процесі пізнання світу, особливо в природничих і гуманітарних науках (фізика, медицина, історія), дуже важливо відрізнати об'єктивну реальність від суб'єктивного бачення дослідника. Основним завданням для науковця чи людини, яка претендує на достеменність своїх слів та видає їх за факт, є поривання, щоб його погляд на світ був якомога адекватніший, щоб його твердження були максимально наближеними до істини, а не сумнівними чи навіть неправдивими. Недостовірність та невідповідність фактам, надання їм власного сенсу у своїх судженнях може призвести як до окремих, особистих непорозумінь, так і глобальних проблем.

Факт (з латини *factum* – «зроблене») – це подія, що відбулася в реальності, є об'єктивною, її можливо довести, і вона була зафіксована спостерігачем, але існує незалежно від нього. Людина не здатна вплинути на наявний факт, тому що він є завершеною подією, але вона може створити нові факти. До того людина спершу не може оцінювати факт об'єктивно, адже вона, як суб'єкт, сприймає події через призму свого досвіду,

інтересів чи навіть фізичних особливостей. Проте можливо описувати факт наближено до його об'єктивних ознак, використовуючи свої знання та знання інших так, щоб вони суттєво наближались до правди.

Власна думка – це особисте судження, точка зору суб'єкта на факти. Думка людини може поширюватись як на теми, в яких неможлива об'єктивність, так і торкатися вже доведених фактів. Власний погляд формується в людини з досвідом, знаннями і через факти, які відбуваються в її житті. Особистість здатна пов'язувати події між собою, надавати їм власного сенсу, оцінки, емоцій та робити висновок, що і є процесами створення власної думки. Саме завдяки вмінню аналізувати люди створюють моральні та юридичні закони, за допомогою особистого погляду ми розфарбовуємо наші слова в різні кольори й робимо їх особистісними.

Факт може впливати на думку, але думка на факт – ні. Іноді люди можуть навмисне чи безцільно намагатися тримати контроль над ситуацією і створювати ілюзію, що їхня думка є правильною та істинною.

Стандартними й нешкідливими прикладами накладання власної думки на факт є оцінка явищ природи чи неживих предметів, що є відображенням емоцій особи щодо них: «Звісно погано, що сніг почався – дороги замете!», «Жахлива парасолька, ніяк не складається», «Об'єктивно кажучи, ця сукня тобі не пасує». Відомим когнітивним спотворенням є підтверджувальне упередження, коли людина шукає та інтерпретує факти так, щоб вони підтверджували й відповідали її власним переконанням. Так, люди мають право на власну думку, і вони сприймають факти тільки суб'єктивно. Проте переконування інших у своїй правоті та видавання свого бачення як єдиного правильного, тим паче, якщо воно не до кінця обґрунтоване чи стосується такої теми, у якій не може бути абсолютної правди, є нераціональною та шкідливою поведінкою.

Чому ж ми розмиваємо межу між власною думкою та фактом? З боку психології я б пов'язала це зі ставленням особистості в суспільстві. Як соціальним істотам нам важливо, аби світ та люди навколо були згодні з нами, в іншому разі ми опинимося поза суспільством і наше почуття гідності буде в небезпеці. Існує багато лазівок, як порозумітися із соціумом, і одна з них – переконати всіх у правдивості своїх суджень (навіть якщо «всі» – це одна людина: «Усі знають, що леопард вийшов з моди! Ти що, не розумієш?»).

Є інші причини: контроль і тривога. Людям психологічно потрібно знати, що буде далі, бо незнання майбутнього проковує тривогу та страх невідомого. А можливість підпорядкувати минуле – це спосіб контролювати майбутнє. Із цього переконання й виходять стереотипи та забо-

бони – результати пов’язування між собою непов’язаних подій суб’єктами. Люди знаходять у цих подіях зв’язок і надають їм такий зміст, який не давав би провокувати зміни.

Як іронічно зауважив Марк Твен: «Насамперед потрібно мати факти, а вже потім їх можна спотворити». З одиничних випадків нав’язування своїх думок виростає глобальна проблема: «спотворення фактів» ми спостерігаємо не лише в особистих розмовах чи дискусіях, а й у галузях журналістики та освіти. Емоційно й агресивно, повільно і дуже делікатно народів нав’язують бачення однієї групи людей.

Журналісти вже давно викладають не факти, а частково правдиву інформацію заради сенсації чи провокації, для розпалювання агресії. Професія журналіста наразі є залежною від газети, влади чи, у разі крайньої непрофесійності, від власних інтересів, тому, особливо в Україні, «вісниками правди» їх важко назвати. Залежні журналісти люто переконують людей в істинності своїх слів, у тому, що інакше бути не може. Такі «чесні» статті мають попит не лише через швидке поширення в усіх ЗМІ, а й тому, що людям подобаються емоції та боротьба за «правду». Переписування фактів, реальних подій, вигадки й підтверджувальне упередження – засоби вишколених журналістів, які справді працюють на недосвідченому читачеві.

Новий «підхід» завжди потребує нового минулого – переписування історії. За часів імперських, радянських та незалежних років України влада через маніпуляції з історією акцентувала на різних подіях, прищеплювала певні ідеї, змінювала боротьбу на дружбу з одними країнами та плодила ненависть до інших. Уже давно помітна тенденція змінювати матеріал у шкільних підручниках з історії під шлях, в якому рухається сьогоденна політика держави. Такий процес знищує саму цінність історії як науки, що завжди нейтрально й різнобічно вивчає факти й події, і робить з неї лише дешевий інструмент, завдяки якому можна ділити народи та явища на «погані» і «хороші».

Доки народ читає «істину», конкретні особи контролюють його майбутнє, в якому немає місця докопуванню до правди. Така політика пропагування «хорошої або поганої правди» підриває не лише значення факту, а й заважає самостійному формуванню справжньої власної думки особистості, позбавляє людей права мислити інакше.

Журналіст, який претендує на істинність своїх слів і бажає донести до народу саме новину, а не власну думку, має керуватися принципом *Audiator et altera pars* – це означає, що в суперечливих питаннях завжди мають бути вислухані і враховані позиції всіх сторін конфлікту, щоб

досягти об'єктивності та безсторонності. Так само й історичні дослідження мають відповідально складатися вченими, які розуміють цінність науки історії та її нейтральність. У такий спосіб журналісти й історики даватимуть читачеві чи дослідникові право на вибір позиції, а не підноситимуть лише один варіант.

Нині є багато прикладів незалежних журналістів та істориків, що не бояться описувати події з різних сторін і цінують фактологічне обґрунтування. Звісно, через величезний інформаційний потік в інтернеті зростає кількість дезінформованих читачів, але також через доступність різних інтернет-джерел стає набагато більше досвідчених та освічених користувачів, що вміють обстоювати свою думку і спокійно сприймати думки інших.

Факт і думка тісно взаємопов'язані в нашому житті. Кожній особистості важливо мати право на свою думку. Насправді, треба бути чесними із собою та розуміти, що власна думка – це не непотрібний безцінок, а природне право кожної людини. На почуття і своє особливе розуміння можна спиратися при розмові в темах, де є місце особистому баченню та емоціям (у мистецтві, філософії). І так само важливо розуміти, що «власного факту» не існує. Факт безсторонний, об'єктивний і не належить нікому. Ми не можемо маскувати власну думку під об'єктивність, бо це створює суперечності між людьми. І, на мою думку, слухним рішенням буде використовувати правильні слова для позначення у своїй мові особистого погляду і доведених фактів, розмежовувати й розуміти ці поняття, щоби бути грамотним читачем, дослідником та опонентом у дискусії.

Головій Владислав,

учень 11 класу

Первомайського закладу повної

загальної середньої освіти

Верхньорогачицької селищної ради

Каховського району

Херсонської області

«Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти» – ці слова сказані задовго до сьогоденної віртуалізації світу, але саме тепер актуальні як ніколи. Та спочатку треба визначитися з дефініціями. Ще перші теоретики-еристики зауважили, що суперечка може бути конструктив-

ною лише тоді, коли є спільне розуміння дефініцій. Тож для початку чітко розмежуємо поняття «думка» і «факт». Отже, думка – це міркування чи припущення стосовно чогось. За своєю природою вона суб'єктивна і є результатом власної розумової діяльності людини. Думка може бути більшою чи меншою мірою обґрунтована й аргументована, але думка не є і не може бути незаперечною істиною. І саме так вона переважно й сприймається. Факт – це подія, що відбулася в дійсності, певним чином зафіксована й істинність якої може бути перевірена чи не піддається сумніву в межах дискурсу. Тобто факт існує об'єктивно. Суб'єктивним є лише його сприйняття та інтерпретація конкретною людиною. Цілком природним і логічним виглядає твердження, що людина не має права на власні факти, оскільки факти – частина об'єктивної реальності, яка є спільною для всіх.

Такий вигляд проблеми з боку логіки. Однак реальне життя не завжди підпорядковане законам логіки. Логічні помилки, закладені в підвалини, руйнують усю будову, перетворюючи її на інструмент деструкції. А починається все з розмивання й сплутування дефініцій. Коли свобода думки і слова тлумачиться як право на поширення вкрай сумнівних, неперевіраних, а то й відверто неправдивих фактів. Якщо неправдиві факти стосуються конкретної людини, це кваліфікується як наклеп. Та, захищаючи окрему людину, закон часто виявляється безсилим, коли треба захистити інтереси суспільства. Особливо, якщо важко чи й неможливо встановити безпосередніх постраждалих. Здавалося б, яка шкода від поширення дивакуватих ненаукових теорій? Це ж та сама фантастика. Хочеться людям вірити в інопланетян і секрети давніх цивілізацій, то й нехай. Проте мистецтво не претендує на правдивість, воно є простором для конструювання уявного світу, а такі теорії розмивають поняття наукового факту, оскільки не просто пропонують власну інтерпретацію наявних, а впроваджують до інформаційного простору нічим не підтвержені нові «факти». Так зникає межа між реальним і віртуальним світом, між фактом і вигадкою, правдою і брехнею. А всі «факти» стають однаково достовірними чи недостовірними залежно від суб'єктивних уподобань.

Я вважаю, що кожна людина має право на власну думку і на вільне її висловлення. Це є запорукою міцного суспільства, де панують мир, злагода та взаєморозуміння. Висловлюючи свою думку, людина, передусім, реалізує себе як особистість. Кожна людина має своє неповторне світосприйняття, яке вона може висловити, лише маючи й обстоюючи

власну думку. І в цій неповторності й розмаїтості полягає багатство й сила нашого світу.

У світовій історії можна знайти чимало прикладів, коли вищі органи державної влади накладали заборону на вільне висловлення думок, впроваджували жорстоку цензуру. Таких прикладів чимало і в історії України під владою різних держав. Не втрималася від спокуси накинути суспільству потрібні думки і влада незалежної України. Проте ні до чого доброго це не привело. Найбільш показовою реакцією на такі намагання став Майдан, що призвів до падіння режиму В. Януковича, який протримався трохи більше місяця після ухвалення диктаторських законів 16 січня.

Однак давня мудрість стверджує, що історія лише вчить, що нічому не вчить. От і тепер можемо спостерігати, що уроки Революції Гідності лишилися не вивчені. Людям знову намагаються прикрити роти й не дати висловлювати «неправильні» думки. Через страх чи зневіру у власних силах, через втому чи байдужість суспільство стає заручником влади. І тільки чекає на той час, коли прийде та влада, що почне забезпечувати права людини, зокрема й право на власну думку і свободу її висловлювати. А натомість механізми маніпуляції суспільною свідомістю тільки вдосконалюються.

Продаючи свій голос на виборах, ми продаємо не тільки свій голос, ми продаємо свою совість і свою гідність. Але людина не повинна дати себе зламати, а повинна жити відповідно до своїх переконань, усвідомлювати власну гідність. І так само не повинна дати себе одурити. Зламани чи одурені, ми робимо маніпуляторів сильнішими. А тому суспільство має виявляти нульову толерантність не лише до спроб відібрати свободу думки й слова, а й до спроб перетворити її на свободу маніпуляцій, підмінити право кожного мислити й доходити власних висновків певним, задалегідь виготовленим сурогатом, що ґрунтується на вкинутих в інформаційний простір «фактах» і «експертних висновках».

Суспільство складається з тисяч і мільйонів окремих Я. А тому кожен має сказати собі: Я людина! І ніхто не захистить мене, якщо я сам не почну себе захищати. Я сам повинен здолати свій страх, свою пасивність, усвідомити відповідальність за своє життя і життя своєї країни. Я маю права, але мій обов'язок користатися ними з розумом, щоб не зашкодити самому собі й іншим. Це особливо актуально в часи, коли суспільство стає об'єктом агресивних інформаційних кампаній. І тільки критичне сприйняття інформації, перевірка важливих фактів, а не бездумне їх по-

ширення може стати щитом проти агресії. Пам'ятаймо: кожен має право на власну думку, але ця думка має ґрунтуватися на дійсних фактах. Брехня ж, навіть зі шляхетною метою, зрештою призводить до згубних наслідків.

Горох Єлизавета,
учениця 10 класу
IT STEP SCHOOL
м. Дніпра
Дніпропетровської області

Я вважаю, що теза «Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти» з вуст політика й соціолога звучить дивно та вимушено. Начебто він перед відставкою хотів сказати щось визначне, аби його запам'ятали та вважали, що він зробив внесок в історію. Але ні, це звичайний вислів, який написаний у Конституції, а з нього намагалися зробити цитату. Хоча цитати – це і є речення, які роблять висновок з якоїсь проблеми або життєвої ситуації. Просто їх поширюють як щось величне, особливо якщо це говорить знаменитість. Це ж просто очевидні речі, які в кожного під носом, але їх ніхто не бачить, доки це хтось не скаже. Може, ця фраза і є доречною, але звучить надто просто й очевидно. Вона сприймається як ті фрази, якими ми кидалися в дитинстві: «живімо дружньо», «хлопці й дівчата, не сваріться», «хто обзивається, той сам так називається». Це все й так було зрозуміло з часів створення цивілізації й не треба бути політиком чи соціологом, щоб це зрозуміти. Однак попри це все думка, висловлена в темі есе, правдива, і я не можу з нею погодитися.

Математики кажуть: «Не можна зробити з константи змінну, а зі змінної – константу». Кожен може зрозуміти цей вислів по-різному. Залежить від сфери діяльності людини, від соціального стану, віку, статі, суспільства, походження. Проте найголовніше, щоб людина збагнула суть. Тільки от не кожен може погодитися із цим або адекватно на це реагувати. Комусь ця думка взагалі не сподобається, і він вирішить зруйнувати всесвітні бар'єри, щоб довести, що це не так. І це тільки декілька причин, чому може початися конфлікт або війна.

Яскравим прикладом цього є рухи за права: маскулізм, фемінізм, за права темношкірих чи ЛГБТ, за порятунок кенгуру. Усе це було створено,

щоб повернути права, які начебто мають бути від народження, але жорстокий світ та люди, що народилися раніше, так не вважають. По суті, вони захищають права, тобто факти, що є незмінними та існують всупереч думці, яка ображає їх та їхні цінності. Адже деякі люди вважають, що їхня думка, насправді хибна, є константою, записаною в конституції, але це не так. Вони не розуміють, що своїми висловами можуть образити когось і спровокувати серйозний конфлікт. І всі кажуть, що їх уже не перепрограмувати, то не звертай уваги. Інколи вони вдають таких собі «джентльменів», які просто вдягли на себе образ гарного хлопчика, використовують розумні слівця типу «я просто констатую факти», хоча самі в цьому нічого не розуміють. Звісно, я розумію, що їхня мета – вибісити мене або певних людей, та інколи хочеться не дати смачного пояснення, а просто розвернутися й піти від них якомога далі. Бо все одно, якщо ти скажеш їм, що «так не можна», «неправильно так казати» чи «ти можеш когось образити своїми словами», вони почнуть казати, що ми зазіхаємо на їхню свободу слова, що це їхня думка, а в нас своя, про те, що це всім давно відомо і немає чого сперечатися. Та найстрашніше те, що вони не розуміють: це не думка, а речення з метою образити когось. Якби це було гарно подано з підкріпленням фактами, які перевірені та дійсно підтверджують сказане, то тоді б у мене питань не було. Я розумію, що всім не догодиш, але хоча б намагайся подати свою думку так якісно, щоб тебе зрозумів співрозмовник. Тут ти вже не відвертишся рандомними фразами з інтернету, які всі говорять. Ти лише підтвердиш, що не знаєш, як поводитися в такій ситуації, що твої факти неперевірені та що ти нарівні проблеми з надр інтернету, але вона нічого не коштує, як і мій час на суперечки з такими «джентльменами».

Зрозуміло, що казала й підводила я це до сексизму. Даруйте, зараз мене не всі розуміють, і не для всіх це стане життєвою ситуацією, але я стикалася із сексизмом, як і кожна дівчинка, напевно. І кожного разу я ставила собі питання: «Чому вони так говорять, хто їм дав право взагалі так говорити, коли в конституції білим по чорному написано, що ми маємо рівні права, а як до цього ставиться суспільство – це вже їхні таргани».

Вирішив мене зламати,
Сказавши, що я не варіант.
Але хто ти, щоб судити,
Коли ти сам не діамант?
(«Who Says», Селена Гомес)

Це стосується не тільки сексизму, а й будь-якої дискримінації. Власне, дискримінація й починається з неправильної думки та помилкових фактів, які суспільству впроваджували спочатку. Та це все було настільки давно, що люди почали сприймати це за правду і будувати вигадані кордони. Що сказати: без диму нема вогню.

Отже, після цієї життєвої дискусії можна підсумовувати, що таке факти, а що власна думка і як важливо їх розрізняти. Факт – це як нульова умова в англійській, ми використовуємо її, коли кажемо про те, що є завжди правильним та очевидним, як булеві змінні у програмуванні. Чи те, що офіційно підтвердили перевірені джерела. Наприклад: котики милі. Тут пояснювати нічого не треба, це всі знають, увесь світ це давно підтвердив. Так, є люди, які не вважають котиків милими, але вони ніяк не можуть вплинути на цю константу. Отже, це факт. Проте ми не можемо сказати, що котики миліші за собачок, бо це вже власна думка, яка підкріплена тільки мною. Та й взагалі краще зійтися на тому, що вони однаково милі й не розводити війни з цього приводу. Навіть якщо провести світове опитування і підтвердити, що котики миліші, то думки багатьох людей все одно не вплинуть на це, бо «миліші» у кожного своє. Однак ми можемо сказати, що породи собак є різноманітнішими, ніж породи котів. Це підтверджено науковцями, ветеринарами, ми можемо самі подивитися, порівняти й переконатися, що це так. І з цим не посперечаєшся.

Але на все це можна сказати, що в кожного своя правда і своя думка. Ні, правда на всіх одна і є константою. А думка має бути обґрунтованою і нікого не ображати. Факти мають завжди бути фактами, а не висловлюваннями на емоціях. Власне, про це і цитата Деніела Патріка Мойнігана. На жаль, це не всі розуміють і навіть не намагаються.

І знову приклад із життя, останній та, можливо, життєвий для всіх українців. Усім нам відомий агресор, який з давніх-давен нерівно дихає до України. Кого я обманюю, я намагалася елегантно натякнути на Росію. І тут почнеться м'ясо, політика, сварки та взагалі до чого я весь цей час вела і взагалі на честь чого був цей конкурс. Чомусь росіяни вирішили, що ми з початку існування належали до Росії, та активно це поширюють. Вони говорять, що Україна ніколи не була окремою країною, що такої нації не існує і що Україна наче апендикс для Росії. І це писала людина, з якою я спілкувалася рік і нічого такого не підозрювала. Я така: «Що?». А не піти б тобі й не почитати підручники з історії, і тоді ти дізнаєшся, що наша культура старіша за вашу, що це Київ – мати міст руських, що не Україна апендикс для Росії, а навпаки – Росія набридлива

пухлина, що не дає нам спокій. Що Кримська республіка ніколи не була російською й українською теж не була. Це окрема республіка, яка приєдналася до України, бо знала, що Україна дозволить від'єднатися і стати автономною, а Росія ні. Це факти, які підтверджені історією, але Росія цього не визнає, та від цього вони не втрачають свого значення. А те, що друкувалося вище, це навіть не думка, а пряма образа.

Та я знаю людей, що збиралися зробити з константи змінну. Знаю: є багато людей, які віддали життя за це. Коли Україну хотіли зробити президентсько-парламентською, вони вийшли на революцію, бо розуміли: якщо це буде написано в документі й буде підтверджено, то все буде скінчено. Тому, коли я бачу, що хтось каже щось образливе про Україну та про її свободу, добуту кров'ю багатьох поколінь, я можу розкласти все по фактах, аби довести зворотне, а можу просто промовчати. Це не тому, що мені байдуже або я не можу чогось довести, а тому, що я розумію, що не варто витратити на таких «опонентів» час та сили.

Тож, пані та панове, вибираємо слова для розмови, працюємо тільки з перевіреними фактами, висловлюємо свою думку гарно і на належному рівні, обираємо собі гідного співрозмовника. Не бійтеся висловлювати свою думку і будьте обережні, коли захочете змінити факти, які встановила сама природа.

Забродська Анастасія,
учениця 10 класу
загальноосвітньої
школи I–III ступенів № 22
м. Житомира

Протягом життя людина час від часу замислюється над тим, що собою являє світ, його минуле, сучасне і майбутнє. У неї формується власна думка про різні речі навколо. Світогляд будується з раннього дитинства і ґрунтується на фактах, уявленнях, які малюк отримує з власних спостережень, слів батьків, книжок тощо. З віком поповнюється багаж знань, змінюється ставлення до всього, що нас оточує. Проте, на жаль, наш світ не настільки прозорий, як хотілося б. Наука продовжує робити відкриття, спростовуючи одні гіпотези і виводячи нові. Історія вміщує в собі величезну кількість прикладів брехні і показує нам мінливість переконань.

Кожна людина має право на власну думку, яка з часом може змінюватися. Так само здатні робити і факти, але не так швидко і проходячи крізь низку етапів, розтягнутих у часі. Факти – це, по суті, закони, за якими працюють різні сфери розуміння нами світу і, умовно, сам світ. Наші думки й ставлення до чогось мають ґрунтуватися на справжніх доказах, аргументах, інакше, якщо якісь із них плід нашої уяви, то вони стають такими, що перестають мати логічну основу і ламаються, перетворюючись на абстракцію «країни чудес».

Прикладом цього є така річ як конспірологія, що вміщує велику кількість пояснень різних процесів, які часто бувають фантастичними, і їх, звичайно, неможливо пояснити звичним способом. Офіційна наука не має пояснення цьому або ж навмисне приховує (хоча майже завжди це не так). Ця «наука» оперує фактами, спеціально підігнаними під якусь із теорій, перекрученими, з упусканням багатьох моментів, щоб увесь логічний ланцюжок не розвалився. Так само як дерево не може рости без коріння, так і вигадка, яка при контакті з реальністю розходить по швах, не може адекватно існувати. Але ж є ті, хто в це вірить.

Упродовж віків історії людства уявлення про світ постійно змінювалося. Зникали і з'являлися цивілізації, імперії, держави. У народі кажуть: «Історію пишуть переможці». І як наслідок, це також вплинуло на сприйняття добра і зла, моралі, подій. Історичні факти незмінні, але їх можна по-різному трактувати: одні опускати, на інших наголошувати і тим самим змінювати сприйняття людей. Перша світова, падіння імперій, новий світ, який піднявся з руїн; Друга світова, голодомор, концтабори, «холодна війна», «дружба» і «ворожнеча»... Цей ланцюг можна продовжувати ще мільйонами ланок. Кожна із цих подій різними аспектами в різний час сприймалася неоднаково, і для людей з різних боків барикад фактами були зовсім протилежні речі. Чомусь згадала пісню «The End of the War to End All Wars», у якій є такі рядки: «A new world will dawn from empires fallen; the end of the war to end war», що в перекладі означає: «Новий світ підніметься з полеглих імперій; кінець війни, яка закінчить усі війни». У ній висвітлюється Перша світова війна, її закінчення і, частково, наслідки. На той момент для величезної кількості людей те, про що оповідають наведені вище рядки, було істиною, і багато хто міг у це вірити, але час довів протилежне – цим надіям не судилося справдитися.

Колись дуже небезпечні речовини спокійно додавали до косметики, прикрас, фарб, ліків, не підозрюючи про деякі їхні негативні властивості. Тривалий час вважалося, що Земля – це плаский диск, а світ

крутиться навколо нього. У біології було багато гіпотез щодо класифікації тварин, рослин, і в різні часи кожна з них вважалася правильною. Нині наука переглядає правдивість цих теорій, змінюються уявлення, факти завдяки новим знанням.

В ідеальній реальності, де все давно вивчено і зрозуміло (як білий лист паперу), де не існує брехні, а скрізь панує лише однозначність, стабільність, де немає таємниць, там, справді, різні і схожі думки людей формуються на незмінних фактах, у правильності яких уже неможливо сумніватися. Проте цей ланцюжок не працює так, як мав би. Ми можемо лише намагатися втілити його в життя так само, як закони прагнуть навести порядок у суспільстві, але неможливо довести їх виконання до ідеалу. Навколо нас немає однозначності, постійності і все відносно, хоча деякі поняття все ж мають більше сталості, як-от аксіоми в математиці. То можемо судити про те, що факти – це більш незмінні поняття, які можуть бути фундаментом для власних суджень людей (але не навпаки). Хоча й фундамент, як і все довкола, – не вічне.

Як висновок можна сказати, що кожен має право на власну думку, але не на власні факти, адже вони мають бути справжніми в цей проміжок часу, на цей момент. Факти не можуть змінюватися, підлаштовуючись під якусь конкретну людину. І думки, і факти є мінливими поняттями, але в різному масштабі. Отже, мінливі факти, мінливі думки, мінливі судження, як і сама людина.

Кальченко Марія,
учениця 9 класу
загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 102
м. Харкова
Харківської області

Булінг, на який ми погодилися

Вечір потроху огортає Харків. Ще кілька хвилин – і почнуть розгоратися ліхтарі, замерехтять неонами реклама, місто стане по-вечірньому святковим і розкішним.

Реклама. Вона усюди. На банерах, міському транспорті, будинках та адміністративних будівлях і навіть на асфальті. Вона давить на нас, дію-

чи на підсвідомість, і якщо раніше більшість дітей вчилася читати назви продуктових магазинів типу «Мо-ло-ко», «Гаст-ро-ном», то зараз вони читають рекламні вивіски.

Якщо спробувати описати одним-двома словами друге за кількістю мешканців місто України, то це буде дуже важко зробити, але можна передбачити, що ці слова будуть про технічні досягнення, освіту і науку, культуру і мистецтво, спорт, промисловість, транспорт та природні багатства. І в кожному з цих невід'ємних складових душі улюбленого міста прокралися факти, які паплюжать істину і викликають відчуття того, що за тебе вже все вирішили.

Ці факти лежать на поверхні. І зараз я спробую зібрати їх... (без містики) ні, не в намисто, а в ланцюг на шиї пересічної людини, яка втомлена життям і не має змоги підвести очі, подивитися навкруги і замислитися.

Слогани роблять бренди. Візьмімо найпопулярніші в підлітків Харкова магазини з гаджетами. Про кожен із них можна загадувати загадки, а відгадки читати на банерах. Наприклад, «намбер ван по домашнім гаджетам» – це магазин «Comfy»; «Щоразу що треба» та «Щоразу любов» – це «Розетка»; «Кохай технічно, Грай технічно, Економ технічно» – це «Ельдорадо», а «Тицйй, що хочеш» – це «Алло». І всі настільки звикають, що «Comfy» – «намбер ван», що через деякий час саме цей магазин піднімається на перші сходинки в пошуку гаджетів. А що ж інші магазини? Вони створюють рекламу, у якій акцентують на вільному часі для родини, підтриманні дружніх зв'язків, розвиткові дітей, а не на першості. І лише дуже маленький відсоток людей, побачивши «намбер ван», критично сприйме цю рекламу і спитає: «Дійсно?». А потім, прийшовши додому, порівняє ціни на однакові гаджети в різних магазинах і напише гнівну статтю у фейсбуці про те, як нас знову ошукали. Це максимум, що може бути. А більшість звекає до «намбер ван», до «технічно», до «тицйй» і не уявляє свого життя без цього.

Харків – студентська столиця України. Понад 50 закладів вищої освіти готують професіоналів найрізноманітніших спеціальностей. Бути студентом такого ЗВО, як, наприклад, ХНУ імені В. Н. Каразіна, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця та інших дуже престижно, але не завжди факт навчання в цих вишах (навіть на бюджеті!) дорівнює високому рівню знань. Наприклад, середній бал 2020 року на бюджет на спеціальність «Мікро- та

наносистемна техніка» у ХНУ імені В. Н. Каразіна – 155,88, у НТУ «ХПІ» на «Галузеве машинобудування» – 138,81, у ХНЕУ на модну спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» – 154,50. Навчальні заклади Харкова випускають спеціалістів найвищого рівня, які знаходять свій професійний шлях як в Україні, так і за кордоном. Однак поруч із цією високоосвіченою молоддю, яка прагне кращого життя, розвитку та служіння науки на благо людству, є велика кількість студентів, які не вчилися у школі, дивним чином потрапили до закладу вищої освіти і тепер знову не навчаються, а паразитують чотири або п'ять років, використовуючи ім'я навчального закладу у власних інтересах. Мінімальний вступний бал цікавий, зазвичай, абітурієнтам та їхнім батькам, а для пересічного громадянина достатньо назви закладу освіти, аби скласти уявлення про молоду людину – студента. Ці аргументи підтверджують думку, що факти часто стають власноствореними і далеко не завжди відповідають дійсності.

Харків – найродючіше місто талантів. Багато харків'ян прославилися на весь світ, стали лауреатами найпрестижніших премій, зробили відкриття світового значення. Однак практично про кожного з них можна знайти брудні факти, наукового або біографічного підтвердження яким немає. Наприклад, на одному із сайтів, присвячених видатним особистостям Харківщини, фоловери досить серйозно обговорюють, чому Борис Чичибабін не писав українською мовою, наскільки запальним і нестриманим був Василь Каразін, скільки коханців було у Клавдії Шульженко. При цьому наводять нібито правдиві факти, які обговорюють і не ставлять під сумнів. Дуже часто у школі дають завдання знайти щось цікаве про видатну історичну особу, відомого письменника або науковця. Відкривається перший-ліпший сайт, копіюється з нього неперевірена інформація, і вона багато разів повторюється на уроці (бо перший сайт відкрила половина класу), затьмарюючи собою наукову, правдиву інформацію, яка подана в підручнику або підготовлена вчителем. Відсутність критичного мислення в частини моїх однолітків і наявність великої кількості ось таких недоведених псевдофактів у мережі сприяє формуванню рефлексу сприймання без аналізу. Неперевірена інформація поширюється, і гіпотези стають аксіомами.

Спорт – це, насамперед, здоров'я. І, здавалося б, спортивні новини мали б розповідати про те, як городяни займаються спортом, покращуючи своє здоров'я. Але ж ні. Візьмемо події останніх днів. Спортивні мрії харків'ян збуваються із шаленою швидкістю. Проїшов Всеукра-

їнський фестиваль верхової їзди і кінних видів спорту «Horses Spirit», відкрито Академію футболу «Металіст», презентували проєкт Льодової ацени. І це під час пандемії, коли не вистачає ліжок для хворих. На всіх фото люди без масок та без дотримання соціальної дистанції. А кілька днів тому відбулося ще дві масштабні події. По-перше, перенесли Харківський міжнародний марафон – для безпеки харків'ян та спортсменів з інших міст і, по-друге, спочатку скасували, але згодом все-таки вирішили провести Зомбі-фест на Геловін. Це все масштабні події, проведення яких пов'язано з великою кількістю людей. Однак частина з них цілком безпечна для оточення, а частина небезпечна. Безпечно те, що потрібно зараз Харкову політичному, а небезпечно все інше, що займає час і ресурси. Виникає питання, чому в принципі схожі заходи на свіжому повітрі мають різний рівень небезпеки. Проте це питання ніхто не ставить, бо радість від відновлення футбольного обличчя Харкова й очікування найсучаснішого спортивного майданчика на місці напівзабудованого парку, яке транслюється всіма ЗМІ, зводить нанівець будь-які думки про небезпеку ось таких скупчень під час пандемії. І виявляється, що без масок на відстані пів метра – це безпечно, бо в усіх новинах акцентували, що «заходи проходили з дотриманням карантинних обмежень». Ось так необхідність зробити певні дії призводить до нівелювання беззаперечних фактів.

Нещодавно на вулицях Харкова з'явилися нові турецькі автобуси «Карсан». Оплата в таких автобусах здійснюється лише карткою, а гроші водій не бере. Через деякий час планується весь громадський транспорт перевести на остаточну оплату карткою. Зрозуміло, що ця система дасть змогу контролювати кількість людей пільгового контингенту, які користуються громадським транспортом, кількість школярів та студентів, знизить зловживання кондукторів. Але й у цій, здавалося б, потрібній місті інновації зацікавлені особи маніпулюють цифрами й фактами. Створення «потрібних» фактів супроводжує нас усюди, бо людям потрібні аргументи. Отримуючи такі «аргументи», люди зазвичай не перевіряють їхню правдивість.

Приклади з різних сфер життя підтверджують постійне психологічне цькування великої кількості людей з метою формування відповідних моделей поведінки. *Апелювання до власностворених фактів – це булінг, на який більшість погодилася за замовчуванням.*

Сучасна молода людина має вміти критично мислити. Навичка аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, передбачати наслідки,

формулювати альтернативні варіанти розв'язання проблем допоможе вижити у світі маніпуляцій, у якому факти підтасовуються для досягнення власних цілей. Треба розрізняти думку й певні факти, бо думка має суб'єктивний характер. Вона залежить від поглядів та вподобань, від соціального становища і загального задоволення життям.

Найкращим підтвердженням різниці думок при погляді на однакові факти є статистика. Дві різні людини, дивлячись на ті самі цифри, матимуть різні думки. Обернене твердження: дві різні людини, маючи різні думки, наведуть на підтвердження своїх думок однакові цифри.

Створення власних фактів призводить до того, що більшість людей не тільки задовольняється ними, а й боїться спростовувати, бо тоді впаде гарно побудована піраміда. Людина – як равлик. Для того, щоб вийти із зони комфорту, потрібні сили. Набагато простіше не виходити, а продовжувати бути там, де тобі озвучили ідею, підкріпили ретельно дібраними фактами й залишили отримувати задоволення від цього.

Сучасний світ – сучасні гріхи. Дуже хочеться зустрітися з Данте й обговорити, де мають перебувати люди, що створюють власні факти, і яке покарання вони повинні відбутися.

Я – частина цього великого міста. Загублюся я в ньому і заговорю чужими словами чи зможу сказати так, щоб воно мене почуло, залежить тільки від мене. Однак точно знаю, що не створюватиму фактів на підтвердження своїх думок, бо це шлях у безодню.

Калюжна Надія,

учениця 11 класу

Чистопільського закладу повної

загальної середньої освіти

Верхньорогачицької селищної

ради Каховського району

Херсонської області

Людство вже давно живе у розбурханому, перенасиченому інформацією світі. Наша планета обплутана, ніби павутиною, мільйонами кілометрів дротів, і все заради того, аби доносити новини до кожного, навіть у найвіддаленіші, найглухіші куточки земної кулі. Власне, після цього вони вже перестають бути такими глухими, як раніше, і їхні мешкан-

ці відкривають для себе нові, незвідані обрії і світи. Зусібіч на людину щодень сиплеться сила-силенна фактів, думок, вражень, емоцій, «перетравити» які вкрай складно, а часом неможливо. У такому шаленому медійному океані, де практично ніколи немає штилю, навпаки, величезні хвилі щораз накочуються на тихі береги життя, доволі важко залишатись осторонь від цього набридливого шуму, а ще важче уберегти себе від впливів того, що називається маніпуляціями.

Щодень кожен з нас стоїть перед вибором: як сприймати ту чи ту інформацію, якому джерелу можна довіряти, як серед маси різноманітних новин виокремити дійсно важливу думку чи ідею. І тут покладатися потрібно лише на себе, адже вибір має бути усвідомленим. Здавалося б, усе дуже просто: ти можеш сам вирішити, що тобі потрібно, у тебе є альтернатива – думай, вирішуй, обирай. Зрештою, хто може заборонити людині думати? Проте в цьому випадку проблема полягає саме в тому, що коли є чогось багато, то буває складніше зосередитися. Це як у супермаркеті: ти бачиш масу речей і потреби твої одразу зростають, тобі вже необхідно і те, й інше, і ще щось, про що ти навіть ніколи не чув. Та якщо товар можна купити, а потім просто повернути, якщо він не сподобався, то як бути з інформацією, як відсіювати непотрібне і зосередитися на вартісному?

Я не хочу сказати, що різноманіття – це погано. Навпаки, плюралізм є важливою складовою демократії, а право на вираження власних думок – одне з ключових політичних прав людини. Однак тут є чимало підводних каменів. Задумаймося, наприклад, чи думка кожної людини може виражати та втілювати загальносуспільні цінності, як відрізнити правду від облуди і де пролягає та межа, за якою погляди людини вже не є цінністю, а лише результатом стороннього впливу на незміцнілі мізки?

«Кажуть, демократія – найгірша форма держави. Але решта, які знає людство, ще гірші» – ці слова Вінстона Черчилля саме про те, що будь-яка система має свої вади. Простіше сказати, ідеалу не існує. Будь-яким інструментом, навіть найдосконалішим, треба навчитися користуватися. Дайте скрипку Страдіварі в руки дилетанта, і вона враз стане не шедевром, а звичайним виробом з деревини. Демократія, власне, і є тим інструментом, за допомогою якого суспільство може дійти консенсусу в найсправедливіший спосіб. Проте для цього потрібно, щоб цей інструмент потрапив у руки тих, хто знає, як ним володіти. Як зробити так, щоб «скрипка демократії» зазвучала чисто й рівно, а не породжувала какофонію, що різьє слух? Відповідь на це питання доволі складна.

Пригадаймо, що один з найбільших диктаторів в історії, Адольф Гітлер, був призначений рейхсканцлером Німеччини саме в умовах демократії. Такий вибір зробили самі німці, і згодом він став фатальним для мільйонів людей. І саме гітлерівський режим зробив інформацію потужною зброєю, яка перетворила націю Шіллера й Гете на спільноту, яка опустилася у своєму світобаченні до самого дна людської душі. Так сталося тому, що нацисти використали масову інформацію як потужний засіб впливу, підмінивши справжні факти на вигадані, нав'язавши суспільству в такий спосіб ідеологію, яка не мала нічого спільного з тими цінностями, що їх сповідувала більшість до цього. «Дайте мені засоби масової інформації, і я з будь-якого народу зроблю стадо свиней», – сказав міністр пропаганди Третього рейху Йозеф Геббельс. Виявилось, що маніпулювати людською свідомістю досить легко, треба лише подати своє викривлене бачення світу так, ніби це є істина в останній інстанції. Причому акцент потрібно робити не на холодний розум та здоровий глузд, а на емоції, намагаючись пробудити в людині ті почуття, які десь далеко дремають у потаємних куточках душі, приглушені читанням книг, освітою, вмінням думати й аналізувати. Суспільству щодень починає доноситися якась ідея, систематично розкручується міфічне колесо, під яке потрапляють цілі групи населення за національною, релігійною, расовою належністю. Врешті, формується думка про те, що певна категорія людей є ворогами, яких треба якщо не знищити, то принаймні ізолювати, позбавити деяких прав. Кожна особиста думка нівелюється, на зміну їй приходить так звана «колективна свідомість», коли ти вже не можеш мислити не так, як усі, і право на власне бачення поволі стає недозвальною розкішшю. «Якщо ти не з нами, ти проти нас» – це гасло не передбачає альтернативи, робить світ спрощеним, забираючи у нього багатоклірність. Чорне або біле, і більше нічого. Середини не існує. «Ти думаєш інакше? Ні, ти просто заперечуєш факти!» – так можна кількома словами висловити ту концепцію, яку сповідують практично всі тоталітарні режими. І вже факти в руках абсолютної влади стають не об'єктивною реальністю, а суб'єктивним сприйняттям дійсності, яке вона намагається нав'язати громадянам. Встановивши монополію на владу, така держава намагається привласнити собі всі інші права і свободи людини, зокрема й право трактувати історію, замінивши її власною спотвореною правдою, яка насправді нічого спільного з істиною не має.

Історія бачила чимало вождів і вождиків різного масштабу, які дурили і ще дурять власний народ, думаючи за нього, нав'язуючи йому свої

цінності та ідеали. І, на превеликий жаль, це часто призводило до великих трагедій, які набували вселенського характеру. Тож в еру надзвичайно великої ваги інформації дуже гостро стоїть питання: як не піддатися маніпуляції, сформувані і зберегти сталу систему цінностей, яка, ніби щит, буде захищати особистість від «нечистот», що готові пролитися на неї з екрана телевізора чи смартфона.

«Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти» – це саме про те, що ніхто не має права думати за людину, перетворюючи її на сліпе знаряддя реалізації власних амбіцій. Власна думка може і має бути невід’ємним правом кожного, натомість власні факти – це словосполучення, яке суперечить об’єктивним законам суспільства, оскільки факт не можна привласнити, він існує незалежно від волі особи і сприймати його має кожен, виходячи з власної оцінки події, проектуючи на рівні суспільства своє бачення проблеми. В умовах демократії, виходячи з оцінки більшості, має формуватися суспільна думка щодо того чи того факту, з огляду на його сприйняття більшістю. І якщо більшість має сталі демократичні переконання – це запорука того, що ніхто не стане на заваді прогресу людства в напрямі свободи й волі людини.

Корнєєва Валерія,
учениця 9 класу
загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 20 м. Суми,
Сумської області

У моєму житті кожного дня з’являється купа фейкової інформації. Це безліч статей у мережі Інтернет із провокативними заголовками. Вони поширюють, найімовірніше, неправдиву інформацію та особисту непрофесійну думку автора, що виставлена як факт. Їхні автори поданий їм матеріал виривають із контексту і трактують так, як вигідно лише їм. Вони так сильно змінюють на свою користь інформацію, що вона перестає нести в собі будь-який сенс. Це і стає проблемою для тих, хто погано знайомий з медіаграмотністю, тому не може оцінити істинність статті. Автори статей не несуть за них жодної відповідальності, а лише перекручують наявні факти, роблячи їх провокативними чи небезпечними. Мене, як людину, що проходила курси журналіста й відвідувала

семінари з медіаграмотності, надзвичайно сердить уміння таких людей встановлювати свої правила. Проте найгірше те, що такі провокаційні статті частіше стають популярними. Хибні твердження, що є лише думкою самого автора, поширюються й рекламуються з надзвичайною швидкістю.

Я думаю, факт має бути підтверджений не одним десятком людей, бо це – беззаперечна річ, яку всі знають і яку, швидше за все, доведено й перевірено не лише думкою суспільства, а й іншими критеріями: часом, дослідженнями вчених, законом, статистикою. Я не маю жодного права свою думку виставляти як відомий факт, навіть якщо вона може у певний спосіб обмежувати чи ображати людину, зачіпати її права і не має в собі жодного підтвердження. Я маю на увазі те, що розповсюджувачі таких «фактів» сподіваються поширити саме хибну інформацію, що може спричинити конфлікти. Також вигідно на підставі факту нав'язувати особисту думку іншим чи обмежувати у такий спосіб свободу власної думки. Частіше за все ніхто за такі вчинки не несе покарання. Легко відмовитися від відповідальності. Споживачі мають самі фільтрувати отриману інформацію, відрізнити істинне від хибного та перевіряти всі джерела. Добре, якщо це лише непідкріплена думка, але такими фейковими фактами зловмисники можуть підбурювати тих, хто їх слухає, на небезпечні чи незаконні дії, виманювати гроші абощо. Ви не можете просто створити самостійно факт, не маючи ніякого підтвердження. Зараз я стверджую лише про власну думку, а не про очевидні речі. Навіть факт мого народження підтверджений наявністю відповідних документів і, звісно, моїм існуванням. Думка не має відповідати будь-яким правовим, моральним чи релігійним нормам, але факт, найчастіше за все, є тим, що навіть при великому бажанні буде складно спростувати. Очевидна й неочевидна інформація – на перший погляд розрізнити їх може бути легко. Але якщо це сфера, в якій я недостатньо добре освічена? У такому разі подану мені інформацію я зможу перевірити лише за допомогою інтернету. Використовуючи онлайн-джерела, я не матиму жодної гарантії того, що зможу знайти перевірену інформацію зі справжніми та підкріпленими фактами. Звісно, питання, в якому я не розбираюся, варто буде вирішувати лише з фахівцями цієї сфери. Але чи багато людей вирішить піти на таку велику роботу лише для того, щоб підтвердити чийсь слова? Тож подана думка буде повільно поширюватися в суспільстві доти, доки не буде спростована фахівцем. Однак вона ж не зникне. Мине велика кількість часу, перш ніж поширена хибна інформація ос-

таточно викориниться. І вона буде існувати, передаватися як вірус, ставлячи під сумнів справжні факти, змушуючи людей вагатися і приймати неправильні рішення.

Ось чому я вважаю, що навіть особисто я не маю права видавати свою думку за факт. Усі думки мають право на існування, і тому я не можу стверджувати, яка з них є істинною, а яка ні. Тому що вирішуючи, якою саме є ця думка, в першу чергу, я буду покладатися на власні судження. Передусім, варто керуватися не переконаннями, а фактами, аби своєю думкою не порушувати чужі права. Тому що саме це і є основою більшості конфліктів. Варто керуватися фактами, бо вони можуть порушувати чиїсь переконання, навіть мої власні. Проте це не значить, що якщо факт мені не подобається, то він не існує. Думку варто чути, але не обов'язково зважати на неї під час вирішення будь-чого. Ось цим і різняться ці два поняття.

Саме тому я вважаю, що не варто видавати свою думку за факт. Він має величезну вагу, особливо в сучасну інформаційну пору. Свобода людської думки безмежна лише доти, доки не порушує чужих свобод, а факт виступає ніби законом, який неможливо ігнорувати чи спростувати. Тому між цими поняттями така велика різниця. Думка може не впливати на наше мислення, а факт завжди має враховуватися. Тож твердження Деніела Патріка Мойнігана є надзвичайно актуальним у наш час, і, на мою думку, воно дуже влучне і є хорошим матеріалом для роздумів.

Коханюк Анастасія,

*учениця 10 класу
Комунального закладу освіти
«Науковий медичний ліцей
“Дніпро” Дніпропетровської
обласної ради»*

У наш час, на жаль, доволі актуальними є проблема фальсифікації інформації, а також парадокси, що веде за собою свобода висловлення власної думки. Ці парадокси переважно з'являються через виникнення необґрунтованих поглядів, правильність яких неможливо довести. Цю проблему досить влучно окреслив американський політик Даніел Патрік Мойніган: «Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти».

Доволі часто у ЗМІ або на просторах інтернету ми натрапляємо на різні, дуже перефразовані версії цього висловлювання, але суть завжди приблизно однакова. І хоч власне я вважаю цей вислів достатньо чітким, мені доводилося бачити суперечки з приводу його правильності. Чому так відбувається, для мене довго лишалося загадкою, але зараз у природі цього явища я маю змогу глибше розібратися.

Спочатку варто зауважити: тут я також буду викладати власну думку й висновки, зроблені мною з власних спостережень, що, мабуть, доволі іронічно, якщо брати до уваги порушену тему. Тож істиною такий погляд, мабуть, буде тільки для мене. Проте оскільки кожна людина має право на власну думку, гадаю, її донесення у формі есе стане достатньо цікавим досвідом.

Хоч, на мою думку, як вже було сказано раніше, це висловлювання є доволі лаконічним і однозначним за своєю суттю, воно може викликати деякий дисонанс у думках тих, хто його чує або читає. Найчастіше це відбувається через досить розмите уявлення людини про те, що саме є фактом, а що власною думкою. Ці два поняття в сучасному світі, зокрема у ЗМІ, часто випадково (або зовсім, на жаль, невипадково) плутають, тому пересічна людина навряд чи бачитиме суттєву різницю між ними. Однак правильне розуміння цієї різниці дає людині змогу мислити більш широко і критично, тому я вважаю важливим її окреслити.

По-перше, факт. Факт – це деяка об'єктивна істина, що не може містити в собі жодних суджень з приводу будь-якого питання (бо наявність суджень уже є ознакою суто суб'єктивного погляду людини, про що ми поговоримо трохи пізніше). Людина, аналізуючи факти, може сприймати їх з різних аспектів, яких, своєю чергою, безліч, і часто той самий факт двома різними людьми сприймається зовсім інакше, формуючи радикально протилежні точки зору. Чому ж сприйняття однакової інформації людьми може так різнитися? Саме це можна назвати правом людини на власну думку, але це питання також треба розібрати докладніше.

То що ж є власна думка і як вона виникає? Людина протягом життя, пізнаючи світ, поступово набуває власного досвіду. У кожного цей досвід неповторний, бо його утворює ціла низка факторів, а не тільки обставини, в які потрапляла людина. На сприйняття нового досвіду впливають як закладені в нас генетично механізми реагування психіки на нього, так і той досвід, якого людина набула ще раніше, – у певному сенсі

цей процес можна назвати замкненим колом, хоча тут я бачу доцільнішим використання терміна «снігова куля», бо новий досвід нарастає з обов'язковим урахуванням минулого, поступово формуючи величезну «кулю» всього досвіду людини. Це важливо розуміти, бо якісь факти, необхідні для складання власної думки, будь-яка людина обов'язково пропускає через призму свого досвіду, і тільки після цього з тих суджень, що утворилися, складається думка. Крім того, на думку людини можуть впливати норми середовища, в якому вона перебуває, – деякі соціальні норми, релігійні устої та ін. Саме тому власну думку жодної людини не можна вважати єдиною правильною, бо вона, як ми вже зрозуміли, за будь-яких умов є тією чи тією мірою суб'єктивною.

У чому ж полягає проблема, про яку йдеться у цій цитаті? У тому, що багато хто з людей може вважати свою думку винятково правильною навіть без урахування будь-яких фактів, часто такі думки суперечать навіть загальноприйнятим фактам. Трапляється, таке ставлення до власної думки призводить до того, що людина починає підганяти факти під неї або навіть підробляти їх. Це може погано відобразитися на багатьох сферах нашого життя – від побутових суперечок до політичних і наукових фальсифікацій. У багатьох випадках такі фальсифікації можуть набувати небезпечних обертів.

Саме тому, по-перше, цінується істина, об'єктивний факт, а, по-друге, – людська думка, а не навпаки. І саме тому кожна людина має право дивитися на той чи той факт під своїм поглядом, зважаючи на досвід, знання та світогляд, але факти залишаються незмінними для всіх.

Для чого ж ми порушуємо такі теми? По-перше, вміння розрізняти об'єктивний і суб'єктивний погляди на речі може стати інструментом людини в боротьбі проти навмисного (або ненавмисного) введення її в оману. Важливо пам'ятати: те, що каже будь-яка людина, навіть відома й шанована, є її суб'єктивною думкою, приправленою її власним баченням і пропущеною через призму її світогляду (також пам'ятаємо про людський фактор – кожна людина може помилятися). Це є фундаментом для критичного мислення – однієї з найважливіших якостей людини в сучасному інфополі, коли ніхто не застрахований від фейків, а вміння знаходити справжні факти і складати власну, незалежну думку цінується більше за золото.

Кравченко Аліна,
учениця 9 класу
Золотарівської філії
Білогорівської загальноосвітньої
школи с. Золотарівка
Сєвєродонецького району
Луганської області

Наш час і суспільство називають інформаційними. Пошук інформації вже давно не викликає особливих труднощів, цей процес частіше всього виконується одним кліком комп'ютерної мишки. Більше того, інформація нині є нав'язливою та далеко не завжди достовірною. Безперервний потік фактів, думок, варіантів тієї самої події спантеличує і нерідко дезорієнтує. Інформаційна лавина ллється на пересічного споживача з найрізноманітніших джерел. Хіба що з праски зараз не доходить до нас інформація (хоча, можливо, є вже й такі праски). З одного боку, доступність та різноманіття – це хороші якості, вони дають більше можливостей і сприяють розвитку кожної особистості окремо й суспільства в цілому. Однак є й інший бік справи: використання інформації як засобу впливу на свідомість людей. Таку функцію вона виконувала завжди, але в наш час, коли передавання інформації виконується практично в режимі онлайн і здійснюється миттєво, а творцями інформаційного контенту мають можливість бути практично всі, питання загострюється і викликає думки про власну безпеку.

«Хто володіє інформацією, той володіє світом», – стверджував колись Натан Ротшильд. Ніхто не сумнівається в мудрості цієї людини, що ще у XIX сторіччі створила власну бізнес-імперію. Ніхто не сумнівається в мудрості цього вислову, оскільки важко переоцінити значення доступу до інформації в будь-які часи. Проте сучасне життя так стрімко змінює пріоритети й умови існування особистості в суспільстві, що в цей вислів Ротшильда час вносити поправки. Інформація нині, як ніколи, стала зброєю, засобом формування свідомості людей, їхніх поглядів та переконань. Інформаційні джерела стали настільки множинними, що іноді простежити за першоджерелом коштує значних зусиль. Інформаційний вир постійно «промиває мізки». Сучасне суспільство постало перед парадоксом: одне із завдань особистості і громади – не стільки вміти знаходити й опрацьовувати інформацію, скільки вміти критично до неї ставитися. Нікого вже не дивує вислів «інформаційна війна».

А це значить, що інформація може бути ВОРОГОМ. А від ворога можна і треба оборонятися.

Ще у 2013 році Світовий економічний форум у Давосі визнав, що онлайн-дезінформація є однією з основних загроз людству. Це означає, що будь-хто, володіючи знаннями з психології та оперуючи прийомами управління людськими емоціями, може створити й поширити фейк, який сприятиме утвердженню в суспільстві певних настроїв та переконань. Якщо фейк створюється з недоброю метою (а такою найчастіше вона і є), він може спричинити сплеск агресії, непорозуміння, негатив між різними групами в суспільстві тощо. Тривожний висновок, але так воно і є. Згадаймо приклад 2014 року, коли проросійські ЗМІ поширювали сюжети про «звірства» українських військових (вбивства дітей, розпинання на танках та інші нісенітниці). На той час такі інформаційні сюжети викликали великий резонанс: хтось обурювався, хтось підтримував, хтось просто посміявся й забув. Минуло 7 років. Але й зараз, спілкуючись з іншими людьми або будучи свідком чужих розмов, стикаюся з тим, що люди наводять як аргументи ці «факти». Навіть розуміючи неправдивість таких тверджень, люди використовують їх для аргументації! Як же тут не порадіти творцям фейків таким особливостям людської психіки, що попри здоровий глузд і логіку все ж сприймає фейк.

Боротьба за нашу свідомість є настільки важливою для різних структур (починаючи від торговельних компаній і закінчуючи державними установами), що для кібератак вже використовують машини. Уявіть: існують цілі серйозні установи, працівниками яких є талановиті люди, що спеціалізуються на створенні ботів та бототролів. На перший погляд, це здається пустою витратою людських сил та коштів на якусь нісенітницю. Однак придивімося пильніше. Бот у значних масштабах поширює інформацію, створює для людей ілюзію, що якась інформація надважлива і підтримується більшістю. У такий спосіб дійсність у людській свідомості спотворюється. А ми знаємо приклади, якими живучими можуть бути такі викривлення в людській голові. Від кібератак не застрахований ніхто (пригадаймо скандал із фейсбуком і твітером під час останніх виборів Президента США, після якого обидві мережі почали воювати з ботами), є вже навіть класифікація таких атак, що свідчить про широкий спектр їх використання.

Усвідомлення глобальності інформаційних війн у суспільстві лякає. Складається відчуття, що до твоїх мозку й свідомості хтось намагається вдертися без твого дозволу та навести там свій лад. Пригадуються

фільми-страшилки про зомбі, і стає не по собі. Серйозні дорослі люди займаються тим, що спотворюють реальні факти, викривляють наше сприйняття подій та наше судження про них. Погодьтеся, це напружує і тривожить. Чуже копірвання у твоїй голові не може бути приємним і бажаним.

У книзі Дмитра Кулеби «Війна за реальність» (і в цій назві – війна!) я натрапила на термін «тролеботогієна». Не знаю, це автором самим придумане слово чи це загальноживаний термін, але всім рекомендую ознайомитися з принципами такої «гієни». У час, коли цілком нормальним є прийняття факту, що є ПРАВДА і що є ПОСТПРАВДА (неначе в реальності можуть бути якісь різні правди), вміння не забруднити себе інформаційно – дуже цінне.

Отже, живучи в наш час, ми маємо бути готовими до постійних бойових дій, що пов'язані зі споживанням інформації. Це нелегко, оскільки сучасна людина потребує постійної комунікації і не може бути успішною поза інформаційним полем. Із власного досвіду можу сказати, що навіть нетривала відмова від комунікаційних джерел (провела такий експеримент на собі, відмовившись від гаджетів та інших засобів комунікації на два дні) вибиває із звичного ритму життя й відкидає від спільнот, до яких ти причетний. Ми просто приречені постійно споживати інформаційний контент. І сама по собі ця обставина не була б такою вже й страшною, якби не оті самі «постправди». Я маю висловлювати спротив тим, хто хоче маніпулювати моєю свідомістю. Я маю мислити критично, щоб не стати жертвою інформаційних війн. Я маю володіти навичками існування у світі, де рулять тролі й кіберботи. Інакше, якщо я не вистою в цій боротьбі, матиму всі шанси стати маріонеткою, а не свідомою особистістю. Визнаю необхідність такої боротьби і закликаю до неї своїх ровесників: «Не даймо маніпуляторам жодного шансу!»

Закінчуючи свій роздум, хочу повернутися до вислову Натана Ротшильда про інформацію. Знаю, що редагувати чужі вислови – справа невдячна і зайва, та й не збираюся коригувати чужі думки, але, на мій погляд, думка про значення інформації має бути дещо скоригованою з огляду на сучасні реалії. Світом буде володіти той, хто володітиме ДОСТОВІРНОЮ інформацією. Адже такий він зараз, той світ, що треба пильнувати, навіть слухаючи випуск новин або читаючи рекламу. Хотілося б, щоб було інакше, щоб інформація, яку ми споживаємо, не потребувала перевірок, щоб зникли боти й фейки, але так вже не буде. Маємо жити, споживати інформацію і намагатися не стати жертвами «інфор-

маційних воєнних дій». І можна лише побажати, щоб слова Д. П. Мойнігана про відповідальність за інформацію, яку ми несемо у світ, стали б непохитним правилом та законом для всіх творців інформаційного поля.

Кравченко Діана,
учениця 9 класу
Золотоніської
спеціалізованої школи № 2
інформаційних технологій
Золотоніської міської ради
Черкаської області

Кожному поколінню щастить жити саме у «свій» час. Він різний, зі своїми цінностями, зі своїм «характером». Однак у всі епохи люди прагнули інформації: наші предки ділилися казками й легендами; ловлячи кожне слово, слухали кобзарів; чекали випусків радіо- і теленовін; зрештою, у кожного були знайомі, які «знали все і про всіх». Дехто присвячував усе своє життя тому, щоб знайти відповідь на одне питання. Прикладом цьому є багато вчених, завдяки яким ми змогли віднайти істину в різних сферах життя. Чи пощастило нам більше, чи все ж таки ні – судити не мені, проте змушена визнати, що ми живемо в епоху перенасиченості інформацією. Як наслідок, нам часто нав'язують свої думки, перетворюючи їх ледь не на аксіоми, хоча вони насправді лише гіпотези. Ми потопаємо в безкраїх океанах сенсацій, розслідувань, досліджень...

Багато хто, левову частку свого часу проводячи в соціальних мережах, черпає інформацію про світ саме з них, адже, для прикладу, фейсбук просто «кричить» про ті чи інші новини. Саме тут ми найчастіше бачимо повідомлення про те, що сталося у світі. І от абсурд – ці вісті часто суперечать одна одній! Та й ми вже самі не розуміємо, де вигадка, а де реальність, і чи наші думки – справді наші.

Час, який ми проводимо з гаджетами, дійсно вражає. У звіті «Digital 2020», який підготували аналітики «DataReportal» спільно з компаніями «We Are Social» і «Hootsuite», ідеться про те, що аудиторія соцмереж – 4 млрд користувачів (напевно, зараз ця цифра буде вже більшою). А в інтернеті людина проводить приблизно 40% свого часу неспання,

причому месенджери й соцмережі – найпопулярніші категорії застосунків. Тож саме на них люди витрачають найбільше часу: за тими самими дослідженнями, в середньому понад дві години на день. Коли я провела схоже опитування серед однокласників, виявилось, що дехто з них у соцмережах проводить і до шести годин на день, а у вихідні ця цифра сягає чотирнадцяти. Та й сама я інколи ловлю себе на тому, що витрачаю на соцмережі забагато свого вільного часу. Хіба це не страшно? Вони немов поглинають тебе з головою, не даючи відірватися від гортання стрічки, не залишаючи часу на реальний світ, у якому відбувається багато прекрасного. Вражає! І про що ще нам це каже? Про те, що ми справді найчастіше дізнаємося новини із соцмереж, тож саме там найчастіше можна видати свою думку за факт.

Напевно, найактуальніша тема наразі – вакцинація. Про її важливість ми можемо дізнатися як з офіційних ЗМІ, так і з соціальних мереж, крім того, часто від звичайних людей, які не є спеціалістами в цій сфері. Особисто мені нерідко трапляються різні відео та дописи блогерів з великою аудиторією, де йдеться про негативні впливи чи недовірливість вакцинації. Але – от нонсенс! – люди, які про це пишуть, не мають медичної освіти (від слова «зовсім») і мало що знають або й взагалі нічого не тямлять у медицині. Проте все-таки вони роблять свої висновки як справжнісінькі експерти (і дарма, що експерти ці «диванні!») та доносять до своєї аудиторії інформацію більш ніж фейкову. То чи можуть вони точно стверджувати, що їхні спостереження напряму пов'язані саме з вакцинацією? Звичайно, ні. Однак це їхня думка і вони мають право її висловлювати. Проте висловлювати – і це найважливіше – не як факт, а як своє припущення, судження, міркування. Тож однозначно неетичним, а деколи й злочинним – погодьтеся – є те, що популярний блогер, якому довіряють тисячі (і ці тисячі часто більш ніж упевнені в тому, що він, цей блогер, не стане поширювати неправду на своїй сторінці), ділиться неперевіреною інформацією або навіть відвертими дурницями.

В епоху соцмереж досить легко втратити себе. Іноді ти вже й справді не розумієш, чи твої думки – це й справді твої думки, а не нав'язане суспільством судження. Тож потрібно мислити критично, а не довіряти всьому, що вам говорять. Так, інколи трапляється, що людина висловилася незрозуміло або забула вжити слова на кшталт «на мою думку», «я вважаю» тощо. Проте – і це найстрашніше – частіше це робиться з певними намірами, шляхом маніпуляцій, обману, поширення фейків. Люди впливають на вашу думку, бажаючи не дати вам висловити власну, адже

тих, хто своєї думки не має (або ж боїться заявити про неї), водити за носа набагато легше. Тож інколи соцмережі стають місцем маніпуляції суспільною свідомістю.

Ми маємо право на власну думку. Та головне – не прикривати поняттям «власна думка» свою некомпетентність. Пам'ятаймо: факти – річ незмінна. Тож саме їм ми маємо довіряти.

Крисанова Поліна,
вихованка гуртка «Основи
журналістики»
Центру дитячої та юнацької
творчості ім. О. Шакала
Олександрійської міської
ради Кіровоградської області

Цитату «Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти» можна розглядати з різних боків. Прочитавши цю фразу, особисто я одразу подумала про медіаграмотність, але у своєму есе я хотіла б розглянути дещо інші варіанти.

У той час, як я збирала матеріал до цієї роботи та розмірковувала про що ж можна написати, мама підкинула мені ідею. Виявляється, історія, яку сьогодні вчу я, мала відмінність від тієї історії, що вчила вона (а навчалася вона в часи СРСР). Наприклад, Україна нині говорить про таку страшну подію, як голодомор: у моїй школі проводилися тематичні уроки, бесіди та інші заходи з метою ознайомлення і вшанування пам'яті загиблих. Як сказала моя мати, у часи її дитинства про таке не говорили. Сталіна й Леніна ідеалізували, робили з них ідолів. Починаючи з дитячого садочка і школи, комуністичну партію та її лідерів вважали кристально чистими, і, звісно, про злочини комуністичного режиму ніхто не знав. Такі події, як голодомор, почали висвітлювати аж у часи незалежної України. Чому ж тоді раніше ніхто навіть не підозрював про таку історію? Як бачу цю ситуацію я: голодомор – факт, влада СРСР вважала, що знати про цей факт народу не потрібно, і створила власну історію (факт), що цього не існувало.

Нині кожен українець має свою власну політичну думку або навіть може вважати себе аполітичним. Тема політики стала тією темою, на яку

краще не дискутувати з потенційними друзями або за родинним столом: дуже просто посваритися, бо дехто може презентувати свою політичну думку, як єдину, що має право на існування (факт). Попри таке явище, на сьогодні кожен все одно має власну думку. Це і є демократія, і особисто я вважаю, що це чудово, бо це і є свобода. Чи була така свобода в СРСР? Ні. Я знову запитала свою маму як очевидця. Кожна дитина повинна була розпочати своє життя в ролі жовтенятка. Тобто був тільки один правильний напрям розвитку особистості: спочатку жовтенятко, потім піонер, комсомолец і, нарешті, ти стаєш членом комуністичної партії, тільки тоді ти зможеш обіймати високі посади. Кожен повинен мати право на власну політичну думку, але тоді кожен повинен був бути комуністом. Я щаслива, що можу сама обирати той напрям політики, який хочу.

Почала я з подій минулого, а тепер хочу поговорити про те, що відбувається зараз, а особливо зі мною та моїм найближчим оточенням. Я думаю, що в багатьох була така ситуація, в якій говорили неприємні речі в їхній бік. Наприклад, зі мною трапилася історія, в якій я відмовила хлопцю у стосунках, на що він мені сказав: «У сорок років ти залишишся одна і в тебе будуть тільки кішки!». Це його думка, але це не факт. Ще один хлопець висловився, що мене класною вважають тільки я сама і моя мама. Це його думка, але це не факт.

У мене є однокласниця, з якою я інколи спілкуюся, ми поважаємо одна одну, завжди готові підтримати. Нещодавно ця дівчина захворіла і була відсутня у школі. Наш клас, як і завжди, на великій перерві зібрався у класній кімнаті, і, на мій превеликий подив, однокласниці почали обговорювати цю дівчину, казати, що вона дивна. Я їх зупинила. Звісно, те, про що вони говорили – це їхня думка, але це не факт. Я вважаю, що дуже важливо для здорової самооцінки відділяти такі власні думки і не дозволяти їм впливати на твоє ставлення до самого себе. Такі думки навіть не обов'язково стосуються тебе: людина може бути в поганому настрої і може хотіти відігратися на комусь, людина може хотіти самоствердитися за рахунок тебе (що не робить її хорошою). Тільки ти можеш творити себе, і тільки ти маєш право творити факти про себе.

Коли я навчалася в молодшій школі, ми з однокласницею після чергування поверталися додому. В той день вона сказала мені, що всі чоловіки – козли. Так їй сказала мати. Я вважаю жадливим, що маленькій дівчинці нав'язали таку думку, і мені здається, це суттєво могло би вплинути на її стосунки в майбутньому. Це власна думка її матері, і,

розмірковуючи тепер, я розумію, що було категорично неправильним нав'язувати такий «факт» своїй маленькій доньці. Взагалі нерозумно приписувати всім членам якоїсь групи певну рису. Наприклад, такий стереотип як «Усі білявки – тупі». Хто це вигадав? Джоан Роулінг – білявка, авторка одної з моїх улюблених серій книжок про Гаррі Поттера. Чи могла б недалека особистість настільки продумати світ, персонажів і створити романи, що запали б у серця всього світу? Можна сказати, що такі стереотипи – це чиясь власна думка про певну особистість, що приймають за факт про цілу групу людей, до якої належить ця особистість.

Тепер я б хотіла підсумувати, чому ми маємо право на власну думку, але не маємо права на власні факти. Якщо ми будемо створювати «власні факти», ми можемо ввести одну людину або групу людей в оману, зашкодити їхньому світогляду, зробити життя важчим. Також Ви можете позбавити їх того, що робить кожного з нас унікальними, – власної думки та свободи.

Кукош Вероніка,

учениця 9 класу

ТОВ «Спеціалізований

загальноосвітній навчальний

заклад «Британіка Скул»

с. Віта-Поштова Києво-

Святошинського району

Київської області

Щодня в інформаційному просторі з'являються нові й нові факти. Вони дуже сильно впливають на наше сприйняття світу. Здається, факти створювати дуже просто, але це точно факти чи насправді наші думки про те, що відбувається? І взагалі чим факт відрізняється від позиції?

Усі люди періодично сваряться. Під час суперечки ми намагаємося пояснити своєму опоненту його неправоту, але той стоїть на своєму. Зазвичай людей, які в чомусь упевнені, дуже важко переконати в неправильності їхньої думки. А все тому, що позиція особистості в її очах перетворюється на факт. Хоча насправді факт – це об'єктивна реальність, а власна думка – ставлення до цієї реальності. Отож часто ми марнуємо чимало зусиль, обороняючи свої переконання так, ніби обстоюємо

факти. Факти не потребують захисту, адже вони не належать людям, існують незалежно від їхніх позицій. Натомість свою думку важливо аргументувати, а не нав'язувати її так, ніби вона – беззаперечне явище.

Є такі теми, щодо яких немає правильної чи неправильної думки. Існує тільки конкретний факт, а вже навколо нього виникають різні судження. За приклад можна взяти ситуацію з ЛГБТ-ком'юніті. Є факт: «Люди з нестандартною орієнтацією існують». Навколо цього факту утворилося чимало думок. Можна виокремити три основні. Перша: «Нетрадиційна орієнтація – ненормально, природа не задумувала це». Друга: «Це нормально, важливо, щоб такі люди були повноцінними членами суспільства». Третя: «Байдуже, найголовніше, щоб вони мене не чіпали». Якщо ми спробуємо визначити, хто має рацію, а хто ні, то просто висловимо підтримку одній із позицій, і це ніяк не вплине на існування зазначеного вище факту. Кожен заслуговує на власне переконання, найголовніше, аби це не шкодило іншим і нікого не зневажали та не цькували за те, що його думка різниться.

Часто відбувається заміна фактів позиціями, коли йдеться про історичні події. Усім відомо про Другу світову війну. Якщо середньостатистичній людині на пострадянському просторі поставити запитання, хто розпочав війну, то, мабуть-таки, вона відповість, що це була Німеччина.

Насправді колесо війни почало розкручуватися, коли Адольф Гітлер та Йосип Сталін, реалізуючи свої політичні домовленості, поділили територію Польщі. Після цього радянські війська ввійшли до балтійських країн, а також почали бомбардувати столицю Фінляндії. Це дає підстави вважати, що відповідальна за початок подій Другої світової не лише Німеччина. Щоправда, кільком поколінням українців на уроках історії розповідали протилежне. З політичних причин позицію радянської влади замаскували під факт.

Наслідком цього стало те, що мільйони людей отримали неякісні знання з історії, сформувавши власну думку про події Другої світової війни на основі неправди, жили чи живуть із викривленим сприйняттям світу. Фальш стала їхньою правдою. Загроза ситуації також у тому, що ці люди продовжували або продовжують поширювати позицію про те, що Німеччина розв'язала війну, будучи впевненими, ніби оперують фактами. Можна лише припустити, наскільки багато історичних фактів були перекручені у процесі нашого розвитку, скільки людей та країн стали жертвами такого перекручування. На жаль, про велику частину з них ми можемо ніколи не дізнатися й історична справедливість не буде відновленою.

Отже, важливо дотримуватися власної думки, уміти її обстоювати. Водночас слід пам'ятати: ми – носії позицій, а не фактів, тому наші переконання мають звучати не як єдино правильні, а як такі, що передбачають наявність інших підходів. Думка не має перетворюватися на факт, якої б вигоди за цим не було. Треба розуміти, що це завжди матиме наслідки і може впливати не лише на поодиноких людей тут і зараз, а й на майбутнє нації.

Мартинюк Юлія,

учениця 11 класу

Комунального закладу освіти

«Навчально-виховний комплекс № 131

«загальноосвітній навчальний заклад

I ступеня – гімназія»

Дніпровської міської ради

Дніпропетровської області

Наше мислення – це велика і стобарвна мозаїка, зібрана з різних моментів життя, певних суджень, досвіду та впливу людського оточення. Кожен з нас хоч раз у житті потрапляв у таку ситуацію, коли чиясь думка подавалася як факт, перед яким іншій особі доводилося виправдовуватися й наводити безліч аргументів, щоб не програти в дискусії. Але чи правильне те, що власна думка може переходити в дійсну, невигадану подію, те, що сталося насправді, тобто факт? Напевно, ні.

Наше «правильне» і «неправильне» кожен трактує по-своєму, та й реагує на це по-різному, тобто все, про що ми думаємо чи говоримо, є суб'єктивним. Незважаючи на те, що під час звичайного спілкування мало хто розуміє, коли висловлення власної думки починає переходити особисті межі іншої людини, й акцентується на тому, що всі сказані слова є фактом, розмова однаково продовжується. Ми можемо вільно висловлювати свої переконання й погляди, не питаючи на це дозволу. Тільки варто розуміти: не завжди це може бути доречним стосовно інших. Не можна тільки свої думки вважати об'єктивними. Треба розрізняти ситуації, у яких певні висловлення будуть доречними.

Доволі часто складно провести чітку межу між власне фактом і особистою думкою, але не забуваймо про те, що і як говорить людина. Саме

залежно від того, якої мети хоче досягти співрозмовник, він викладає й аргументує свої думки. Однак є речі, які не підлягають сумніву. Варто усвідомлювати, що в наукових дослідженнях, у навчальному процесі обмін фактами буде доречним, але використовувати різні власні судження (можливо, і правдиві) заради своєї вигоди є показником некоректності. Так робить лише той, хто не має достатньо знань і слів, щоб висловити все, про що думає та відчуває. Іноді співрозмовник починає лукавити, тобто наводити необґрунтовані хибні приклади чи факти. У спілкуванні завжди будуть непорозуміння й конфліктні ситуації, тому потрібно навчитися коректно висловлювати свою думку і не нав'язувати її іншим. На превеликий жаль, не завжди можна зрозуміло висловити свої думки, але, думаю, краще мати один суб'єктивний погляд, ніж сто об'єктивних фактів, які будуть недостатньо аргументовані чи перевірені.

Найчастіше це стосується тих людей, які мають неглибокі знання з історії. Саме вони несуть вигадану й неправдиву інформацію. Наприклад, багато хто вірить, що гетьман Богдан Хмельницький дійсно об'єднав «братні» український та російський народи, підписавши Переяславську угоду, – але це не більше, ніж чийсь хибні думки, що ґрунтуються на переплутаних фактах та недостовірності інформації, яка подавалася тривалий час з політичною метою. Історики стверджують, що насправді ніхто не бачив оригіналу цього документа, проте угоду все ще шукають. Ситуація більше нагадувала окупацію, ніж возз'єднання, оскільки російські війська могли тільки розташовуватися на наших територіях, але про дружбу тут говорити зовсім не можна. Дуже прикро, що саме через недостатні знання дехто вірить у хибну інформацію та ще й поширює її в соціумі.

Під час спілкування з людьми я постійно дотримуюся такої думки: «Якщо твій опонент переходить на власні факти, ти автоматично виграв». Саме ці слова переконують: коли немає власного погляду на якусь справу, людина, не знаючи, як діяти, намагається вийти з незручного становища наданням інформації, що не є правдивою. Для мене це аксіома.

Факти – це реальність, що не підлягає сумніву. Ми здатні тільки обговорювати їх і висловлювати власну думку, особистий погляд, але перекручувати та вносити якісь зміни не маємо права. Нам треба чітко розмежовувати, що є власна думка, а що – беззаперечний аргументований факт.

Матвієнко Валерія,
учениця 10 класу
загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 8
м. Житомир

Людина в сучасну цифрову еру – це творець, споживач та жертва інформації водночас. Щодня ми гортаємо стрічки соціальних мереж, читаємо новинні сайти і дивимося телебачення для того, аби усвідомити, що відбувається навколо, сформувані власну думку і далі на її основі побудувати свою позицію. Та чи кожен з нас думає про те, на що саме спожита інформація перетворюється в нашій свідомості, як ми її використовуємо, трансформуємо й поширюємо. Чи відчуваємо відповідальність за висловлені думки та позиції, які могли засвоїти через спілкування з нами інші? Де та межа, за якою висловлена нами думка може бути прийнята іншими як факт і хаотично поширюватися далі?

Багато хто чув від знайомих, а певно, й казав сам: «Я маю право на власну думку». Важко сперечатися із цим твердженням. Усі українці мають захищену свободу слова, це природне й водночас гарантоване Конституцією право. Люди мають різний життєвий досвід, рівень знань, інтереси, когнітивні здібності, тому й висловлені ними думки мають значні відмінності. Розгляньмо на різних прикладах, що це може означати в реальному житті.

Перший приклад – популярні в Україні ток-шоу. Саме ті, які переважно представники старшого покоління дивляться щовечора й обговорюють за сімейними застіллями, на роботі, під час подорожей, у потягах тощо. Експерти й політики, що там виступають, мали б розповідати громадянам простою мовою про ті процеси, що відбуваються в країні. Проте що маємо натомість? Вони є трансляторами думок власників каналів (в Україні лише два канали державні: «Суспільне» та «Дом»), які використовують свій медіабізнес для того, щоб змінювати суспільну думку, налаштовувати громадян до бажаного для них варіанта голосування під час виборів. Здається, кожен з експертів такого ток-шоу теж має право на власну думку, висловлення своєї позиції та оцінки. Це було б нормою у двох випадках: по-перше, якби громадяни мали достатній рівень інформаційної гігієни і відрізняли маніпуляції «експертів-друзів» каналу від сухих фактів, які можна знайти не на телебаченні, а в медіа, що дотримуються журналістських стандартів. І друга умова: якщо висловлена

експертами думка містила б фактаж, а не відбувалася би звична для токсичного підміна фактів суб'єктивною оцінкою та емоціями.

Натомість реалії достатньо сумні. Наприклад, після перегляду людиною проросійського каналу «Наш» глядач завагається, чи справді Росія – ворог, а декомунізація має сенс для формування здорової ідеології в країні. І такому когнітивному викривленню може піддатися навіть освічена людина, адже діятиме одне з базових правил психології: перша переконлива інформація засвоюється людиною як власна думка. Тож якщо ви не згодні з певним твердженням вашого знайомого і намагаєтеся переконати його в іншому, то зробити це буде складно. Адже будь-які зауваження він уже сприйматиме на власний рахунок як персональне засудження та підозру в некомпетентності.

Другий приклад, який я пропоную проаналізувати. Він зсуває нас зі сфери журналістики, де дотримання максимальної об'єктивності є, по суті, обов'язком у повсякденному житті українців. Тут якнайкраще приставатимуть сторінки кожного з нас у соціальних мережах. Нині більшість вважає, що це є його приватною територією, де він може розміщувати ту інформацію, яка відповідає його цінностям та інтересам. Проте всю інформацію бачать і ваші друзі. Справді, це ваша персональна думка, але якщо це фейк або дезінформація, то її побачать і, можливо, в неї повірять інші.

Наприклад, ви боїтеся вакцинуватися, і тому будь-яка фейкова інформація щодо загрози та побічних ефектів вакцин буде із задоволенням вами поширюватися. Адже, за дослідженнями професіоналів з медіаграмотності, люди схильні піддаватися емоціям і без перевірки поширювати те, що відповідає їхнім цінностям та пріоритетам. Надалі ці загрозливі дописи побачать ваші знайомі, і якщо вони довіряють вам, то довіряться й поширеній вами інформації. Ланцюжок антивакцинаторських настроїв поширяться, ви безкоштовно допоможете маніпуляторам, які запустили цей фейк. Щоправда, на цей раз така ваша «особиста думка» може вартувати комусь життя.

Дискусійним у такому разі є й питання доведення своєї правоти іншим. Якщо людина сприйматиме своє право на власну думку як право на факт (а отже, на єдине правильне трактування ситуації), то це прямий шлях до неконструктивних суперечок та роз'єднання суспільства. Натомість, якщо людина усвідомлюватиме, як була сформована саме така її думка і що в іншого вона може бути альтернативною, але від того не менш правильною, то в дискусії зможеться народитися істина. Це один

із шляхів відшаровування емоцій, вражень, оцінок від сутнісного ядра факту, який закладений десь у глибинах наших думок.

З цих прикладів цілком очевидно, що обіцяна й гарантована державою свобода слова – це право, яке накладає на кожного з нас обов'язки. Ви маєте право на свою власну думку, але вона не є єдиною істиною чи єдиною правдою. Навпаки, сформульована людиною, що стала жертвою інформаційного вірусу, вона може шкодити. Тож вкрай важливо відрізнити факти від маніпуляцій, факти від особистих думок та оцінок інших. Адже інформація в сучасному світі – це зброя. А з появою соціальних мереж, які є нашими особистими блогами й водночас засобами спілкування, ми отримали відповідальність за те, що ми поширюємо.

Маячук-Диса Аліса,

учениця 11 класу

Українського гуманітарного ліцею

Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

Чи замислювалися люди минулого про те, що колись людству буде доступний неймовірний за своєю силою інструмент, який дає змогу за лічені секунди знайти будь-що? Напевне, якщо й замислювалися, то не уявляли, що миттєвий доступ до інформації стане прокляттям сучасності. Новітні технології оточують нас усюди і є невід'ємною частиною життя Інформаційної епохи, але необмежений доступ до інформації, який раніше вважався привілеєм, стає загрозою свободі та демократії в усьому світі, перетворюючи Епоху Інформації на Епоху Дезінформації. Потік відомостей настільки великий, що стає важко розрізнити, де правда, а де брехня. Якщо раніше нам був доступний лише обмежений набір фактів та думок, то тепер на нас звідусюди летиться потік із десятків «фактів», кожен із яких суперечить усім іншим. Додатково заплутує те, що іноді важко відрізнити факти від оцінних суджень. Деякі люди переконані, що всі думки однаково важливі й правдиві, тому одночасно може існувати багато істин. Таке ставлення до фактів тільки грає на руку тим, хто прагне ввести великі маси людей в оману. Кому ж вірити? Як не загубитися в хащах із правди, напівправди та відвертої брехні?

Перш ніж перейти до глибших обговорень переплетіння фактів і вигадок, потрібно з'ясувати, що ж є фактом. Американський біолог та популяризатор науки Стівен Джей Гулд казав про наукові факти: «У науці слово “факт” означає “щось доведене настільки вагомо, що відмова від проміжного прийняття вважатиметься помилкою»». Тобто науковим фактом є твердження настільки безпомилкове, що вважати інакше – абсурд та дурість, але останнім часом ми бачимо досить неочікувану картину: все більше людей відрікаються від наукового знання і починають заперечувати найфундаментальніші твердження – від теорії еволюції до кулястої форми Землі. Це стається з багатьох причин, серед яких, зокрема, підозріле ставлення до інституцій та бажання вірити в дива. Людський мозок не завжди поводиться раціонально, чим і користуються адепти антинауки, коли намагаються посягти на довіру до наукового процесу заради своєї вигоди. Але як би не намагалися певні псевдонауковці видати свої судження за факти, науці не важливі чиїсь суб'єктивні думки – щось або підтверджено науковим консенсусом (чи перебуває у стані обговорення), або ж не є частиною наукового знання.

Отже, у науці фактами є безпомилкові, багаторазово доведені істини, але що відбувається в інших сферах діяльності, де науковий метод не є визначальним. Якщо вже навіть існують люди, готові повірити в пласку Землю, то як легко повірити в дезінформацію, яка компрометує не доведені тисячами науковців з усього світу факти, а події із суспільно-політичного життя, правдивість яких набагато важче підтвердити чи спростувати? Річ у тім, що в медіа та журналістиці не завжди оперують саме науковими фактами, а радше звертаються до безпосереднього сприйняття дійсності. Отут стає вже набагато легше сплутати факти й думки, адже людські пам'ять та сприйняття неідеальні і можуть бути викривленими, до того ж деякі люди навмисно повідомляють неправдиву інформацію, керуючись власними інтересами. Межа між фактами і судженнями стирається, утворюючи цілий спектр, на якому важко точно визначити належність твердження до однієї категорії.

Загалом зв'язок наших суб'єктивних суджень та фактів є темою, яка викликає багато суперечок. Останнім часом завдяки опальному консервативному політичному аналітикові Бену Шапіро в англomовному інтернеті став популярним вислів: «Фактам не цікаві ваші почуття», який використовують для висміювання занадто толерантних, на думку прихильників Шапіро, інтернет-активістів, що заплющують очі на факти заради захисту почуттів різних груп населення. Спершу цей вислів

здається правильним, адже факти дійсно існують незалежно від нашого ставлення до них, але якщо розібратися, то стає очевидним, що це насправді нашим почуттям не цікаві факти. Якщо людина переконана в чомусь, то вона буде шукати підтвердження своїй думці. Так працює підтверджувальне упередження. Якщо людина переконана, що вакцини викликають аутизм, вона не звертатиме уваги на тисячі якісних досліджень, які спростовують її переконання. Натомість вона зачепиться за ті одиничні неякісні наукові (чи навіть псевдонаукові) статті, що підтверджують її думку. Також люди на ґрунті тих самих фактів можуть зробити абсолютно різні висновки, оскільки мають різні судження й почуття стосовно обговорюваних фактів. Наприклад, результати класичних тестів IQ можуть залежати від статі й раси людини. На основі цього факту одна людина може зробити висновок, що є певні групи осіб, які інтелектуально перевершують інші групи, і цим самим виправдовувати дискримінацію за ознакою статі чи раси. Інша людина зробить такий висновок: перші тести IQ були початково створені на основі даних про одну категорію людей (білих чоловіків), а тому будуть за замовчуванням гірше підходити для визначення інтелектуальних здібностей людей іншої статі й раси. Цей приклад також свідчить, що погані вхідні дані погіршуватимуть вихідні дані, тому потрібно ретельно перевіряти дані на можливі упередження. Однак це підводить до іншого питання: чи можливо бути повністю неупередженими?

Сама нераціональна природа людської свідомості підказує, що ми не можемо бути повністю об'єктивними, але ми можемо визнавати свою упередженість, тим самим виправляючи свої слабкі місця. Люди, які кажуть, що вони цілковито об'єктивні, помиляються і є упередженими, як ніхто інший.

Оскільки ми виявили, що всі люди мають недосконале уявлення про реальність, варто перейти до обговорення того, що впливає на нашу оцінку фактів. Особливо на користь викривленого сприйняття реальності йде ситуація, коли людина перебуває в заідеологізованому просторі, у соціальній бульбашці, де всі мають дуже схожі думки, а протилежні голоси лунають лише зрідка. У медіа, щоб позбутися однобокого висвітлення проблеми, пропонують зберегти баланс і вислухати одразу дві сторони. Таку практику надання голосу людям з різними думками стосовно обговорюваного матеріалу прийнято називати «стандартами BBC», і хоча зазвичай дотримання цих стандартів є корисною річчю, іноді надання однакової можливості голосу обом сторонам може бути

небезпечним, особливо коли йдеться про чутливі теми прав людини чи науковий консенсус. У часи пандемії абсолютно недоречно вдавати, що думки пропонента вакцинації та заперечувальника коронавірусу є рівноцінними, оскільки перша будується на незаперечних наукових фактах, а друга – на помилкових судженнях, а також несе пряму загрозу суспільству. Чи, повертаючись до теми прав людини, важко назвати рівнозначними думку, що ромам має надаватися підтримка в інтеграції в суспільство, та пропозиції винищувати ромські табори, оскільки друга думка пропагує ненависть і може провокувати насильство щодо незахищеної категорії населення.

Це підводить до такого висновку: хоча всі думки мають право на існування, не варто ставитися до них усіх однаково, оскільки деякі з них засновані на фактах, а інші апелюють до викривленої інформації. Ми маємо виявляти думки, що несуть потенційну небезпеку, і дивитися, на яких засновках вони ґрунтуються, бо часто це можуть бути певні «альтернативні факти» чи неправильно інтерпретовані факти. Для зменшення впливу фейків та інших шкідливих наративів потрібно приділяти особливу увагу донесенню правдивої інформації і роз'ясненню того, що може бути незрозумілим широкій аудиторії.

На завершення варто сказати, що тема зв'язку фактів та думок є надзвичайно заплутаною і майже невичерпною. Нині завдання людства полягає в тому, щоб навчитися відрізняти суб'єктивні судження від фактів і помічати, коли хтось намагається видати перше за друге. Тільки в такому випадку ми здатні будемо підтримувати інформаційну гігієну і розвиватися як суспільство.

Миколенко Єва,
учениця 8 класу
Криворізької гімназії № 91
м. Кривий Ріг
Дніпропетровської області

Сучасність стоїть на інформаційному фундаменті. Відсутність фактологічності робить його хитким і ненадійним. Інформація всюди: на вулиці, серед людей, в інтернеті, у книжках, ЗМІ тощо. Її неймовірно багато, і кожну секунду додається нова. Світ не стоїть на місці. По-

стійно щось відбувається, оприлюднюються нові відкриття і доповнюються вже відомі. Саме тому й інформаційні ресурси примножуються. А оскільки сто голів – сто думок, то в інформації взагалі немає меж. Інформація – це безмежний світ, і ми наповнюємо, сприймаємо, аналізуємо його.

Є люди-шукачі істини. Це науковці, письменники, журналісти, учні, які навчаються все своє життя. Вони відкопують правду з-під завалів інформації. Їх поважають одні, такі ж шукачі, й ненавидять інші, ті, кому ця викривальна правда невігідна. Та асертивність безсмертна. Уперше поняття «асертивність» запровадив американський психотерапевт Мануель Сміт. З його слів, це здатність людини не залежати від оцінок інших, самостійно регулювати власну свідомість і поведінку. Навіщо журналістам брехня, якщо вони знають правду? Навіщо вченим удавати, що нічого не відбувається з планетою, якщо вони бачать, що вона гине? Навіщо так ускладнювати своє життя, якщо правда та істина, за яку необхідно боротися, значно його полегшує? Як на мене, ненависникам правди важче конкурувати з тим, хто викриває секрети, ніж прийняти і стерпіти ту правду, яку він сам і створив. Уявіть собі, наскільки б життя розвиднілося, якби люди скинули ті маски, які вже прикипили до їхніх облич. У цьому світі брехні іноді не вистачає світла правди. Воно освічує шлях життя людини.

Щоб ті факти, які доведені доказами, перемогли, їх необхідно поширювати в маси. Аби формувалася та суспільна думка, яка допоможе зробити цей світ кращим. Факти часто плутають з думками якихось людей. Іноді люди забувають аналізувати, обдумувати те, про що вони дізналися, щоб сформулювати власну думку. Часто можна почути, як людина говорить, цитуючи інших. Можливо, вона з ними абсолютно згодна, але ніхто точно не знає, що насправді думає та людина, бо вона й сама ніколи над цим не замислювалася. Думки можуть бути підсилені доказами, нав'язані іншими людьми, опрацьовані через висновки, але загальноприйняті факти – це величезна стіна, через яку пробитися майже неможливо. Факти засновані завжди на правді, на тому, до чого прийшла більшість людей і розумним способом довела ці факти. Деякі індивідууми просто не можуть примиритися з фактами, маючи лише думку чи її структурну частину.

Як тоді не сплутати факти і чийсь переконання? Думки – це щось особисте, своє, те, що ми можемо змінювати так, як захочемо, і транслювати так, як бачимо. А от факти мають бути загальними, точними,

правдивими. Якщо одна людина скаже іншій, що огірок – це не овоч, тоді інша людина шукатиме його у відділі з фруктами? Саме тому необхідно аналізувати інформацію, шукати істину. Наприклад, як у журналістиці. Це передусім наука, система понять, гігантський механізм чогось важливого, в якому, коли одна шестерня випадає, вся система гине, припиняє працювати. Це наука об'єктивна, а не суб'єктивна, бо тоді вона втратила б своє індивідуальне значення. Без точності у вираженні новин і подій у світі колись можна випадково подумати, що десь упав метеорит, а не опади у вигляді граду. Виражаючи будь-що, треба давати змогу читачам думати й формулювати власні думки. Тут як із принципами: людина йде до певного висновку через певний досвід.

Люди часто порушують правило недоторканості й незалежності фактів. Тому деякі події та закони досі вкриті тінню таємниці. Можливо, в деяких ситуаціях це приводить до більш вигідних наслідків, але частіше право людей на правду кричить гучніше. Коли люди чогось не знають, вони починають самі додумувати, будувати палаци теорій. Проте, як колись писав Артур Конан Дойл у своїй повісті про Шерлока Холмса «Скандал у Богемії», «Не можна теоретизувати, перш ніж з'являться факти. Нeminуче починаєш підлаштовувати факти під свою теорію, а не будувати теорію на фундаменті фактів». Людина звикла заповнювати пропуски хоча б чимось, замальовувати білі місця на чужих картинах, складати пазли без потрібних елементів. Тож існує певна ймовірність того, що вона зробить помилку, домалює чи заповнить щось не так. Але факти – доволі вперте явище, тому вони залишаються такими, якими вони є, навіть якщо люди змінюють їх у себе в думках чи назагал. Можливо, зостаються лише інтерпретації фактів, які сформувалися в результаті як мінімум кількох реформацій. Однак під картиною завжди залишається начерк.

Певно, у цьому світі може не бути ні правди, ні наклепу, настільки різняться думки людей. Проте факти залишаються завжди, вони безсмертні, як та асертивність. Але й тут шляхи переконань розходяться, як гілка папороті. Люди часто припускаються помилок, коли вірять лише в ті факти, які їм до душі, які найбільш подібні до можливих думок людини. І, на жаль, вони так і вмирають, не дізнавшись про інший спосіб життя. Входять в оману, блукають колами по примарах тих думок, які могли би бути їхніми. Приймаючи чужі думки як свої, людина може втратити свою ідентичність.

Коли полум'я горить, наче буйної думки іскри, сніги Сибіру обпікають злим холодом. Тоді не потрібна мішура тих урочистих мов. Багато

сторінок історії списані тим, як поетам, журналістам та іншим шукачам істини буквально затикали рота – як не кулею, так шаблею, як не мотузкою, так ножем. Іноді – простими загрозами, словом за слово. Так, порушуються права людини, але кому до цього є діло? Деякі не хочуть, не намагаються бути кращими, добрішими, людянішими. Навіщо їм це, якщо можна просто заткнути рота тому, хто пропонує подібне. Однак факти твердіші за кулі, думки сильніші за кулаки. Як і творчість могутніша за Сибір. Народ можна залякувати, але не всі стануть на коліна. Хтось може думати, що він переміг усіх, і не побачить того, що як мінімум одна людина підвела голову. Це і є протистояння думок і фактів.

Новицька Александра,
учениця 9 класу
Комунального закладу
«Маріупольський міський ліцей
Маріупольської міської ради
Донецької області»

У вас є право на власні думки, але не на власні факти

Сучасна людина оточена новинами, що надходять з різних медіаресурсів. І потік цієї інформації не піддається контролюванню. Наш мозок звик сприймати будь-які джерела, що мають намір донести до нас якусь цікавинку, а правдива вона чи ні – ніхто не розбирається. Однак дезінформування є абсолютно неприпустимим у розповіді або тексті, метою якого є виклад фактів. Контент, створений каналами новин, науковими діячами, акаунтами в соціальних мережах або ютуб-каналами, які сповіщають про речі, що відбуваються, наприклад, на політичній арені або ті, що сталися в історії, та не мають на меті суб'єктивний аналіз цих подій (тобто такий, що претендує на офіційність), не може містити власних думок або ідей автора, сформованих під впливом вражень.

До речі, цю модель викладу інформації застосовують і звичайні люди, під час дискусії вважаючи метою так звану «перемогу». Стежачи за поведінкою свого оточення та, звісно, за своєю, я змогла помітити наявність цієї поганої звички в багатьох. Напевно, у кожного в житті була ситуація, коли вдавалося почати цікаву розмову з другом на тему, стосовно якої ваші погляди є абсолютно різними. Ви розмовляєте, не

погоджуєтесь або, навпаки, берете до уваги якісь вислови опонента, а в один момент приходить розуміння, що або твій партнер, або ти сам забуваєтеся, дискусія перетворюється на суперечку й перегони. Зі мною таке трапляється дуже й дуже часто під час спілкування з моїм братом. Усі наші розмови рано чи пізно зводяться до міркування щодо способів життя та політичних поглядів. Це, звичайно, заняття дуже й дуже цікаве, допомагає розширити мислення і поглянути на речі під іншим кутом, але водночас неймовірно виснажливе й конфліктне. Коли мої емоції дістають спис, думки плутаються, від відчуття непорозуміння спирає груди, то я помічаю за собою, що замість справжніх, наявних фактів я видаю свої власні думки. Звичайно, опонент не завжди знає, що мої слова не мають жодного фундаменту, але я звинувачую сама себе у брехні та нечесності. І це відчуття, зізнаюся, жахливіше за засудження з боку інших людей, бо ми самі – наш найбільший страх.

Менше з тим, далеко не всі творці усвідомлюють, що їхня діяльність є нечесною, не всі люди піклуються про факт забруднення свого мозку некорисною та неправдивою інформацією і не всі дискусанти вважають за потрібне використовувати доведені гіпотези як аргументи. Якщо насправді глибоко замислитися й приділити час аналізу цього феномену, думки будуть сильно розчаровувати і не давати спокою ще довго.

Часто ці порушення не є суттєво важливими і ніяк не впливають на людство, його розвиток у загальному сенсі, але іноді, на жаль, мають великий ефект. Наприклад, наші з братом суперечки на кухні навряд чи завдадуть комусь страшної шкоди. Проте на деяких «кухнях» трапляються діалоги більшого, нищівного масштабу, бо хтось вважає, що має владу над історією. У такий спосіб чиясь думка, подана як факт, вплинула на долю нашої країни, а конкретно в цьому аспекті – Криму. Це зламало долі багатьох людей, змусило покинути свої домівки, розлучитися з родинами, віддати життя за Батьківщину, бігти з рідних земель, тому що хтось вирішив, що це є нормальним та припустимим. І ця людина навряд чи колись понесе відповідальність за свої жахливі вчинки й необдумані слова, що розчаровує мене найбільше. «Люди, які вважають, що завжди праві, – жахливі люди. Так народжуються тирани» – слова мудрого Садгуру Джагги, з якими, на мою думку, складно не погодитися. Отже, можливо, не всі раптові думки варті стількох зламаних життів?

Підбиваючи підсумки, хочеться сказати, що кожному з нас треба обережніше ставитися до того, що ховає в собі наш мозок, і влашто-

увати там своєрідні «прибирання», свідомо та зріло відокремлюючи фантазії від істини. Невідомо, що станеться завтра: зараз ти – підліток, дискутуєш із друзями чи родиною з певних питань, а наступного дня вже маєш вплив на велику кількість людей, їхні бажання й погляди, тож ця навичка обов'язково стане в пригоді та, хто знає, можливо, врятує мільйони людей.

Петрусенко Лада,
учениця 10 класу
Криворізького Центрально-
Міського ліцею
м. Кривий Ріг
Дніпропетровської області

Я не зовсім розумію людей. Усе в них ПРАВИЛЬНО! Якщо думають, то правильно, якщо роблять щось, то теж правильно. І не переконаєш їх, що щось не так, не вмовиш думати інакше! І цей ось перехожий мені нявкнув, неначе думає, що, нявкнувши, став котом! Така впевненість і уваги не варта. Колись й у мене було ймення – воно, мабуть, заховалося в часі. День у день чую лише: «Кіт! Мамо, подивися, який котик, забере-мо його додому?». Іноді до мене приходять нетверезий чоловік і переповідає всесвітню історію. А я лиш і радий: прохолодний західний вітер ніжно лоскоче мої вухка. Кожного разу наприкінці я чую одне: «Ти, коте, лишайся таким принциповим і далі. Ти ж чорний, найблагородніший з усіх!». А молодь, мимохідь кинувши погляд, регоче: «Афроамериканський». Точно не скажу, де розташовані ті Африка з Америкою. Здається, що десь поміж гаражів за будинком, який межує з моєю лікарнею. Моєю: я тут тепер живу. Привітна двірничка каже, що я філософ, а працюю маленьким сфінксом: пильную на вході й розмірковую про закони Всесвіту. Чи добре мені? Мабуть, що так. Зроду не кривив писка біля чужої миски, хоч і хотів би свою. Свобода мати щось – власну миску, голову, думку. Воно належить лише тобі! І сумніви й не думають з'являтися! Люди такі незвичайні. У мене колись була одна жінка. Я вирішив піддатися їй і дозволити забрати себе з вулиці. Віта Василівна (так її звали інші) згадується мені чарівною старенькою. З нею був нагодований, купався в пестошах, так і проходили сонячні дні в роздумах про

життя-буття. З подивом на мене дивилися перехожі, а якийсь хлопча намагався здерти мене з підвіконня! Зрештою, кімнатним філософом я й став. Так минуло років зо два. Чомусь навесні люди почали стидатися власної зовнішності, закривали мордочки, як могли. Крайнощі! Двоногі, набагато симпатичніші навіть за величезного пса-приблуду, що так старанно стрибає до мого вікна, ходили й ховалися за масками. Моя власниця була не з лякливих, і я нею пишався: вона ніколи не ховала себе. Улітку приїхала дівчина (щось у них було схоже в зовнішності, у поведінці, у вимові). А ось те, що вони обговорювали, варто було послухати, відволіктися від свого макросвіту.

– Мамо, у понеділок у тебе вакцинація, я про все домовилася.

– Чи тебе хтось просив? Не пам'ятаю такого...

– Це схоже на жарт? Я тобі як медик скажу, що хвороба існує. Від неї гинуть, а мої колеги по дванадцять годин на ногах!

– Нічого ваше покоління не тямить, тільки й знаєте, що пліткувати й вірити всьому, що чуєте.

– Але ж це факт!

– Я також їх маю. Мені Ася казала, що після лікарів до рук почали притягуватися металеві предмети, ледве прибрали чайні ложки!

– Мамо, це повна маячня!

– Скажи щось нове, ти мені два тижні поспіль те саме кажеш. Вероніка Михайлівна мала ту твою вакцину, ну то й що? Царство їй небесне, така хороша була...

– Але ж у неї був лише придбаний сертифікат, ти сама казала.

– Це твої думки, ні, домисли. Не нав'язуй їх мені, бо ж мої аргументи, вочевидь, нічого для тебе не варті.

Я не стримався, почав галасувати на всю кухню про демагогію Віти Василівни. Я казав, що вона помиляється, намагаючись привласнити те, що апріорі не може бути чийось, що факт – поняття, яке буде існувати незалежно від будь-кого. Така подія, яка точно відбулася і її не можна створити за власним бажанням чи мати у власності.

Годину десь вів монолог про те, що дівчина якраз мала власну думку, була такою неупередженою.

Мабуть, я домігся свого: мене почули. Стара стисла губи в тонку ниточку, громовим голосом звернулась до доньки:

– Розмову закінчено! Кожен лишився при своїй думці! Глянь на Вуглика! Надривається, бідненький, вже й скрипить від нявкання.

Вуглик? Тоді я востаннє й почув дане нею ім'я.

Господиня лишила мене, проміняла на триклятий вірус. Не знаю, чим він кращий. Я – пухнастий, ніжний, кмітливий. А він? Злодій! Украв мою людину. Ще й підло, тихцем. Коли я його знайду, роздеру так, що ніхто й не впізнає.

Тому й живу поряд з лікарнею. Мене не виганяли, я просто ціную свободу. Тепер спочиваю на осонні й чатую, чи не створює хтось власних фактів. Утішаю тих, хто плаче і кому болить.

Питчак Ірина,

учениця 10 класу

*Ужгородської спеціалізованої
загальноосвітньої школи*

*I–III ступенів № 2 з поглибленим
вивченням окремих предметів*

*Ужгородської міської ради
Закарпатської області*

Новий час запропонував людству нову естетику. У період надзвичайно стрімкого розвитку ІТ-технологій, які значно полегшили нам життя, дивовижно, але людина перестала аналізувати те, що відбувається довкола неї. Така байдужість до всього, що її оточує, зумовлюється, очевидно, зайнятістю, втомленістю, банально відсутністю відпочинку. Отримавши доступ до безмежної інформації, людям легко вдалося заповнити прогалину власного мисленнєвого «ледарства» чужими думками, поглядами та навіть вказівками. До слова, навіть створюється окремий сегмент торгівлі, який під будь-яке замовлення-ідею забезпечить схему здобуття успіху.

У сучасному світі ми споглядаємо різні явища, що стосуються суспільного розвитку. Нас ошелешують масштаби оволодіння нашим мисленням, коли з'ясовуємо обставини фатальних впливів на світогляд певних груп людей, а то й цілої нації. Пропаганда як окремий варіант комунікації має передбачати перевірку фактажу, але все-таки поширює свій вплив у суспільстві, не обтяжуючи себе достовірністю. Сукупність фактів завжди зумовлена результатом досліджень. Звідси розуміння: аналіз є суб'єктивним явищем, об'єктом має залишатися тільки факт. Дотримавши всіх «норм», пропаганда забезпечує собі успіхи, оскільки вибудовує цілу систему впливу над суспільством. Заради власної вигоди особи використовують принципи, які потрібні їм тільки для того, щоб досягти

своїх цілей. Тому інколи здається, що нас використовують. І тому часто ми опиняємося в таких ситуаціях, коли зовнішній вплив, «порада» не на нашу користь, бо представляє чужі нам інтереси. Саме тоді людина потрапляє в незнайомий для неї світ, і не кожному вдається впоратися з ним. Мабуть, саме в таких випадках психологічно слабка або байдужа особа дає іншим можливість контролювати себе. Ця апатія проявляється в незацікавленні людиною тим, що відбувається. Проте не лише так звана «слабка» особа може піддатися сторонньому впливу. Навіть упевнені, на перший погляд, у собі люди можуть потрапити в цю пастку.

Часто ми неналежно думаємо про наслідки, коли щось робимо. Увесь негативний вплив усвідомлюємо лише тоді, коли вже відчуваємо результат. А ось за підсумками можна спостерігати справжній задум пропаганди. Усвідомивши все, що сталося і якої шкоди це завдало, ми починаємо думати про те, як це швидко змінити. Однак дуже часто шлях, щоб усе залагодити, навіть просто повернути до попереднього стану, стає неможливим.

Окрім пропаганди, ми часто подибуємо маніпуляцію. Вона також є одним з видів оволодіння нашим мисленням. Це явище переслідує нас усе життя. Часто ми чуємо знайому нам фразу: «Якщо любиш, то...». Насправді, це і є одна з легких форм прояву маніпуляції. Часто вона використовується для заохочування до тієї чи іншої справи, яка не завжди на нашу користь, бо нехтуємо, власне, особистим розвитком. Проте маніпуляція дуже небезпечна, оскільки може позбавляти людей аналізу своїх думок. Можливо, це перша сходинка успіху пропаганди. Найнебезпечнішим наслідком маніпуляції є шантаж. Коли вже всі сили маніпулятора змарновані, то й починається ось ця жахлива стадія, що полягає в залякуванні. Бачимо, що найбільше шантаж поширений у сферах політики та дипломатії.

Ми живемо в епоху постправди. Про це багато мовиться. Як пропаганда і маніпуляція, так і постправда поширює в суспільстві певну думку. Нині люди через зайнятість, як правило, погоджуються слухати когось, лише б не втрачати багато часу на власний аналіз. За таких обставин емоції беруть гору. Різні події, особливо значущі, є дуже емоційними. Подразнюючи «оголений нерв», можна скористатися почуттями людей і «вивернути» їх назовні. Ми це можемо назвати брехнею. Усвідомлення значення цього слова змушує задуматися над тим, наскільки це жахливо. Нас оточувала, оточує і буде оточувати брехня, бо ми не керуємо своїми емоціями.

Питання про права людини поставало не тільки в наш час. Якщо зазирнути в історію дев'ятнадцятого або двадцятого століть, то можемо дізнатися про багато постатей, що боролися за громадянські права, за право знати правду. Одним з них є Авраам Лінкольн – шістнадцятий президент США. Його вважають справжнім героєм. Цей президент був дуже важливою особою, оскільки його Прокламація про визволення рабів стала поштовхом до поправок у Конституції – першої сходинки до рівних прав людей, незалежно якої вони раси. Лінкольн намагався слідувати істині, оскільки вважав, що всім у державі має бути затишно й комфортно. Його політичну діяльність ми можемо порівняти зі справами вітчизняних діячів. Ми теж маємо яскравий приклад героя, що боровся за права, а точніше самостійність нашої нації, – Симон Петлюра. Його називали найнебезпечнішим ворогом більшовиків у радянські часи, бо прагнув торжества історичної правди без будь-яких викривлень. Що ж, зрозуміло, що обидва герої мали не тільки однодумців, а й ненависників. Можливо, їхня діяльність не була ідеальною, але завжди була спрямованою на правдиве бачення проблеми, на стратегічний розвиток держави. Доля обох діячів є схожою. Їх було вбито за правду та захист прав інших.

Отже, людина може дозволити собі розкіш жити безпечно, не аналізуючи подій, що відбуваються. Це не проблема. Проблемою є те, що це зроблять інші. Зроблять так, як їм потрібно. Тож дуже важливо намагатися відокремлювати факти від суджень про них, усвідомлювати різницю між повідомленнями й маніпуляціями, щоб не потрапити в «мисленнєву» пастку, мудро аналізувати, а не ототожнювати себе з чужими думками, намагатися відчувати різницю між «я» і «вони», між «мое» і «чуже».

Прихожай Марія,
учениця 10 класу
Комунальної установи
Сумська гімназія № 1
м. Суми Сумської області

«...бо з терористами перемовин не ведуть», – відповіла я, дожовуючи яблуко, на мамине прохання помиритися із сестрою.

Тоді ще десятирічне дівчисько почуло цю фразу в одному з українських політичних ток-шоу, які щовечора дивилася бабуся. У той самий

момент було прийняте геніальне рішення використовувати один із принципів міжнародної політики – з приводом і без – задля лобіювання своїх інтересів у суспільстві.

– ...Віддай брату його годинник, ти ж дівчинка.

– Він перший почав, я з терористами не домовляюся...

Але ж чому переговори з ними – марна трата часу?

Фузако Сігенобу – дівчина, що дивиться на мене зі сторінки книжки, яку я потайки читаю на уроках географії. Фузако – очільниця японських червоноармійців, одна з найвідоміших терористок світу, учасниця й організаторка десятків терактів.

Фанатизм членів її організації вражав світ двадцятого сторіччя, не залишаючи байдужими й керівництво провідних країн світу. Діяльність організації – це чудова демонстрація причин, через які проблема нападу на цивільне населення з метою просування злочинних інтересів усе ще відчувається неймовірно гостро.

Уміння з легкістю маніпулювати фактами забезпечило у підпорядкування Фузако близько 400 людей, які були готові в будь-який момент стати смертниками заради ідеї. Атентати, захоплення літаків, спалені посольства – всі ці злочини не мали б жодного сенсу без найважливішого – привернення суспільної уваги до позиції виконавців.

Будь-які домовленості не мали результату, а часто, навпаки, лише допомагали Червоній армії Японії залучати молодь у свої лави, запалюючи серця метою так само яскраво, як будинки «буржуазних свиней».

Значну роль у цій історії відіграли і ЗМІ, що додавали драматизму в новинні сюжети. Незважаючи на те, що стрічка новин повідомляла нібито чіткі факти, позиція японців вражала полярністю. Реальні події, що мали б викликати чітку негативну реакцію, так не впливали. «Імператриця терору» змогла вибороти прихильність «класів», навіть не вдаючись до поширення дезінформації і майже не звертаючись прямо до аудиторії. Секрет успіху – вдале використання контексту подій, політичної ситуації у світі.

Головна зброя постправдивого сьогодення – далеко не бомби, а думки. Війна за розуми людей стала важливішою за збройну, хоча успіх в обох випадках залежить від передбачуваності певної групи населення.

Чітке розуміння прагнень людей, яким щоденно доводилося виживати на межі, створило терористам образ «Робін Гудів». Капіталістична система з її ознаками соціальної нерівності накладалася на політичну й економічну нестабільність, усе це разом викликало тотальну ненависть,

аж таку, що здатна виправдати жорстокі методи боротьби. Фузако з організацією розраховували на підтримку найбідніших груп населення, знаючи, на що тиснути. Завдяки цьому червоноармійці мали змогу продовжувати діяльність.

Важливим і небезпечним інструментом війни за розум є створення інформаційних просторів, ізольованих один від одного. Це майже стовідсотково гарантує можливість передбачити майбутню реакцію людей. У двадцять першому сторіччі досягнути своєї мети у такий спосіб стало значно легше.

Уявний світ онлайн, схожий на теплу ковдру холодним осіннім ранком, створює настільки комфортне середовище для кожного, що часом спроба просто висунути з нього носа стає травматичним досвідом. Неважливо, яку позицію, статус чи посаду ти займаєш, – платформа достатньо велика, щоб показувати лише зручні тобі думки.

Вишки 5G, страшний дядько Сорос, пропаганда ЛГБТ-спільноти на Netflix і люди на майдані, що раптом почали палити одне в одного... Інколи факт існування деяких теорій змов викликає сміх, деяких – журбу, але всіх їх об'єднує одна річ – свята віра людей певної інформаційної бульбашки у їхню реальність.

На жаль чи на щастя, мені нерідко доводилося комунікувати з такими «вірянами». Тож емпіричним шляхом, сама для себе, я довела одну тезу: факти і аргументи часто не мають жодного значення проти агресивних переконань. Змінити думку людини, мізки якої звикли сприймати інформацію через гіперболізацію і драматизацію подій, – завдання підвищеного рівня складності, якщо його взагалі можливо вирішити. Їхня релігія і факти для них – об'єктивна реальність.

Хоча історія не назве нам точної дати, але така поведінка для людства точно не нова. Зрештою, є пряма аналогія із церковним життям.

З уроків історії знайома легенда про останні слова Галілео Галілея щодо Сонячної системи. Факт і думка у призмі тогочасної історії напевно чи можуть бути відокремлені одна від одної, та і яке значення це має, коли твій опонент замість аргументів використовує емоційну ортодоксальність і сірники?

За таким же принципом барвисті описи пекла колись (утім, чому лише колись?..) змушували тисячі людей платити за індульгенції для відпущення своїх гріхів. Успіх цього бізнес-плану ґрунтується на таких самих факторах, як і поширення будь-якої пропаганди: агресивність, вибір особливо вразливої аудиторії і, що, напевно, найважливіше, –

неможливість ніколи до кінця відокремити факти від коментарів. Що робити, якщо тринадцятий апостол Мунтян просить гроші, а ти не хочеш, аби тобі на голову після смерті вилили лаву?!

Думаючи про своє дитинство сьогодні, вперше неважливість якогось факту порівняно з контекстом його використання я відчула саме в недільній церковній школі. Єдиною мотивацією перебування там для малої мене слугували бутерброди з ковбасою і яскраві історії від священника. Наприклад, ті, що стверджували: жіноча мастурбація обов'язково призведе до другого пришествя Христа. Їхнє емоційне забарвлення, напевно, назавжди залишить їх у пам'яті. А що найстрашніше: до одинадцяти років цей факт я ніколи не ставила під сумнів. Скажи мені хтось зворотне до «божої» істини, я б неодмінно знайшла для опонування величезну кількість аргументів, зрештою, я вмію користуватись інтернетом.

Одна з найбільших дискусій сьогодення – це реальність існування «власних» фактів, а радше – фактів, пропущених винятково крізь сприйняття обмеженого світогляду. Терористи казатимуть про реальність ідеальної справедливості, за яку нібито борються; теорії змов будуть аксіоматичними для їхніх прихильників; проповідники завжди кажуть лише те, що каже Бог... І що робити у світі, де кожен користується правом на «свої» факти, а демос втрачає владу над власними думками? Може, спробувати елементарно зберегти здоровий глузд?

Процько Катерина,
учениця 8 класу
Кременчуцького
ліцею № 11 «Гарант»
Кременчуцької міської ради
Кременчуцького району
Полтавської області

Думка і факт

Моя улюблена книга – «Гаррі Поттер і методи раціональності». Елізер Юдковський вкладає в уста головного героя протягом усього сюжету репліку: «Що я знаю і як я гадаю, звідки я це знаю?». Гаррі Поттер називає це фундаментальним питанням раціональності. Тема конкурсу

перегукується з цією реплікою. Вислів Деніела Патріка Мойнігана: «Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти» можна перефразувати так: «Я можу висловлювати власні міркування, проте маю вказати, що це моє бачення світу». Однак людина нестиме відповідальність за свої слова. І тому перед тим, як висловлюватися, я маю подумати: «Що я знаю і чому я думаю, що я це знаю?».

Моє життя звичайне. Нічого особливого. Проте мої батьки вчать мене завжди цікавитися навколишнім світом. Мати читає книжки, а я беру з неї приклад. Тато переглядає фільми, і я дивлюся їх разом з ним. Після кожної книги чи кінострічки ми аналізуємо події та героїв, порівнюємо себе з персонажами тощо. Ці теми переростають у запеклі дискусії, а іноді й у суперечки. Буває, що я вже покидаю розмову, а батьки продовжують завзяті обговорення. Десь три роки тому в сімейних дискусіях я почала брати більш активну участь. Ми годинами обговорюємо тему еволюції людини, теорію виникнення життя на планеті, релігійні питання, актуальність та важливість тих чи інших галузей. Під час цих дискусій я дійшла багатьох висновків, про які мої батьки навіть ніколи не думали. Тож їхній спосіб сформувавши в мене власну думку (а я припускаю, що вони це заздалегідь спланували) певною мірою успішний.

Одне з моїх міркувань батьки назвали наївним. Багато разів я натрапляла на думку про те, що війни – це помилка людства. Або що культуру треба цінувати й берегти, свою рідну мову поважати і вчити. Я вважаю, що війни – не помилка людей, як істот, а своєрідний спосіб мислення свідомих особистостей.

Нехай існує планета Альфа, яка поділена на дві держави – Бету і Гамму. До початку воєнних дій у кожній є по 100% своїх ресурсів. Раптом Гамма нападає на Бету. У процесі війни перша країна витрачає приблизно 30% ресурсів на підтримку воєнних дій і знищує близько третини другої країни. Аналогічне робить Бета. У результаті з 200% ресурсів планети Альфа залишається 80%. Жодна з країн не виграє.

Альтернативний порядок дій. Бета об'єднується з Гаммою і замість того, щоб захоплювати ресурси, які їй належать населенню Альфи, разом досліджують сусідню планету Дельта. Близько 80% ресурсів Альфи вкладають у космічні розробки й отримують 100% планети Дельта. У результаті Бета і Гамма мають спільні 220% ресурсів. Усі у виграші й жодних воєн.

Щодо шляхів досягнення такого результату. Гамма й Бета мали змусити населення Альфи вивчити одну єдину мову як рідну. Мінімізувати

вплив культури, завершити фінансування розвитку малопотрібних галузей і зосередити максимум ресурсів на все, що може прискорити реалізацію космічних проєктів. Наприклад, поширити медіаресурс про науку, кардинально змінити програму освіти, підготувати покоління кваліфікованих спеціалістів і навчити населення мислити нестандартно та практично. Щоб уможливити такі зміни у свідомості численної кількості людей, треба було створити щось на кшталт віри, релігії. Гамма і Бета змінили поняття патріотизму. Їхнє населення тепер вважало себе єдиною расою, а об'єктом своєї любові не певну країну чи планету, а космос. Не було бетів і гаммівців. Космічна форма життя з планети Альфа, або просто людство, – ось ким вважало себе населення.

У такий спосіб люди із цього альтернативного виміру й досягли далеких зір, припинили війни, знайшли взаєморозуміння, бо стали колективним інтелектом, як мережа. Коли я запропонувала батькам застосувати цей варіант на нашому людстві, вони сказали, що це неможливо.

Тепер я знайшла аргумент, який могла б запропонувати тоді батькам. Що вони знають і чому вони думають, що вони це знають? Звідки їм відомо, що мій варіант неможливий? А може, це вірогідний розвиток подій у майбутньому?

Наприкінці XIX століття Жюль Верн написав оповідання «Один день американського журналіста у 2889 році». У ньому автор описав принцип відеозв'язку. У період, коли ще не існувало телевізора, ця людина уявила персонажів, які б на відстані спілкувалися через екран. Його фантазія стала реальним життям набагато швидше, ніж він думав. Фантастичне оповідання Жуля Верна нині є описом моїх буднів. Хоча він і його сучасники вважали цей альтернативний варіант нереальним.

Тож я думаю, що мій варіант можливий. Якщо докласти певних зусиль, то можна змінити світ.

І хоча світ не належить мені, я не можу одноосібно і кардинально перетворити його на власну мрію, але все ж маю свій світогляд.

У ході написання есе в мене виникло питання: «Як відрізнити факт від чієїсь думки?». Нещодавно на уроках зарубіжної літератури ми вивчали священні книги людства. Наша вчителька прочитала нам легенду про Каїна та Авеля. Із Біблії я пам'ятаю, що рід людський пішов від Адама та Єви, у яких було два сини. І в тій легенді, яку нам прочитала вчителька, мене вразив один уривок: «І зненавиділи люди Каїна... І прокляли його. І його ім'я». Невідомо, звідки взялися ці свідки. З іншої версії легенди: «І Каїн, який мучився докорами совісті, з дружиною втік від

своїх батьків в інший край». Каїн та Авель були двома першими дітьми Адама і Єви, оскільки інших людей, за Біблією, ще не існувало, невідомо звідки грішний брат узяв дружину. Уривок з іще одного варіанта легенди: «...а перший зустрічний уб'є мене [Каїна]». Можливо, тут ідеться про нечисту силу або майбутні покоління. Проте знову біблійна версія появи людей здається мені недопрацьованою вигадкою.

Священне письмо християн написано не однією людиною та протягом тривалого часу. Я вважаю, що якась людина колись могла скласти для дитини казку, що поширювалася від поселення до поселення. А згодом інформація про те, що це вигадка або чиясь думка, просто загубилася. Інші почали доповнювати, створювати нові легенди. І згодом хтось записав це, не вказавши факту вигадки. А потім це писання назвали священним і правдивим. Навколо нього сформувалася ціла релігія. Так чиясь думка перетворилася на факт у свідомості тисяч людей.

Тож чи робить віра численної кількості людей з чогось дійсність?

Якось моя мати сказала батькові, що не вірить в існування доісторичних динозаврів. Тато навів аргумент: «Але ж археологи розкопали їхні кістки». Мама запитала про те, звідки він знає, що то залишки динозаврів. І батько відповів: «Істоти, які існували на Землі, залишили по собі кістки – і це факт, а назва “динозавр” – лише спосіб окреслювати цих істот – і це думка вчених». А мама запитала, як визначили їхній зріст, раціон, спосіб життя й час, у який жили ящери. І тато вказав на необізнаність матері у професії палеонтологів: «Звичайно, ми не влаштовували досліди і не мали справи з кістками, для цього є археологи». Далі я не чула розмови, але спробувала довести думку матері як власну. Можливо, мама цим питанням перемогла б у дискусії з батьком: «А що, як ми живемо у віртуальній реальності і всі науки, весь світ, що нас оточує, – неправда?».

Що ми знаємо і чому ми думаємо, що ми це знаємо? Тепер я вважаю, що це не фундаментальне запитання раціональності, а привід для параної. Такий перебіг думок може спростувати будь-яке твердження, яке я можу тільки уявити. Тому відрізнити факт від думки за цією версією неможливо. Тобто якщо наш світ і працює за якимись законами, то їх вигдав надінтелект. І тоді фактичне навколишнє середовище – це думка контролюючих нас істот. Однак поки більшість вірить у закон збереження енергії або цінність великої кількості мов, то бачення численнішої групи людей залишатиметься фактом. Хоча б тому, що ці думки будуть принципом устрою людства.

Тому людина має власну думку, бо так влаштований наш організм. Якщо хтось не мислить, то його мозок не функціонує і свідомість мертва. Також ми можемо висловлювати власну думку, бо здатні комунікувати. І певна особистість нестиме відповідальність за свої слова, адже так влаштоване наше суспільство. А створювати з власної думки факт людина, як на мене, не може мати чи не мати права. Бо з чистієї думки постає дійсність лише за вибором численнішої групи людей. Це відбувається саме по собі. Інакше будь-яка думка була б здатна змінити світ, і тоді взагалі не можна висловлюватися. А це вже абсурд, бо людське суспільство побудоване на комунікаціях.

Отже, мати свою думку людина може. А створювати з неї факт вона не в змозі, адже це вирішуватимуть інші. І тут в особи просто немає прав, якщо не йдеться про юридичну науку.

Р. S. Що нам відомо і чому ми думаємо, що нам це відомо?

Пуріш Дар'я,
учениця 10 класу
Креативної Міжнародної
Дитячої Школи
м. Києва

У сучасному світі людство цінує право на власну думку більше, ніж будь-коли. Саме тому всі демократичні держави захищають це право на законодавчому рівні, зокрема статтею 19 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати й поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів».

У нашій державі право на власну думку передбачено Конституцією України у статті 34: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню

інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

Важко заперечити важливість цього права, бо саме можливість мислення відрізняє нас від тварин, але інколи люди помилково вважають, що право мислити дає нам владу над реальністю. А спроби отримати її несуть небезпеку в собі, бо саме поняття факту є відмінним від думки, а власні приклади не є справжніми фактами.

Для початку викладемо декілька понять за визначеннями Академічного тлумачного словника української мови. **Право** – обумовлена певними обставинами підстава, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватися чим-небудь. **Власна думка** – відображення об'єктивної дійсності в поняттях, судженнях, висновках у свідомості певної людини; результат процесу мислення. **Факт** – дійсна, не вигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді.

Зі статті 18 Загальної декларації прав людини, де зазначено: «Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні...», виокремимо той факт, що думка може змінюватися.

Особиста думка людини не з'являється з нічого, вона ґрунтується на фактах і є їхнім логічним висновком. Проте люди думають по-різному, і логічний ланцюг кожного з них може привести до різних висновків. Тобто щодо однієї події люди можуть мати різну думку.

Кажучи, що думка є суб'єктивним усвідомленням реальності, ми не можемо назвати її «неправильною». Бо ж як суб'єктивність – прояв уявлень людини про навколишній світ – може бути неправильною? Однак, незважаючи на це, особиста думка може не відповідати дійсності, тобто ґрунтуватися на помилковому висновку.

Звертаючись до визначення самого слова «факт», маємо, що це певна реальна подія, яка вже відбулася. Із цього випливає, що факт є однією істиною і не може змінюватися. Це ґрунтовно відрізняє його від поняття думки, і саме тому ми не можемо їх ототожнювати.

Вислів «право на власні факти» є неправильною конструкцією, тому що факти – це події, які дійсно відбулися, встановлені, можливо, задокументовані. Інакше кажучи, це те, з чим неможливо сперечатися. Говорити можна тільки про інтерпретацію, але сама подія вважається дійсною.

Хочу навести приклад дискусії стосовно назви «Друга світова війна» чи «Велика Вітчизняна», а також її термінів. Друга світова війна фактично закінчилася 8 травня 1945 року. Саме в цей день був підписаний акт про капітуляцію. Це є історичним фактом.

Проте, як відомо, існують інші інтерпретації цих об'єктивних даних. Наприклад, не 8, а 9 травня. Звичайно, я маю право на свою думку. Якщо війна була вітчизняною, а територія СРСР була звільнена від німецької окупації в листопаді 1944 року, то логічно визнати, що саме вітчизняна війна була закінчена. Дальші воєнні дії за межами території СРСР вели радянські війська разом з антигітлерівською коаліцією, тому в такому випадку назва «Вітчизняна війна» неправильна.

Це є моєю думкою, заснованою на факті, що 7 листопада 1944 року Й. В. Сталін видав указ, де зазначалося: «...Героїчними зусиллями Червоної Армії та радянського народу наша земля очищена від німецько-фашистських загарбників...». І хоча моя думка ґрунтується на доведеному факті, вона все ще залишається його інтерпретацією, але не стає самостійним фактом.

Із наведеного бачимо, що факти існують незалежно від нашої волі, думки чи бажання. Однак, на жаль, вони є улюбленим інструментом маніпуляторів, особливо у сфері політики. Замовчування, спотворення фактів – надійний спосіб впливати на людину чи суспільство. Протистояти цьому жорсткому інструменту важко, але можливо. Для цього варто заглиблюватися в суть процесу, використовувати різні незалежні джерела інформації, мати критичне мислення. Суб'єктивність сприйняття фактів людьми може продемонструвати й випадок із двома відомими американськими газетами. Одного разу в Америці Держдепартамент оприлюднив дев'ятисторінковий звіт про розслідування використання колишнім держсекретарем Гіларі Клінтон приватного сервера електронної пошти. Тоді у своєму заголовку New York Times написали так: «Департамент штату не виявив “навмисного зловживання” Клінтон електронними листами». А заголовок Fox News був таким: «У звіті Держдепартаменту щодо електронних листів Клінтон виявляються сотні порушень, винні десятки осіб». Хоча обидві газети подали точну інформацію щодо ситуації, проте одні подали її як «порушення безпеки, у яких винні десятки осіб», а інші написали, що не було «системного чи навмисного зловживання секретною інформацією». У цьому випадку обидві газети навели факти, про які написано в статті, але наприкінці висловили зовсім різні думки. Варто зазначити й те, що ці думки мають

протилежне емоційне забарвлення і викликають у читачів різне ставлення до ситуації. Ці вислови я називаю лише думками, бо вони не можуть бути фактами з багатьох причин. По-перше, вони є різними, хоча стосуються одного випадку, а факт може бути лише один, бо подія відбулася в єдиній варіації. По-друге, факти не мають емоційного забарвлення, бо вони просто констатують якусь подію, а вислови, зазначені вище, мають намір викликати певні емоції в читача. Тож у цій ситуації фактом є лише «розслідування використання колишнім держсекретарем Гілларі Клінтон приватного сервера електронної пошти», що підтверджує звіт. А вислови газет – лише інтерпретації цього факту, думки. Якщо ж приймати їх за факти, то ми будемо починати з того, що Клінтон уже винна чи ні, хоча насправді було тільки розслідування і жодного вердикту на той момент ще не було винесено. Тобто, видаючи інтерпретацію факту за реальний факт, ми, по суті, брешемо, бо видаємо вигадане за реальне.

Будь-яка інформація, що надходить до нас, проходить через «фільтри» в нашій голові. Обробляючи факт, ми інтерпретуємо його унікальним чином, залежно від наших загальних факторів: виховання, освіти, об'єму отриманої інформації щодо ситуації і світу загалом, довілля тощо. Після такої обробки факт стає нашою інтерпретацією, бо набуває емоційного забарвлення, імовірності того, що з часом, при зміні «фільтрів» через отримання нового досвіду чи знань, наше ставлення до нього зміниться.

І факт, і його інтерпретація можуть породжувати нові думки. Причина того, чому створення нових думок на основі інтерпретації реальних фактів – погано, криється в тому, що коли інтерпретація вже є «домислом» і «відхиленням від реальності», то думка, створена на ній, буде ще далі від правди.

Звичайно, кожна людина має право помилятися. Але, з іншого боку, процес створення помилкових висновків на помилкових «додуманих» фактах може тривати нескінченно. У результаті помилкова інформація буде поширюватися аж до того, що вона замінить правду.

Цю думку висловлював ще Адольф Гітлер: «Якщо говорити неправду досить довго, досить голосно і досить часто, люди почнуть вірити». Якщо ми увесь час будемо чути вигадану версію подій, то правдива почне забуватися, а часто повторювана брехня з часом замінить її. У такий спосіб можна навіть змінити історію.

Отже, враховуючи властивість самопоширення помилкової інформації та домислів, що у великих масштабах здатні навіть змінити

історію, яку ми пишемо, не варто недооцінювати небезпеку створення та віри у «власні» факти, що насправді є лише інтерпретацією реальності. Факт не є думкою, а думка не є фактом. Це два суттєво різні поняття, що їх важливо не плутати і не змішувати. До того ж треба вміти відрізнити факти від думок, у чому може допомогти критичне мислення і розуміння відмінності факту й думки. У сучасному світі через інтернет передаються неймовірні об'єми інформації, серед яких є як цілеспрямовано поширені фейки, так і ненавмисно видані за факти думки. Загубити правду дуже легко. Факти – це частинки реальності, і вони не можуть бути власними для кожної людини. Враховуючи це і все, зазначене вище, я можу дійти такого висновку. Людина має право на власну думку, але навіть «власні» факти не мають права на існування, бо людина не має здібності силою думки змінювати реальність. А спроби замінити реальні факти на «власні» несуть у собі загрозу для усього людства.

Це есе є лише моєю думкою, яку я пояснила і показала логічний ланцюг, що до неї привів. Проте це пояснення не зробило її фактом, лише засвідчило, що моя думка є обґрунтованою.

Пучкова Ольга,
учениця 9 класу
Більковецького ліцею
Коростишівської міської ради
Житомирської області

Відомий американський політик, дипломат, соціолог і філософ Деніел Патрік Мойніган мав безмежний діапазон інтелекту та інтересів. Він не просто жив у двадцятому столітті – він крокував через нього: джерело ідей та людина вчинків, а не лише слова. В епоху жорстких ідеологій він був людиною, яка прийняла суперечності та складність державної політики, ніколи не зневіряючись у ролі уряду в житті його громадян. Через п'ятнадцять років після його смерті, коли нація все більше занурюється в гіперпартійність, усе більшого сенсу набуває його вислів: «Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти».

Дехто гадає, що думка і факт – це поняття тотожні. Насправді це два зовсім різні поняття. Здається, ніби людина може мати право на власні факти, адже доведена думка – це і є факт. Та все не так, як здається на

перший погляд. Думка суперечлива. Наприклад, я стверджую, що червоний корпус Київського національного університету імені Тараса Григоровича Шевченка – це одна з прекрасних історичних пам'яток у центрі Києва. Я можу показати вам фотографії цього корпусу і підтвердити свою думку, описуючи архітектуру, колір, оздоблення та дизайн; проте ви однаково можете зі мною не погодитися, стверджуючи, наприклад, що червоний колір, на вашу думку, занадто яскравий і спричиняє агресію. Факт є чимось перевіреним і не підлягає запереченню й оскарженню: Київський національний університет імені Тараса Шевченка розміщується в Україні в місті Києві. Я можу дістати карту і показати вам, і дуже важко буде сперечатися зі мною.

Більшість інформації, яку ми отримуємо, насправді є думкою. Ви, напевно, не хотіли б читати есе чи біографію, яка складається лише, наприклад, з фактів життя Тараса Шевченка. Цікавим є особливий погляд письменника на життя Кобзаря і те, як він творив. Проте біографія однаково має ґрунтуватися на правдивих фактах. А все тому, що неправдиві факти призводять до неправильних тверджень, рішень та вчинків.

Є дві речі, які кожні восьмеро з десяти мають сьогодні: власна думка та обліковий запис у соціальній мережі. Самі по собі вони інертні, але якщо поєднати ці дві речовини, то отримуємо потенційно шкідливу атомну бомбу. Це не означає, що всі користувачі соціальних мереж використовують їх для того, аби «похайпитися» чи ввести людей в оману. Люди люблять постійно все прикрашати, і зазвичай це нешкідливо. Однак небезпека настає, коли люди видають свою думку за факт, запалюючи таким чином запобіжник дезінформаційної бомби.

Соціальні мережі переповнені потоком дезінформації. Повсякденні публікації, «пости», що ми бачимо у своїй стрічці, ймовірно, є ніщо інше, як думка, яку намагаються видати за факт. Навіть найменші ідеї можуть перерости у великі впливові рухи, і не завжди на краще. Наприклад, зараз у період пандемії ми нерідко бачимо публікації про шкоду вакцинації, що, мовляв, вона смертельніша за сам вірус. І більшість вірять прочитаному у фейсбуці більше, ніж науковим фактам і лікарям.

Одна з причин, чому ми бачимо, що правдою так нехтують, полягає в тому, що думку так легко мати і вона майже не несе відповідальності. Думки – це не нова концепція, але такі платформи, як соціальні мережі, є їхніми підсилювачами. Зі слів своєї бабусі знаю, що ще буквально декілька десятиліть тому новини для всіх були однаковими. Вибір був обмежений кількома телеканалами, радіо та місцевою газетою.

Кожного дня в той самий час усе навколо ніби завмирало: всі лишали свої справи й уважно дивилися новини дня. Тоді й не виникало сумнівів, що щось зі сказаного могло бути фікцією. Проте вся ця система роботи ЗМІ з часом почала змінюватися: телеканали ставали корумпованими, новини ставали амбівалентними. Якщо ще в авторитарних країнах люди розуміли, що влада контролювала всі ЗМІ, то в демократичних – усе це було завуальовано. «Рано чи пізно все стає явним», і зі зміною урядів усі приховані події, політична корупція, інформація про таємні політичні вбивства ставали доступними широкому загалу. Все це змусило суспільство сумніватися в достовірності інформації, яку отримуємо з джерел масової інформації. З появою нових конкурентів та умов на медійному ринку журналісти почали «боротися» за славу й працювати на рейтинги, а не довіру. Ту саму новину різні ЗМІ інтерпретують по-різному.

В епоху соціальних мереж зросла кількість думок та поглядів, які видають за факти. Чи можливо залишатися абсолютно об'єктивним у всьому і не піддаватися медійним маніпуляціям? Важко, але можливо. Спершу варто спробувати зібрати факти. За словами Марка Твена: «Спочатку знайдіть свої факти, а потім можете спотворювати їх, як вам заманеться». Різні джерела можуть зійтися не лише в поглядах, а й у фактах. Отримавши інформацію з різних джерел і виокремивши відмінності, можна скласти свою думку для цілісності картини. Дуже важливо відділити факти від поглядів. Такі слова й вислови, як «на мою думку», «швидше за все», «найімовірніше» означають, що автор вигадує, не спирається на факти, а робить власні висновки і несе їх у широкі маси. Ще один з найпростіших та найкращих способів віднайти правду – знайти першоджерело. Першоджерелом може бути наукове дослідження, на якому ґрунтується наукова стаття.

Під час терористичних атак, війн та стихійних лих ЗМІ стараються забезпечити безперервний потік новин, часто нехтуючи фактами, достовірною інформацією. Наприклад, усі ми прекрасно розуміємо, що Росія веде війну з Україною не тільки на Сході нашої держави, а й так звану «інформаційну». Російські ЗМІ, не соромлячись, активно використовують газлайтинг. Більшість людей сприймають усю ту надану інформацію як факти. Саме для того, щоб не потрапити в пастку медійників та влади, варто бути медійно обізнаним.

Не все залежить тільки від ЗМІ, ми самі винні в поширенні фейкових новин. Більшість людей, навіть просто додаючи нову публікацію з непе-

ревіреною інформацією на свою сторінку в соціальній мережі, свідомо чи несвідомо поширює її. Звичайний «пост», де хтось висловлює свої погляди та думки, може стати рушійною силою для нового повстання. Несвідомі інтроєкції використовуються як будівельний матеріал для створення дезінформуючого цегляного замку, де кожна цеглинка – це звичайна публікація в інтернеті. Саме тому варто ретельно перевіряти інформацію перед тим, як її публікувати й поширювати.

Нині ми як ніколи вільні, маємо безліч прав та свобод. З більшою кількістю прав та свобод відповідальність стає більшою. Варто пам'ятати, що право на думку має бути в кожного, але аж ніяк не на факти. На жаль, у сучасному світі ми зіткнулися з проблемою, коли важко відрізнити думку від факту. Публікуючи інформацію в соціальних мережах, ми не замислюємося про те, як це впливає на людство загалом. Інтернет – це ахіллесова п'ята людства. Щоб не заблукати в лабіринті політичних ЗМІ, ми маємо думати й аналізувати перед тим, як нести це широкому загалу.

Селегень Валерія,

учениця 9 класу

Охтирської

загальноосвітньої

школи I–III ступенів № 1

Охтирської міської ради

Сумської області

Ти повинен усвідомити, що люди мають право думати не так, як думаєш ти,
і не робити того, чого ти від них очікуєш.

Бернард Шоу

Власні думки... Власні погляди... Власні переконання... Кожна людина унікальна й неповторна, має свій внутрішній світ, який є особливим. Вона сприймає речі, що оточують її, через призму власних поглядів, які сформувалися під впливом виховання, закладених моральних цінностей, життєвого досвіду, культури тощо.

Наприклад, якщо запропонувати декільком людям уявити небо, а потім описати його, то в уяві кожного з них виникне своя картина. У когось воно буде чисте й неосяжне; в іншого – блакитне, з білими пухнастими хмаринками; деякі побачать яскраві зорі на темному

бездонному тлі; а хтось, можливо, змалює його сірим, похмурим, сповненим напруженого очікування моторошної грози та сліпучого миготіння блискавок, що пронизують небосхил вогняними стрілами. Це вкотре доводить, що в кожного з нас є власна думка й бачення з приводу тих чи інших подій, ситуацій тощо.

Я гадаю, що людині варто частково дослухатися до того, що говорять інші. Чому саме так? Щоб зрозуміти норми й межі дозволеного, прийняттого для цивілізованого суспільства, щоб не завдати шкоди та болю оточенню.

Спочатку я вважала винятково правильним обов'язково донести свою думку, погляди до інших, переконати їх тільки у власному баченні якоїсь проблеми. Однак усі спроби були марними і призводили лише до конфліктів та суперечок. На щастя, у моєму житті сталася така подія, яка змінила подальше уявлення про винятковість власних суджень, тим паче про нав'язливе переконування людей у своїй правоті.

На одному із занять у художній школі, яку я залюбки відвідую вже декілька років, нам розповіли про особливість бачення окремим індивідом звичайних геометричних фігур. Звісно, без суперечок не обійшлося. Кожен з нас, учнів, емоційно почав доводити власну думку, запевняючи інших у тому, що це єдино правильний варіант, іншого не може бути апіорі. Учителька уважно спостерігала за нашими дебатами, розуміючи, що консенсусу ми не дійдемо. Потім вона попросила сісти за свої робочі місця і розпочати геометричні фігури змальовувати. Коли роботу закінчили, усі були надзвичайно здивовані результатом, який отримали, – у кожного малюнок вийшов різний. У декого циліндр виявився прямокутником і навіть кругом, звичайний трикутник – пірамідою, а квадрат – кубом. Саме тоді ми всі зрозуміли, що хотіла нам цією розповіддю донести наш педагог-наставник. У всіх була своя думка й бачення того чи іншого предмета, і, пересвідчившись на власному досвіді, ми довели марність нав'язування ідей одне одному, тим більше, якщо почати доводити це якимись абсурдними фактами, що можуть тільки нашкочити іншим. Відтоді цей урок став повчальним для кожного з нас.

Згодом цей випадок вплинув на моє мислення, ставлення, сприйняття всього того, що відбувається навколо мене. Коли траплялися схожі ситуації, у яких я зазвичай хотіла довести свою думку та переконати в правоті опонента, відразу згадувала урок малювання і намагалася подивитися на тему нашої суперечки очима свого співрозмовника. Доречно тут навести слова відомої американської актриси Тіни Фей: «Не ви-

трачайте енергію, намагаючись когось повчати або змінити їхню думку. Не буде користі ні для вас, ні для них».

Наприклад, мені соромно пригадувати, як раніше «діставала» свою найкращу подругу Настю зауваженнями щодо її надмірної ваги, неспроможністю активно займатися спортом. Як насильно примушувала ходити до спортзалу на тренування, не розуміючи, що за станом здоров'я (проблеми із серцем, звідки й вага, а не поїдання кілограмами тістечок, як мені здавалося) ці вправи дівчині тільки нашкодять, адже потрібен був індивідуальний підхід і поради справжнього тренера. Однак тоді я вперто доводила свою «правоту» фактами, які вважала надто переконливими: комплекс саме цих вправ – і буде бездоганна фігура, як у мене. На жаль, для подружки Насті мої настанови та переконання закінчилися приїздом швидкої допомоги до спортзалу. Лікарі суворо заборонили їй надмірно перевантажувати себе фізичними вправами, адже потрібний спеціальний комплекс спортивних занять, розроблений відповідними фахівцями з урахуванням рекомендацій кардіолога.

Народна мудрість стверджує: «Власна думка, що палиця з двома кінцями – і мати її бажано, і доводити часом небезпечно». Відтоді я остаточно зрозуміла, що добре мати власне уявлення про певні речі, але не потрібно нав'язувати всім свої погляди, примушувати людей до якихось дій, що інколи можуть завдати навіть непоправної шкоди.

Тютюнник Марія,
учениця 11 класу
Комунального закладу
освіти «Науковий
медичний ліцей “Дніпро”
Дніпропетровської
обласної ради»

Кожна людина незалежно від статі, віку, раси або релігійних переконань має право на власну думку, оскільки ми всі рівні у своїй належності до людського роду й заслуговуємо на справедливе ставлення до себе. Тож я вважаю, що нам дуже пощастило, адже ми живемо у вільному суспільстві, де будь-яка людина може вільно висловити свою позицію з будь-якого приводу. Проте таку можливість люди мали не завжди. Усі

ми знаємо, як раніше за відкрите розголошення своєї думки, особливо якщо вона суперечила поглядам влади чи могла спричинити сумніви суспільства у правомірності її дій, людину могли навіть позбавити життя. Ми маємо бути вдячними нашим предкам за те, що вони століттями боролися за свободу слова та право на висловлення власної думки. Звісно, кожна думка важлива й варта уваги, але не треба забувати про те, що вона є суб'єктивною і що за свої слова завжди необхідно відповідати.

Я поділяю позицію Деніела Патріка Мойнігана і також вважаю, що кожен має право на вираження власної думки, але не варто під своє суб'єктивне сприйняття підганяти факти.

По-перше, на формування світосприйняття людини значною мірою впливає середовище, в якому вона перебуває, всі ми маємо різні погляди, вподобання та різне ставлення до певних подій. Коли ми бачимо щось нове й невідоме, то намагаємося залучити всі свої знання й накопичений досвід, аби зрозуміти та логічно пояснити невідомий об'єкт. Бути людиною відповідальною означає намагатися сприймати все об'єктивно, бути обізнаним, компетентним і використовувати критичне мислення, формуючи власну думку. В цьому випадку під відповідальністю мається на увазі саме усвідомлене існування. Це розуміння, що кожен вчинок впливає на наше існування. Розуміння, що від нас і нашої поведінки залежить майбутнє нашого суспільства. Тобто усвідомлення і прийняття кожним членом суспільства також й індивідуальної відповідальності на всіх рівнях. Нині в Україні запровадили Всеукраїнський день відповідальності суспільства з метою підвищення рівня відповідальності. Я вважаю, це дуже добре, що ми не перестаємо розвиватися і самовдосконалюватися. Я дуже рада, що влада сприяє розвитку нашої нації – це великий крок на новий рівень розвитку.

Прикладом може бути професія судді. Якщо замислитися про складність цієї професії, то розумієш, який великий тягар має нести людина, що її обрала, адже щоразу має відповідати за кожне прийняте рішення, за яким стоїть і дальша доля людини. Ухвалюючи рішення, суддя має дбати лише про людину та її права, незалежно від свого особистого ставлення. Суддя є останньою надією для того, хто прагне справедливості, тому його рішення має бути повністю незалежне, об'єктивне і сформоване лише на основі доказів, без впливу інших факторів. Суддя просто не має права підкоритися своїй суб'єктивності та зробити помилку.

По-друге, у наш час суспільство інформаційно дуже розвинене. Будь-які необхідні дані стали доступними для кожного, але й значно збільши-

лася кількість різноманітних відомостей. З одного боку, це дуже зручно, на відміну від предків у нас є всі умови для вільного саморозвитку, нам не потрібно вишукувати інформацію, вона вся у вільному доступі в мережі, і кожен охочий може без великих зусиль отримати необхідні дані, що значно полегшує життя, проте є й інший бік медалі: серед усього розмаїття інформації – багато викривленої, маніпулятивної, сфальсифікованої та відверто неправдивої. З метою формування правильного погляду на світові події необхідно ретельно аналізувати й об'єктивно оцінювати все, що ми отримуємо зі світу цифрових технологій.

Переконливим прикладом є викривлення фактів у науці. У сучасному інформаційному потоці, особливо в сумнівних джерелах, можна натрапити на псевдонаукові статті, у яких наводяться сфальсифіковані дані. Це відбувається тому, що результати, отримані у процесі дослідження, не завжди підтверджують гіпотезу, яку було висунуто на початку, і щоб не визнавати свою помилку й отримати вигоду, деякі недобросовісні вчені оприлюднюють не справжні дані, а ті, які б підтверджували вихідне припущення.

Отже, одна з важливих навичок, якої необхідно набути впродовж життя, – це здатність мати реалістичний погляд на будь-яку проблему, об'єктивно оцінювати ситуацію, сприймати все, як воно є насправді, а не як би хотілося це бачити, і формувати прагнення до внутрішньої об'єктивності. Бути індивідуальністю означає мати власну обґрунтовану думку, але визначену на основі об'єктивного аналізу. Власна думка безумовно важлива, проте не має впливати на факти і викривлювати їх.

Федорчук Олександра,
учениця 10 класу
Красилівського НВК
«Гімназія та ЗОШ I ступеня»
Красилівської міської ради
Хмельницької області

Кожна людина у Всесвіті має здатність думати, і результатом розумової діяльності землян є міркування, думки, припущення, але не власні факти. Факти завжди на крок попереду думок, оскільки вони можуть бути правильними або точними, тоді як думка може бути правильною, але її не можна довести як істинну.

Думки – це розумова діяльність, що відбувається в мозку людини постійно. Вони можуть бути дуже різними: простими і складними, поверхневими і глибокими, радісними та неприємними. Однак хоч би якими були наші думки, головне, що вони завжди, щомиті, є в нашій голові, навіть якщо часом нам здається, що в цей момент ми ні про що не думаємо.

Думки можна поділити на кілька рівнів. На першому рівні – звичайнісінькі побутові думки, які ми можемо навіть не помічати. Вони, зазвичай, пов'язані з якимись конкретними діями у світі. Наприклад, перш ніж надягти шапку, щоб вийти на вулицю, ми продумуємо в голові цей крок, посилаємо мозку сигнал, хоча, можливо, і не усвідомлюємо цього. Найчастіше такі думки навіть не встигають оформитися у слова в нашій голові і мають вигляд радше імпульсів, що спонукають мозок до діяльності. Другий рівень – це думки, що вже сформувалися у слова і навіть у речення, які ми можемо відстежити і за якими стоїть ціла низка складних дій. Такі думки виникають, якщо ми обмірковуємо, як дістатися з дому до школи або що і як приготувати на вечерю. Тут нам належить скласти вже цілий ланцюжок висновків, які пов'язані один з одним і переслідують досягнення якоїсь мети. Зрештою, на третьому рівні перебувають думки, спрямовані на здійснення великих планів, виконання яких може зайняти тиждень або навіть розтягнутися на кілька місяців чи років. Наприклад, якщо ми хочемо навчитися грати на гітарі, ми плануватимемо, до якого навчального закладу нам вступити чи звідки брати теорію для самостійного навчання. Для того щоб обмірковувати все це, у нашій голові відбувається довгий розумовий процес: треба знайти потрібну інформацію, проаналізувати її, вибрати те, що нам підходить, і потім уже приступати до дії.

Перелічені мною три рівні думок належать лише до зовнішнього світу і спрямовані на діяльність людини в ньому. Однак, звісно, бувають і такі думки, які пов'язані не з вчинками сьогодення, а з минулим чи майбутнім. Будь-які наші спогади – це теж думки: адже ми представляємо образи і відновлюємо в пам'яті слова та справи людей, про які згадуємо. Наші мрії – теж думки, оскільки ми створюємо у своїй уяві картини нашого передбачуваного майбутнього життя. Втім, думки можуть бути зовсім не пов'язані з реальністю. Наприклад, усі ми хоча б раз фантазували й вигадували якісь неіснуючі світи чи історії, яких ніколи не було в реальному житті. Коли ми розмірковуємо над прочитаною книгою або переглянутим фільмом, наші думки теж відірвані від зовнішнього сві-

ту: вони присвячені всесвіту твору, про який ми думаємо, і авторам, які його створювали. Однак не варто забувати, що занадто глибоко занурюватися в іншу реальність не треба, тому що через це ми можемо припинити бачити щось дивовижне та цікаве у світі. Крім усього переліченого вище, слід зазначити, що думки не завжди бувають для нас приємними. Хоча певною мірою ми й можемо керувати своїм мисленням, але часто буває складно відігнати сумні чи тривожні роздуми, особливо, якщо вони тісно пов'язані з подіями нашого життя. Наприклад, коли важко хворіють родичі, зрозуміло, що ми не можемо позбутися тяжких думок. Менше з тим, бувають такі моменти, коли ми здатні самі керувати своїм мисленням і змінювати його на краще. Наприклад, якщо ми посварилися з другом, замість того, щоб засмучуватися, можна спрямувати свої думки на пошук рішення, як нам помиритися. Тоді замість депресії з'явиться бажання діяти та змінювати ситуацію на краще.

Що стосується терміна «власний факт», то його слід трактувати як об'єктивну реальність. Це ті події, історії, пригоди, які дійсно відбулися в нашому житті, які мають підтвердження у вигляді фото, слів інших людей або наслідковий зв'язок. Але чи маємо ми право на вираження власних фактів? Чому б і ні! Свою правдиву історію з життя ми можемо підтвердити фактами, якщо вони, звісно, є. За допомогою власних фактів ми можемо змінити думку інших людей, і навпаки, спираючись на факти, у нас формується свій висновок, думка стосовно тієї чи іншої справи. Як це і відбувається в сучасних підлітків, покоління «Z». І як це відбулося в Архімеда. У своєму відкритті він керувався фактом: тіло витісняє рідину з ємності. І вже потім переформулював цей факт і нову закономірну думку, яка стала законом Архімеда.

Отже, думки – дуже важлива частина життя будь-якої людини, оскільки завдяки їм ми можемо приймати рішення і здійснювати будь-яку діяльність, мріяти, фантазувати та вдаватися до спогадів. Головне – вміти контролювати свої думки, щоб не дозволяти їм вести нас надто далеко від реальності й занепадати. Та не менш важливими є факти, які допомагають мислити, виводять нас на новий рівень власних думок. І найголовніше – можуть дати великий результат для інших людей, які виявлять бажання перевірити на собі дієвість того чи іншого факту.

Отже, наше життя – це власні думки і власні факти, які, на щастя, у XXI столітті ми маємо право озвучувати, доводити та спростовувати.

Федун Марія,
учениця 10 класу
Калуського ліцею
імені Дмитра Бахматюка
Калуської міської ради
Івано-Франківської області

Про тенета житейсько-правових принад

Якби кожен творив свої факти, то ми б, мабуть, були роздроблені навіки, і кожен/кожна жив би / жила б у своєму царстві по-своєму правильних ідей. Це неймовірно, чудово і... вбивчо для людської цивілізації. Тільки-но покинули б межі свого «правління» – і стали б ніким. А таке відбувалося б іще із сімома мільярдами людей. І аж до безкрайности. Чи було б краще, якби ми мали право лише на власну думку? Це набагато слабший важіль впливу, що може бути відкинутий будь-ким. І знову: так відбулося б ще в семи мільярдів людей; настане безлад – початок кінця людства. Нас заповонить безнадія, неважливо, що ми оберемо. Справді?..

Право на власну думку – це те, що, здавалося, стане «поживою» для розвитку й прогресу. Ідеальне суспільство – демократичне. Те єдине, що матиме бодай якісь шанси утримати людство в мирі та злагоді. Ви, звісно, можете думати інакше, і я в жодному разі не намагаюся бути категоричною, забираючи, власне, вищезгадану можливість, але коли тільки озирнуся на минуле людства, ніщо вже не зможе мене переконати в протилежному. Це було далеко не мізерне незадоволення, яке не могло бути висловленим і з яким таки можна було вжитися, це були численні кровопролитні збурення. Прекрасним прикладом цього є навіть сторінки нашої української історії, коли народ був міцно скований лещатами тоталітаризму.

Безсумнівно, демократія якось пов'язана з державними устроями, тож поговорімо про них. Права та свободи людини є основним дороговказом на шляхах політичних ідеологій. Вони слугують найбільш упізнаваним елементом для тих, чие буття не надто переплітається із суспільними науками, тобто й для мене також. У підсвідомості вигулькнув аксіоматичний зв'язок типу «права – демократія; безправність – тоталітаризм», що таки відповідає дійсності. А ще цікавіша річ – власна думка, де межа дуже мінлива, бо часто зміщується на різну відстань. Якщо якась точка зору нехай і загальноприйнята, але є власною і не-

залежною, то вона може існувати, а якщо геть різниться – то ні (мова, звісно, про авторитарний режим). Право на власну думку насправді не надається, але це добре завуальовано. Важливо розуміти, що воно може «піти під шум» (чи й початково не існувати) не обов'язково саме в якійсь конкретній державі, а й в інших, менших громадах, спільнотах чи місцях, наприклад у школі чи на роботі.

Мені також доводилося зіткнутися саме з таким проявом тоталітарности; і, знаєте, хотілося почати це речення з «на жаль», та я замислилася на кілька митей, а чи справді шкодую? Та ні, це був корисний досвід, тріщина, яка з'явилася в моїй скляній справедливо-гуманістичній оболонці, наволочці для світу, що для мене була найбільш правильною, але не зовсім відповідала тій реальності, на яку я її й натягнула. Тож коли в тебе відбирають право на власну думку вперше, то начебто приводять до тями – спосіб, звісно, доволі жорстокий, але дієвий. А ще такі ситуації дають змогу зрозуміти, наскільки це неприємно. Просто втрачаєш голос без будь-якої причини, коли інші вільно можуть ним послуговуватися! А все тому, що комусь ти не вгодив/вгодила.

Кому? Кому ж це раптом? Варто бути більш конкретною, інакше, боюсь, мене можуть звинуватити в тому, що я верзу якісь нісенітниця та видаю їх за правду, а отже, створюю свої факти (про що, до речі, детально говоритиму пізніше). Відбирати право на власну думку може, зрештою, будь-яка людина, що вища за ієрархією та сильніша (морально, фізично) за свою... жертву. Нізвідки, однак, такі персони не беруться: якось же вони мали видряпатися на свій п'єдестал. Якщо вони його отримують, скажімо, у спадок, це не завжди від таких самих узурпаторів власної думки. Якщо ж повинні досягти таких висот самотужки – там не обов'язково має бути відкрита дорога тільки для добродесних людей. Мене позбавляли права на думку деякі вчителі, тому для них підходить другий варіант. Немає ніяких критеріїв особистості для цієї посади (а тоді коло кандидатів значно б звузилося), тому й потрапити туди може хто завгодно. Мені завжди було цікаво, що саме змушує педагогів так учиняти: якесь задоволення від ілюзорної влади чи в них просто занадто крихке его, яке зламається від почутого його власником, наприклад, заперечення. Хоча важливо тільки те, що вони таки отримують доступ до такого місця в суспільстві, з якого, нехай навіть і маючи жалюгідний вигляд, зможуть насміхатися зі своїх жертв-маріонеток (ляльки, як ви зрозуміли, безголосі).

І чи можу я, на перший погляд, їх звинувачувати? Хіба ви не мріяли, зрештою, керувати бодай маленькою громадкою, відчути насолоду від

того, що вас поважають, потурають вам? Перечитавши записане вище, зрозуміла, що звучить трохи навіть аморально. «Піддані» відіграють роль рабів, найнижчого прошарку населення, а такі верстви повністю безправні. Ліберальне суспільство, однак, вважає рабство незаконним. А як я собі дозволю подумати, що чинне законодавство є найбільш правильним, то виявиться, що створення своїх фактів (яке призвело до виникнення отих рабів) певною мірою є теж неприпустимим...

Гаразд, поговорімо поки що про те, як «регулюються» права тих, що захопили владу. Звісно ж, вони можуть вільно висловлюватися, але їхні привілеї на цьому не закінчуються, а навпаки – лише множаться. Це відбувається внаслідок можливості виставити свої погляди як єдино істинні. А яка інша назва в погляді, що за замовчуванням є правильним? Саме так – факт. Ми щоденно послуговуємося загальноприйнятими фактами на підтвердження своїх слів чи вивчення певних явищ, тож у створенні їх начебто нема нічого поганого. Проте факти мають ґрунтуватися на чомусь, та ще й настільки переконливому, що не залишило б жодних сумнівів принаймні в більшості людей (не всіх, адже віряни «пласкої Землі» все ще існують), а головне – інформація має бути достовірною. А з мого досвіду випливає: вони створюються лише з найбільш суб'єктивних речей, що взагалі існують у цьому світі. Очевидно, оскільки ніхто не спроможний вмовити персону навести конкретні, точні докази факту, то доводиться погоджуватися, що цей факт більше аксіома, не погоджуючись із яким, ти маєш вигляд телепня. «Тарас Шевченко – геніальний поет. Погоджуетесь?» – «Я так не вважаю». – «Але хіба ж він не геніальний поет? Ви неправильно мислите». Ось як здебільшого недавно проходили в мене уроки літератури. А коли б мені дозволили висловити свою думку? На цьому моменті так і кортить вставити якийсь сюжетний поворот, бо напруження досягло найвищої точки, але точно, це ж есей, та й, насправді, бачте, нічого тоді й не трапилося б. Непорозуміння та незадоволення легко можна було б уникнути. Правду кажучи, присмак обурення все-таки залишився б від того, що не всі погоджуються з вашою точкою зору. І ось ми знову повертаємося до причини, чому деякі люди вважають за краще створювати свої факти.

Виходить, потрібно мати схильність дотримуватися того табу, що забороняє мати право на власні факти. Чи є якийсь узагалі зміст у його існуванні? Людина, яка забороняє комусь висловлюватися (що, як я вже казала, також є своєрідним фактом), навіть не є людиною, вона лише хоче зліпити з інших душ щось подібне на оригінальну, яка мала б бути

її власною, з людського забрати і приміряти нелюдське; вільно ж може розпоряджатися своїми рабами-жертвами, тож і душі їхні неодмінно понівечити вдасться... Справжньою людиною, проте, бути важче, аніж просто носити її одіж. До того ж, чи не вловлюєте ви знову нотки жорстокости? Їх тут важко не помітити, та що там – і ловити не треба, вони самі «застрибують» у свідомість. Коли відбирають право на власні факти, людству допомагають залишатися гідними називатися Людьми, а тим, хто ще не гідний, – набратися сміливости носити цей титул.

Ви маєте право на сотні різних міркувань, на висловлення тисяч ідей, що спадуть вам на думку, однак разом із цим маєте (обтяжливий) обов'язок – слухати й чути думки інших. Ви можете робити що завгодно зі своїми роздумами. Це – найбільша свобода в площині людського. А коли обирають створення власних фактів, одночасно із цим стають тиранами. То ж добре, що в людства відібрано на це право.

Хожайнов Микола,
студент 2 курсу
Відокремленого
структурного підрозділу
«Херсонський політехнічний
фаховий коледж
Державного університету
«Одеська політехніка»

Усе своє життя ми живемо під впливом різних факторів і настанов. Із самого дитинства нас привчають слухати дорослих, потім вчителів, а згодом керівників, але в кожного однаково формується власна думка. Протягом історії людство ознайомилося з багатьма методами маніпуляції суспільними настроями. Проте в останні десятиріччя почало активно боротися за власні права та свободи. Кожна людина зрозуміла, що вона – особистість, а не суб'єкт впливу ідеології чи влади. Такі речі як пропаганда чи насадження упереджень вже відійшли у минуле. Чи не так?

Нині в умовах глобалізованого світу хто завгодно може знайти необхідну для себе інформацію в електронних мережах, але тут усе не так просто. Хоча й здається, що ми є абсолютно вільними від примусового впливу на наші думки, але насправді ворог криється там, де його не

чекають. З нестримним поширенням інформації в інтернеті з'явилося ще одне явище – маніпуляція даними. Кожна стаття чи новина може виявитися фейком чи навмисно видозміненою заради досягнення власних цілей. Отже, чи має в таких умовах людина право на власні факти?

Для мене, юнака, який народився й живе в період бурхливого розвитку цифрових технологій, справа формування власної думки проходить набагато швидше через вседоступність різноманітної інформації в інтернеті та соціальних мережах. Спілкуючись із багатьма людьми, що мають різні позиції щодо різноманітних подій, чи читаючи реакції професіоналів стосовно нещодавніх новин, людина поступово формує власний погляд на них. Адвокат і автор творів Наполеон Гілл казав: «Думка – найдешевший товар у світі. Запитайте будь-кого, і він подарує вам цілий букет». А ще в недалекому минулому люди дізнавалися про події з-за кордону лише в тому вигляді, у якому побажає влада, а наразі можемо буквально побачити, що відбувається за океаном у прямому ефірі. Що ж не так?

Хоча й здається, що через вищезгадані фактори будь-яка людина здатна сповна дізнатися об'єктивні факти та правдиві дані, але, виявляється, не все так просто. Здавна різні прошарки населення намагалися маніпулювати іншими. Одним з основних інструментів вважали новини. Варто лише розповісти неправдиву інформацію, і вона пошириться швидше, ніж її встигнуть виправдати. Такий метод використовували протягом усєї історії, але зі збільшенням швидкості комунікації між людьми з технологічним прогресом подібні явища почали поступово зникати, але є і нині.

Я як представник новітніх поколінь багато взаємодію з електронними мережами, зокрема й соціальними, у яких представники різних думок висвітлюють свою позицію, часто підкріплюючи її купою даних. Однак у цьому і криється суть проблеми. В інтернеті можна знайти мільйони різних видань, що висвітлюють події з потрібного для них боку, аби збільшити чи зменшити їхню важливість або зовсім обернути так, щоб вони доносили необхідну їм інформацію. Причому не можна сказати всім, що ця новина є оманливою, бо неможливо обмежити доступ настільки великій кількості людей до мережі. Даніми маніпулювали завжди і будуть надалі, але на сьогодні основний осередок маніпуляції – це інтернет. Тоді необхідно остаточно відповісти на питання: чи можемо ми ґрунтувати свою позицію на об'єктивних фактах?

Звісно, будь-яка людина має власну думку, і це гарантується нормативно-правовими документами практично всіх країн світу, але ця думка

часто потрапляє під вплив чи залежить від багатьох факторів, що стали доступними лише з технологічним прогресом людства. Я можу зайти до інтернету і знайти із сотню різних джерел, що по-різному описують ту саму подію, але кожне джерело формується на нібито об'єктивних даних. Але чи насправді вони такі? Багато часу проводжу, спілкуючись з вищезгаданими особами, та помічаю те, що в мережі з неймовірною швидкістю поширюються всілякі фейки і вирвані з контексту факти, через що люди формують помилкове уявлення про певні події.

І тут перед нами постає головне питання: чи є думка людини дійсно вільною та незалежною в таких умовах. Я впевнений, що так, проте варто розглядати це у трохи іншому вимірі. Людина може вільно розпоряджатися своїми поглядами і легко змінювати їх за належної мотивації. Погоджуюся з думкою відомого есеїста Джеймса Ловелла: «Тільки дурні і мерці ніколи не змінюють своєї думки». І це правильно, бо людина недосконала і має повне право помилятися, але вона й нині просто не має можливості формувати власну думку об'єктивно в умовах, коли будь-який факт в електронних мережах може виявитися неправдивим чи видозміненим із десятків разів. На жаль, це дійсність, і практично кожен факт висвітлюється не повністю. Наше минуле має багато таких прикладів: від відомого вислову «Історію пишуть переможці» – до приховування даних про репресії чи умови таємних міжнародних домовленостей.

Я люблю спілкуватися й дискутувати з іншими з різних питань. Через це проявляється їхня жага довести власну думку всіма можливими фактами. І що ж я помічаю? Неймовірна кількість даних із неперевіраних джерел, підписаних анонімними авторами, які поширюються швидше, аніж реальні факти. Люди зазвичай хочуть бачити скандал, щось, що порушує усталені норми, і через це, зазвичай, починають довіряти жовтій пресі та іншим сумнівним «виданням».

Що я хотів цим донести? В умовах, в яких ми живемо, звісно, немає пропаганди чи ідеологічного контролю за населенням, тому кожен ладен обирати, як оцінювати різноманітні факти та новини. Проте коли останніми постійно маніпулюють різноманітні видання, що навмисно перетворюють новини в ті, які донесуть необхідну думку, це зробити доволі складно. Для сьогодення стає характерним таке явище як гібридна війна, що розпалює ментальну ненависть до інших культур, народів та рас, використовуючи чи видозмінюючи реальні факти. Населення є вільним насправді, але право на правдиве підґрунтя своїх ідей воно не має. Чи не хоче його мати?

Чорна Ганна,
учениця 8 класу
Криворізької
загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 7
Дніпропетровської області

– Знаєш, я вакцинуватися не буду, – каже одна мамина подруга.
– Чому ж це? – цікавиться мама.
– Адже я хочу ще дітей мати!
– А чому ти думаєш, що між цим є зв’язок?
– Одному моєму знайомому, він розповідав, телефонувала сімейна лікарка. Питала, чи записувати його на вакцинацію. Він відмовився, а та йому й каже: «Та вам же дітей не народжувати! Ви що!» А я ще дитину хочу.

Я слухаю цю розмову і дивуюся.

Мамина подруга – провідний маркетолог в одній великій столичній компанії. Дві вищі освіти. На одну шальку терезів вона складає весь той досвід медиків, який вони отримали за рік, змагаючись з уханським вірусом (часом успішно, а часом і ні). На іншу шальку – випадково висмикнуту фразу, яку вона навіть і не чула на власні вуха. Фразу, яку, можливо, і не сказала лікарка. А може, сказала втомлено й без уваги – не знати, скільком людям вона в той день ще зателефонувала.

Що в цій історії – власна думка, а що – «власні факти»?

«Я думаю, що вакцина від коронавірусу занадто швидко винайде-на, занадто мало досліджена. Я думаю, щепитися такими препаратами небезпечно». Це – думка, яка має обґрунтування. З такою думкою можна сперечатися. Звісно, препарати з’явилися реактивно швидко порівняно з іншими вакцинами, але ж і умови були непересічні. Це – факт.

Такого у світі вже століттями не було, щоб усі сиділи по домівках і боялися вийти надвір, щоб не захворіти. Це – теж факт.

Препарати, якими щеплять від коронавірусу, дійсно недостатньо досліджені з погляду дальшого впливу на організм. Теж беззаперечний факт. Однак поки що це єдиний шлях, як вберегти себе і своїх близьких від тяжкої хвороби, а може, й від смерті. Спинити уханську заразу, яка забрала так багато життів, інших способів, крім, мабуть, чергового жорсткого карантину, поки що не винайшли.

А от штучно приставляти до вервечки фактів те, що хтось комузь, може, сказав, – дурість. Бо якими фактами підтверджена ця думка? Якими доводами, аргументами?

Уже багато років світ страждає від фейків, які подаються під соусом правдивості. Брехні, замаскованої під правду. Пандемія тільки оголила цей суспільний нерв. Показала, наскільки нищівну силу має псевдоправа на власні факти.

Коли це почалося? Спочатку кожен отримав доступ до своєрідного рупора – соцмереж. Усі й кожен почали транлювати власні думки з будь-якого приводу. Згодом френд-стрічка перестала бути збором думок, люди почали дізнаватися новини з фейсбуку чи твітеру. Нащо читати газети, де кожен факт вивірений професійними людьми? Вивчати довгі наукові доповіді чи слухати, про що насправді хтось сказав в інтерв'ю? Можна просто прочитати допис у соцмережі того, хто вже це прослухав, хто вже це побачив, хто вже вивчив. Довіряти йому чи ні? Про це ніхто не замислюється – немає часу.

Ніхто не звертав увагу на цю тенденцію, коли політики маніпулювали фактами й використовували для цього аудиторію соціальних мереж. Коли шахраї користувалися технологічними платформами для своїх цілей, це теж ігнорували.

А ось пандемія справді показала, наскільки жахливим є вплив фейкових новин у соцмережах. Про це свідчить багато фактів. Скажімо, торік головний лікар США Вівек Мерфі звернувся до компаній-соцмереж із закликом вкласти свої гроші в боротьбу з дезінформацією проти COVID-19. А суспільство він закликав боротися з фейками й міфами про хворобу загалом.

У своєму звіті Мерфі рекомендував власникам фейсбуку, твітеру та ютубу змінити свої алгоритми для запобігання поширенню неправдивої інформації, ускладнити процес обміну постами.

А от із кліматичною проблемою, схоже, ми вже програли інформаційну війну. Довгі роки на темі зміни клімату наживався хто завгодно, не чути було тільки професійних кліматологів. Їхні голоси, які намагалися донести факти, тонули в морі різноманіття суб'єктивних думок. А тепер ми читаємо новини про те, як тануть величезні старезні льодовики: то в Гренландії розтануло за день більше 8 млрд тонн льоду, то в Тихому океані розчинився найбільший у світі айсберг.

Тепер політичний істеблшмент майже цілого світу говорить про потенційні зміни клімату, але дорогоцінний час, схоже, втрачено. Та не

будемо полишати надії, що людство мобілізується і знайде спосіб адаптуватися до нових природних умов.

Боротися з міфологічним способом мислення, коли йдеться про нагальні проблеми, важливо не тільки в медичній тематиці. Потрібно робити це всюди. Ми маємо право на власну думку, власну позицію, критичну оцінку ситуації. Проте немає виправдань маніпуляції фактами, підміні понять і відвертій брехні.

Шемет Аліна,

учениця 11 класу

*Соловійвської загальноосвітньої
школи I-III ступенів*

Брусилівського району

Житомирської області

Свобода слова в боротьбі з фактом

21 століття. Або так зване століття розквіту свободи слова. Кожен може поділитися своєю думкою з іншими і при цьому не бути заарештованим або переслідуваним владою. Це супроводжується також розвитком толерантного ставлення до чужої думки.

Цей ліричний відступ описує сучасність, надаючи їй тональності, що «саме так і має бути». А такі поняття як «свобода слова», «толерантність» – слова, що асоціюються з демократичною країною. Однак за подібними поняттями можуть критися інші сенси. Адже, беручи до уваги інтернет – середовище, де право голосу отримали всі, – різноманіття кількості думок щодо однієї теми може сягати цілих сторінок. Саме толерантність навчає поважати кожну з них. Дає змогу людині вірити у власні переконання, які можуть бути далекі від істини. Люди люблять прирівнювати-склеювати свою думку до беззаперечного факту. Тож чим більше поглядів на один предмет для вивчення, тим вища вірогідність того, що більша частина їх викривлює відображення реальності. Корені цієї проблеми беруть свої початки в соціальних мережах, телебаченні та газетах, зробивши думку авторитетної людини невід’ємною від факту. Якщо раніше освічена людина з критичним мисленням могла відрізнити істину від хибної думки, то тепер робити це стало складніше, тому що будь-яка авторитетна думка для нас може справляти ефект

правдивості, навіть якщо самі факти свідчать інакше. Із цього можна зробити висновок, що чужа думка може ґрунтуватися на емоціях, соціальної складовій, переконаннях, моралі, а не на фактах.

Наприклад, найобговорюваніша тема цього року – вакцинація. Світ розділився на два полюси «за» і «проти». У цій темі людська думка та факт – мішанина, без чіткого кордону. В обговоренні зазначеної теми відіграє роль людська психологія; неважливо, що є фактом, важливо, наскільки емоційно людина сприйняла ту чи іншу думку. Коли людина аналізує інформацію, то перетворює чужу думку на власні факти, несучи далі дезінформацію. Хоча які б переконливі думки не звучали, пережитий тяжкий перебіг хвороби зможе змінити природу думки, наділяючи її досвідом. Час відсіє думки. Але чи можна на цей момент стверджувати, що такої речі як факти більше не існує? Якщо наука втратила голос та вплив і не має повної влади над правдою, що дає змогу замінювати реальність на фантазію чужої думки. Втрачений науковий голос можна підкріпити іншим явищем, наприклад глобальним потеплінням. Останні роки можна назвати свідомими, коли людина поглянула в очі цій проблемі і на власному досвіді відчула підвищення температури. Тоді як раніше панувала думка, що це лише фейк або ж змова проти людства.

Тож кожен заявлений факт має пройти перевірку. Істина факту повинна складатися із суджень, але коли одне із суджень можна оскаржити, то сам факт – хибний. Це клопітка робота, тому більшість сприймає будь-яку інформацію за істину. Навіть коли фейк-ньюз у ЗМІ стали не рідкісною подією. Деякі підходять до новин критично, дізнаючись про новину з різних джерел, щоб мати помірковані судження, але більшості попросту байдуже, якщо ця новина не підпадає під власні переконання споживача, адже ми маємо свої інформаційні смаки – правда на будь-який смак; куди приємніше читати технічно спрощену новину з гучним заголовком, та ще і яка підкріплює власні переконання в правоті. Сучасність, де кожен має право на власні факти.

Життя в епоху постправди. Саме «постправда» (post-truth) стало словом року в 2016 році за версією Оксфордського словника. Слово-опис сучасності, охарактеризоване обставинами, в яких об'єктивні факти – малозначущі при формуванні громадської думки, порівняно з емоціями та особистими переконаннями.

Тому свобода думки має дві боки медалі. З одного, ми маємо багато інформації, з якою можемо працювати, але зі збільшенням обсягу

інформації ми в ній можемо загубитися. Тож так важливо мати раціональність думок і дотримуватися нейтральності щодо певних дискусійних тем, щоб не створювати власних фактів, які будуть суперечити істині, формуючи нове викривлення реальності.

Номінація «За сміливість»

Музичка Марта,
учениця 10 класу
загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 12
м. Бердичів
Житомирської області

Скільки людей, стільки й думок. Але звідки беруться ці думки? Я вважаю, що думка – це інтерпретація якогось факту окремо взятою особою. Тоді логічне питання, а що ж таке факт? На це питання маю сміливість запропонувати таку відповідь: факт – це певна подія або результат події, яка є істинною і не може бути негативною або позитивною за своєю суттю. Отже, факт – це щось нейтральне, він просто є: ні більше ні менше.

«Ви маєте право на власну думку, але не на власні факти» – цікава цитата, але цитати не виникають просто так. Якщо якась фраза має сенс, вона стає цитатою. Саме ця цитата, я вважаю, пояснює, що ви можете мати свою думку щодо якогось факту, але ви не можете вигадати свій факт.

Також, я вважаю, доречно буде провести аналогію з лампою та кубиком. У цьому випадку факт виступає в ролі куба, а людина переймає позицію лампи. Уявімо: на столі стоїть кубик, на нього спрямована лампа, і, певна річ, кубик має тінь, але залежно від того, куди поставити лампу, тінь буде мати різну форму. Тут тінь і є думкою людини; залежно від того, де людина-лампа стоїть, тінь-думка різна, але факт-кубик залишається незмінним у цій так званій формулі.

З власного досвіду можу сказати, що досить часто таку «формулу» використовують журналісти. Отже, коли в школі на уроці літератури ми

вивчали постать Івана Мазепи, саме як літературного героя, домашнім завданням було написати характеристику персонажа. Мене зацікавила ця тема, тому я вирішила зануритися у простори інтернету. Результати мене дещо засмутили, адже були кардинально різні точки зору.

Наприклад, українські джерела позиціонували його як великого гетьмана, що підняв збройне повстання за визволення України, розвинув освіту, економіку й культуру. Натомість російські, а також деякі польські джерела мали дещо іншу точку зору: якщо в цілому, то для них Мазепа – зрадник, егоїст та іуда, що досягав своїх цілей шляхом плетіння інтриг і доносів. Здавалося б, одна людина, але такі різні думки...

Дуже часто стається, що іншу точку зору не сприймають або не хочуть розглядати. Таке сталося й зі мною. Усі знають, хто такий Робін Гуд, герой дитячих казок і мультиків, приклад справедливості й доблесті. Саме його фігуру ми розглядали на уроці зарубіжної літератури.

Сенсом цього уроку став такий собі суд над персонажем. Оскільки я вирішила подивитися на нього під іншим кутом, на цьому уроці моїм рішенням стала сторона звинувачення. Я підійнялася і висловила свою думку щодо того, ким він постає у творі. Якщо замислитися, то він є крадієм і вбивцею. Звичайно, ви можете сказати, що він крав лише в багатих та чванливих і роздавав крадене дітям. Проте він роздавав не свої гроші, і чи не здається вам, що його здатність чинити свою справедливість трохи зверхня. Як на мене, схоже на позицію «Тварь ли я дрожащая или право имею» («Потвора я тремтяча чи право маю»). Щодо вбивства: якось він з'явився в церкві Святої Марії у Ноттінгемі, де один монах упізнав розбійника і доповів про це шерифу. «Робіна змогли схватити только после того, как он своим мечом в одиночку сразил двенадцать солдат» («Робіна змогли захопити тільки після того, як він своїм мечем переміг дванадцять солдатів»). Можна списати на самооборону, але сам факт вбивства залишається незмінним.

На жаль, розгорнути цю думку мені не вдалося, адже таку позицію в класі зайняла лише я та ще один хлопець. Зчинився гвалт голосів, які захищали «світлий образ» Робіна Гуда, і часу для моїх аргументів не залишилося. За висновками того уроку я заробила «вісім» на відміну від інших, які заробили «десятки». Звісна річ, я була засмучена, а на запитання, чому так, мені відповіли, що я мало говорила. Вибачте мені, але ви колись намагалися щось довести, коли ви одні, а їх двадцять? Можу сказати, що це дуже важко. Так, маленька, ще тоді я зрозуміла: іноді треба просто казати те, що від тебе хочуть, не залежно від того, наскільки це нудно.

Зазвичай я поважаю думку інших людей, якою б вона не була. Однак це працює лише тоді, коли вони можуть підтвердити свою думку фактами. І навіть тут потрібно довести, що такий факт справді існує, а не є вигадкою.

Якщо знаходиться така людина, її можна назвати даром з небес. Адже дискутувати з розумною людиною дуже приємно, і досить часто в таких розмовах я можу дізнатися багато нового про різні цікаві теми. Мені пощастило мати як мінімум двох людей, з якими я можу вести такі бесіди. Це мій тато, пастир із церкви, і дівчина, з якою ми ходимо на одні тренування. Можу лише зазначити, що в цих трьох часто кардинально різна думка з приводу деяких речей. Проте свої слова вони завжди обґрунтовують фактами й логічно доводять свою думку. Що є для мене прикладом раціональності та толерантності.

Номінація «За зрілість думки»

Янчук Олександр,
учень 11 класу
Житомирського
обласного ліцею
Житомирської обласної ради

Як часто нас учили спочатку думати, а потім говорити, – ніколи не замислювалися чому? А й справді, відповідь очевидна! Коли подумаємо, то зможемо дібрати потрібні слова. Почасти так і є, проте, а що, як наша думка вже спочатку була неправильною, що, як ми формуємо погляд на фактах, достовірність яких не підтверджена?

Почнімо з формулювання думок. По-перше, вони зумовлені оточенням, у якому ви живете та спілкуєтеся, і доволі часто саме воно закладає у ваші голови стереотипні уявлення. По-друге, значну роль будуть відігравати й власноруч опрацьовані ресурси, книжки до прикладу, і в такому разі ваш світогляд починає кардинально змінюватися, а разом із ним змінюється й перебіг думок.

Яка ж достовірність використаних нами фактів? Інтригуюче питання, правда? Тому що не все так просто, як здається, адже, даючи ви-

значення терміна «факт», ми асоціюємо його з чимось, що не потребує доведення, бо воно вже на чомусь ґрунтується. До прикладу, аксіоми, які прийнято вважати абсолютно правильними, стали такими лише тому, що хтось витратив час на їх доведення, і саме ця деталь у вигляді часу та докладених зусиль робить цю картину конкретною. Отож факти також мають свої деталі у вигляді якоїсь закономірної статистики або послідовності.

То чим же ми можемо закріплювати власні слова і що називати фактами? Відповідь є! Це деталі. Так, адже саме вони роблять картини художників такими цікавими та неповторними. І дуже часто, не звертаючи на них уваги, ми стикаємося віч-на-віч з обманом. А для його уникнення потрібно спиратися не на власний погляд, а на чіткі дані. Проте, як вам відомо, розуміння, що ти кажеш неправду, не значить, що ти так не планував. Яскраво демонструє цю проблему Північна Корея. Тоталітарний режим «відлюдного королівства» з диктатором, який постійно видає свої слова і закони за єдиноправильні, змушує людей страждати. Ті, хто не витримує натиску або хоче кращого життя, намагаються втекти з країни. І як сприймати слова про рівність людей, знаючи такі жахливі деталі?! Усе, чим ми займалися раніше і що ми робимо нині, – бездіяльність. Так, ми просто не втручаємося в проблеми інших, хто потребує допомоги. Ми звертаємо свою увагу у двох випадках: коли щось нам загрожує або коли це нам вигідно. Ці слова підтвержені діями ООН та СРСР під час Корейської війни в 1950 р., з боку Союзу була активна допомога в задумах Кім Ір Сена, а ООН втрутилася, щоб уникнути проблем, які могли статися. Ми не маємо активно влізати у справи інших, але нехтувати можливістю допомогти також не варто, адже це поступово створює рівність, якої потребує суспільство та світ у цілому вже протягом багатьох століть. Допомогати – не значить починати війну. Війна – це завжди погано, у ній немає ні переможців, ні переможених. Навпаки, допомагати – це йти на компроміс і співпрацю для спільного розвитку країн та їхніх секторів економіки. І лише так ми справді зможемо наблизитися до тієї омріяної утопії. Проте, скільки б ми не говорили про рівність прав усіх людей та покращення їхнього становища, це буде залишатися тільки в межах нашої думки, але не фактів. Звичайно, ми можемо спиратися на закон, а точніше – на інформацію про його існування, але ми не можемо казати, що він дійсний повсюди і що його дотримуються всі. Ось у цьому й проблема! Починати слід із себе, а не чекати дій від інших.

Підсумую все вище сказане: ми маємо ретельно добирати у свою розповідь інформацію, достовірність якої підтверджена, більше того, за свої слова відповідати також потрібно нам, адже наслідки обману можуть стати сумними не тільки для нас. Вони можуть запустити механізм хаосу, якого можна було б уникнути. Не даремно Альберт Ейнштейн казав: «Життя – як їзда на велосипеді. Щоб зберегти рівновагу, необхідно постійно рухатися». А ще для цієї «рівноваги» варто казати все, як є, без зайвих мотивів та лукавства. Не обстоюйте того, чого не знаєте або знаєте погано! Коли ви впевнені в собі та у своїх словах, то вам вірить увесь світ!

Номінація «За стиль»

Навалова Тетяна,
студентка 2 курсу
Відокремленого структурного
підрозділу «Новокаховський
політехнічний фаховий коледж
Державного університету
«Одеська політехніка»
м. Нова Каховка
Херсонської області

Ніщо в цьому світі не вічне. Усе минає й залишає по собі сліди в нашій пам'яті. Добрі події – залишають приємний, теплий слід, погані – розділяють наше життя на «до» і «після», залишаючи глибокі й часом криваві рани в нашій душі.

Час і стихія рухають навіть каміння. Отак і одного разу, коли ми з мамою та бабусею поїхали прибирати на могилах моїх прадіда Кирила і прабабусі Фріди, то побачили, що сильні вітри зрушили могильні плити зі старими, побитими часом фотографіями з місць, де вони стояли вже понад 30 років. Величезне за площею кладовище, давнє, ще з початку минулого століття, сиротливо тулилося до покинутого степового села. На цвинтарі не було жодної живої душі, окрім нас, і водночас здавалося, що я стою серед величезного натовпу, де кожен намагався поговорити зі мною і розповісти про свою правду, свою історію, поділитися частин-

кою свого життя. І я зрозуміла, що всі ці старезні пам'ятники й хрести з фотографіями на них чи просто написами з прізвиськом та іменами, чи навіть маленькі пагорби, рясно усяні перекотиполем, – усе частинка історії мого рідного краю, моєї України.

Скільки життів, переживань нелегких доль і цікавих фактів поховано під шаром історичного пилу разом із цими людьми. На мить здалося, ніби кожен намагається розповісти про своє життя, минуле.

Десь вдалині ніби чувся голос прадіда Кирила, виділяючись серед монотонних голосів інших душ. Він ніби хотів донести історію свого життя за мить. Він розповідав про війну й голод, поневіряння по світу і втрату дітей, як у сорок п'ятому був змушений покинути рідний край, бо був депортований разом із дружиною-німкенєю і шістьома дітьми до Німеччини. Намагався донести про все, що турбувало. Ніби тонким, ледве чутним голоском до розповіді підключилася його дружина Фріда, яка з болем і сумом розповідала про тяжке перебування на чужині, про пекельну дорогу, про померлих від голоду дітей. Про те, як після їхнього повернення на Батьківщину не всі жителі були раді їх бачити. З цього приводу в кожного була своя думка. Одні співчували їм щодо втрати дітей, інші вважали Кирила фашистським розвідником і щоразу штурхали в спину при зустрічі, хтось казав, що, повернувшись із чужини, він мав «німецьку чулку» з грошима, нібито отриманими за шпигунство. Кожен мав власну думку стосовно цього факту. Люди самі обирають свою дорогу. Можна когось засуджувати, звинувачувати чи злитися або ж проявити краплину співчуття й людяності, спробувати поглянути на цю історію з іншого боку. Життя людини – ніби спалах. У когось він потужний, сліпучий, залишає після себе яскравий слід в історії, а в когось ніби сірник – погорів трішки і згасає, залишивши по собі темряву й порожнечу.

Захоплено слухаючи дідову історію, можна уявити сюжет якогось історичного фільму або репортаж медійного журналіста. Про них могли б написати безліч статей, спираючись лише на вищеперелічені факти. Журналіст, беручи на себе велику відповідальність, розповів би про некомпетентне командування того часу, численні депортації, звірячі умови й голод, доповнюючи фактами політиків, громадських діячів та істориків.

Кожного дня представники «четвертої влади» формують у нас думку щодо певного факту, події чи явища, що є ключовою ланкою у відтворенні суспільної громадської думки. Часто вони мають підтекст: політичний, рідше духовний, психологічний. Сприймання підтекстової інформації можливе лише за умови повного сприйняття бачення

історії очима опонента. Зазвичай засоби масової інформації подають нам лише частину величезного інформаційного айсберга, лише своє бачення ситуації, але якщо аналізувати епізод власноруч, можна відкрити позитивні або, навпаки, негативні фактори сформованої думки. Можна сказати, що свобода слова – це лише завеса, хоча ми й живемо в нібито демократичному суспільстві, проте однаково свобода слова керується з боку влади та певних установ.

З погляду філософії, твердження кожної людини, її думка щодо певної теорії буде вважатися правильною, чого не скажеш про факти. Кожен може висловлюватися, як хоче, але нав'язувати свою думку іншим не має права. Не тільки з позиції моральних цінностей, кримінальної відповідальності, а й з етичної, оскільки це може вплинути на світосприйняття людини, спонукати її до певних дій, часом неправильних і навіть небезпечних. Можна відверто говорити свої думки тільки близьким по духу людям, тим самим лише підживлюючи їхню віру в щирість та чистоту вашого мислення. В іншому разі, якщо розтрачувати сили на незацікавлених осіб, то можна лише здогадками й поглядами оцінювати, яке становище в цьому колі ви займаєте. Хоча спектр можливостей людського слова доволі широкий, не варто ним надто зловживати.

Часто розглядаючи певні події навіть власного життя, можна згадати реакцію на них у момент їх виникнення і згодом. Наші емоції вщухають, біль притуплюється, сприйняття самої події вже не таке яскраве й болюче. І хоча факт залишається незмінним, змінюється наше ставлення до нього, його вагомість у нашому житті. Саме так формується світосприйняття і зрілість мислення, здатність чітко аналізувати й робити висновки, з'являється власна думка. І нехай вона часто не збігається з поглядом тих, хто навколо, і викликає негатив, проте тільки час здатен показати, хто насправді мав рацію.

Можна тільки уявляти, скільки таємниць, припорошених пилом і під грифом «секретно», приховано від наших очей, скільки цікавих історичних фактів та політичних явищ, про які ми не маємо навіть і гадки. Однак час руйнує все, і чиясь давно не висловлена думка чи, навпаки, нестримані слова міняють сьогodenня докорінно. Ніщо в цьому світі не вічне. Усе минає й залишає по собі сліди в нашій пам'яті. Добрі події – залишають приємний, теплий слід, погані – розділяють наше життя на «до» і «після», залишаючи глибокі й часом криваві рани в нашій душі...

Номінація «За дослідження»

Міщенко Павло,

учень 11 класу

загальноосвітньої школи № 123

м. Дніпро

Дніпропетровської області

Я не зовсім згоден з тим, що людина не має права на власні факти. Значення слова «факт» можна трактувати по-різному. По-перше, факт – дійсна, невігадана подія, реальне явище, те, що сталося, відбулося насправді. По-друге, уживається для вираження згоди, ствердження; справді, дійсно, звичайно, безсумнівно. Право визначити факт загальновідомим належить судові (наприклад, факт землетрусу або повені в місцевості, у зв'язку з чим боржник не міг своєчасно виконати свої зобов'язання за договором). Але що ж мав на увазі Деніел Патрік Мойніган?

Звичайно, кожна людина має право на власну думку, яку потрібно висловлювати й обстоювати. Почніть з власних думок, і світ зміниться навколо вас. Зараз саме той час, коли погляди людей трансформують суспільство. У нашому інформаційному житті є багато історичних та загальноновизнаних фактів, які допомагають нам навчатися й пізнавати світ, його минуле. Наприклад, факт того, що Конституція Пилипа Орлика – перша українська та одна з перших європейських конституцій – запропонувала розподіл влади на окремі гілки й критикувала «самодержавство». Якби не факти, то ми б і далі жили в непорозумінні. Наприклад, на минулому уроці я дізнався цікавий факт від свого вчителя про те, що останні роки свого життя Іван Франко проживав дуже складно. «Протягом 14-ти днів я не міг ані вдень, ані вночі заснути, не міг сидіти, і, коли, проте, не переставав робити, то робив се серед страшного болю», – писав Іван Франко.

Ось, зважаючи на власні факти, ми маємо пам'ятати, що все має бути реальним та дійсним. Як казав Михайло Опанасович Булгаков: «Факт – найвпертіша у світі річ» – і це поза всяким сумнівом, але не так легко сказати щось настільки коротко. Коли Михайло Опанасович Булгаков писав роман про Майстра, він припускав, що створює саме значущий твір літератури ХХ століття. На сьогодні твір заслужено входить у

списки найбільш популярних книжок світу, залишаючись при цьому об'єктом нескінченної суперечки літературознавців і філософів.

Можу навести приклад з життя М. Семенка, представника авангардного мистецтва початку ХХ століття. Він був трагічною і надзвичайно яскравою постаттю української літератури, але невиправдано забутим у часи монополії «соціалістичного реалізму». У 30-ті роки ХХ століття М. Семенко змінив свої думки й погляди і перейшов до офіційного соц-реалізму. Через декілька років його було заарештовано й розстріляно за звинуваченням у належності до української фашистської організації, що мала на меті чинити терористичні дії проти керівництва. Тобто, коли висловлюємо власні думки, маємо брати до уваги реальність, бо всі розуміють її по-своєму. Розрізнення реального і даного спогляданню відіграло важливу роль у філософії.

Деніел Патрік Мойніган був політичною людиною, читав багато книжок та газет. Він був найкращим мислителем країни серед політиків з часів Авраама Лінкольна й Томаса Джефферсона. Багато часу присвятив спробам використовувати національну політику, зокрема для війни з бідністю. Інакше кажучи, його думка змінила дійсність, роблячи нову історію. У 1965 році Мойніган опублікував своє дослідження під назвою «Сім'я негрів: аргументи на користь національних дій», тепер широко відоме як «Звіт Мойнігана». «Звіт Мойнігана» викликав суперечки про правильність курсу уряду щодо економічно нижчих верств населення, особливо чорношкірих. Критики назвали це «звинуваченням жертви» – слоган, придуманий психологом Вільямом Районом. Деякі припустили, що Мойніган пропагував погляди расистів, тому що велика частина висвітлення звіту в пресі була зосереджена на обговоренні дітей, народжених поза шлюбом. Незважаючи на попередження Мойнігана, програма допомоги сім'ям з дітьми-утриманцями (AFDC) включала правила для виплат тільки в тому випадку, якщо «в домі не було чоловіків». Критики стверджували, що країна платить бідним жінкам за те, щоб вони виганяли своїх чоловіків з дому. Деніел Патрік вважав: центральна консервативна істина в тому, що саме культура не визначає політику успіху суспільства. А ось факти допомагають досягти успіхів у політичній сфері, переконуючи людей, де правда, а де брехня.

Як казав мій дід: «У цьому світі немає ні правди, ні брехні. Є тільки факти. І ми помилково віримо лише тим фактам, які нам подобаються. Іншого способу жити ми не знаємо. А ті, кому не подобається, що це факти, – приймають їх за істину. Так ми і входимо в оману». Отже,

людина незалежна особа, що може висловлювати свої думки, спираючись на факти, які, за ідеєю Деніеля Патріка Мойнігана, мають бути об'єктивними й аргументованими. Інакше кажучи – це твердження, підкріплене фактом. Це означає, що думка доводиться інформацією, заснованою на фактах. І ці факти можна перевірити ще раз. Чим точніші факти ви використовуєте при вираженні думки, тим простіше переконати інших.

Номінація «За ракурс»

Леонова Мирослава,
учениця 9 класу
Родинської
загальноосвітньої
школи I–III ступенів № 8
Покровської міської ради
Донецької області

Чому Ісус став Великим? Ви скажете: «Тому, що Він Син Божий». А вжеж, усі Великі люди страждають у житті своєму і після смерті отримують хвалу, потрібну їм під час життя. Виходить, аби стати Великим – треба страждати? Ні, думаю, ні. Щоб стати Великим, треба, щоб люди в тебе повірили, перейняли твої думки, говорили твоїми словами. Люди в ті далекі часи повірили словам Ісуса про те, що Він Син Божий, тому що бачили своїми очима дивні речі. Він робив з води вино і ходив по воді, тобто бачили факти того, що Він – незвичайна людина. Але чому зараз люди вірять у різних богів? Чому люди створюють власні факти того, що Бог є, якщо не бачили його своїми очима?

Давайте розберемося у цьому. Можливо, Бог є. Можливо, що Великою силою наділених не тільки Бог. Ми не можемо це знати достовірно, але можемо вірити в різних богів. Якщо подивитися в Біблію – священну книгу, у якій ідеться про Ісуса, побачимо розповіді про його діяння. Однак ці діяння не є фактичними, бо ніхто з людей, які живуть зараз, їх не бачив. Це тому, що церква придумала власні факти того, що було. Я вважаю, що насправді Біблія була написана не для того, щоб розуміти її буквально. Усе це лише метафори, за якими є інший, глибший сенс.

Ось, наприклад, візьмемо момент, де Ісус іде по воді. Петро бачить це й намагається йти слідом, але повільно тоне, тому що не довіряє Ісусу або Богу.

Звісно, цього ніколи не було, бо ніхто не може ходити по воді. Це метафора, ототожнювання фізичної та духовної сили людини. Ісус був впевнений у собі і знайшов сили зробити неймовірні речі. Він був рішучим, мужнім і духовно міцним. Петро ж, навпаки, вагався, чи вийде в нього. Йому не вистачало рішучості для подолання проблеми, тому він тонув.

Навіть якщо традиційна церква звикла розуміти Біблію буквально й дослівно, я вважаю, що істинний сенс Біблії, особливо Нового Завіту, не такий, яким його показує церква. Кожна історія про Ісуса розкриває певну мораль. Ми не повинні розуміти Біблію як сухі факти, ні. Ми маємо зрозуміти її сенс, висловити свою думку щодо Біблії, знайти певну духовну силу, яку може дати тобі Книга книг, і розтлумачити її самостійно.

Чому люди вірять у різних богів? Мабуть, тому, що людям потрібно в щось вірити, їм треба знайти те, що дасть їм духовну силу. Бог – лише символ вашого «я», лише символ вашої духовної сили. Образ, який є ідеальним, який розповідає вам, що треба робити, а що ні. Люди, які вірять у буквального Бога, не розкрили для себе сенс релігії. Бог – це розпливчате поняття, ніхто точно не може сказати, як Він виглядає і хто Він такий взагалі, але в кожного в голові є Його образ. Може, не образ зовнішності, а дещо більш велике й неосяжне. Так людина може створити в голові своє поняття Бога і вірити в нього. Якщо зануримося у психологію, то побачимо, що, коли людина створює те, чого немає в житті, вона створює собі образ, якого хотіла б набути.

Бог є, але не як буквально створіння. Він є як образ у голові кожного, хто в нього вірить. Деякі люди вважають, що мають право говорити: «Бог є насправді», бо так написано у Біблії, але це не так. У Біблії написано: «Повір у Бога й підеш на правильний путь». Там не написано «Бог є насправді». «Повірити у Бога» – значить, повірити в себе, у свою духовну силу, знайти те, що буде допомагати людині міцнішати.

Люди за часів Ісуса ставилися до нього по-різному. Спочатку він – звичайний чоловік, який нікого не цікавить. Проте коли Ісус почав показувати дива, люди почали в нього вірити. Вони побачили факти Його божественності і були настільки захоплені Його дивами, що й не подумали про те, що в них може бути інший сенс. Щодо людей нашого часу,

які читають Біблію, то вони й не думають про її інший сенс. Тому що їм роками розказують те саме – значення фактичного Бога в їхньому житті, а не біблійного Бога, який є лише словом.

Чому люди вірять у те, чого не бачили? Зараз розберемося. Як раніше було сказано, людям треба в щось вірити. Людина, яка не може повірити в щось недійсне, навряд чи вірить у себе. Але є винятки – сильні люди, яким не треба зміцнювати та тримати на одному рівні свою духовну силу і силу думки. Це – герої, ті, про кого складають міфи. Звичайним людям це не під силу. Звичайні люди слабкі, їм потрібно щось, що не дало б опускати руки у страшні часи, особливо дві тисячі років тому. Ось чому інші люди «придумали» богів. Таких людей називають пророками. Вони, можливо, теж слабкі, адже придумали те, що давало б їм та іншим людям духовну силу. А може, це, навпаки, показує їх як духовно сильних людей, які були готові пройти через багато страждань, щоб залишити людям щось від себе. І не просто абищо, а те, що справді допомагає людям і нині.

У Біблії написано, що Діва Марія одразу повірила словам ангела і за це була їй винагорода. Вона повірила в Бога, повірила в те, що може зробити великий путь, щоб народити сина Божого. Так і люди, які повірили в Бога, насправді просто повірили в те, що можуть зробити щось велике й самі себе за це винагороджують результатом зробленого. Так працює система під назвою «Бог».

Люди мають право на свої думки, тобто вірити в Бога, розтлумачувати свій сенс Біблії та релігії, бо в них багато сенсів. Проте люди не мають права говорити, що події, описані в Біблії, були насправді. Бо ми навряд чи дізнаємося, жив Ісус насправді чи ні. Може, Біблія – це лише жарт однієї людини, яка хотіла вселити в інших людей віру, а може, Ісус насправді був великим пророком.

Можливо, ви скажете, що розтлумачувати Біблію буквально – це теж знайти в ній свій сенс. Це так, але навряд чи те, що Ісус ходив по воді, а Петро – ні, набуде якогось сенсу. Тільки тоді, коли ви побачите, чому саме Ісус пішов по воді, а Петро – ні, у Біблії з'явиться сенс та духовна сила. Люди мають право тлумачити Біблію, як вони хочуть, але казати, що Бог є насправді тільки тому, що так написано, – ні.

Як раніше було сказано, Ісус (якщо Він був) став Великим, тому що люди повірили в Нього. Однак люди повірили не в Нього самого, як у людину чи Сина Божого, а в Його слова. Люди кажуть Його словами й нині, знаходять нові й нові моралі в них, бо скільки людей, стільки й різних

думок про ті самі речі. «Якщо людина справді вірить у свої сили, то перед нею відкривуться двері до всіх кімнат у світі». Я хочу розтлумачити Біблію саме так.

Жан-Поль Сартр казав, що в кожній людині в душі діра розміром з Бога і кожен заповнює її як може. Немає людей, у яких завжди все добре. Звичайним людям часто не вистачає чогось: почуттів, сили, впевненості. Люди все ще вірять у Бога, тому що завдяки Йому можуть допомогти собі створити універсальний образ, який буде допомагати їм завжди. «Розміром з Бога» – далеко не однакове поняття для різних людей, бо для кожного «розмір» Бога різний. Це розмір того, чого їм не вистачає.

Не вигадуйте власні факти щодо Бога, бо про нього немає ніяких фактів. Є просто слово «Бог», і до цього слова люди придумали багато синонімів та антонімів. «Бог» – це не добро. Якщо подивитися в Біблію, то Він відправляє в Пекло на муки свої створіння, яких начебто любить. Це любов? Це добро? Не знаю, у кожного своє поняття цих слів.

Ви маєте право на те, щоб говорити «я вірю в Бога», але не маєте права говорити «Бог є насправді». Бо Бог – це лише образ, створений всіма людьми. І ви теж є людиною, тому розтлумачуйте його так, як вам зручно, і Бог завжди буде з вами.

**Збірка робіт переможців
Всеукраїнського конкурсу есе
імені Сергія Кемського
до Дня Гідності та Свободи
за 2021 рік**

Відповідальний за випуск *О. Лісовий*
Коректура *О. Нечипоренко*
Верстання тексту *О. Жупанська*
Дизайн обкладинки *Б. Лісовський*

Формат 60×84 1/16. Папір офс. 80 г/м².
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 6,51.
Наклад 300 прим.

Видавництво: Національний центр «Мала академія наук України»,
Кловський узвіз, буд. 8, м. Київ, 01021

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6999 від 04.12.2019

